

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
DEĞERLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL ORTAMDA AHLAKİ DEĞERLERE
YÖNELİK ALGILARI İLE SİBER ZORBALIK DAVRANIŞI ARASINDAKİ
İLİŞKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖKÇE YAMAN ER

DANIŞMAN
DOÇ. DR. YUSUF KESKİN

OCAK 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
DEĞERLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL ORTAMDA AHLAKİ DEĞERLERE
YÖNELİK ALGILARI İLE SİBER ZORBALIK DAVRANIŞI ARASINDAKİ
İLİŞKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖKÇE YAMAN ER

DANIŞMAN
DOÇ. DR. YUSUF KESKİN

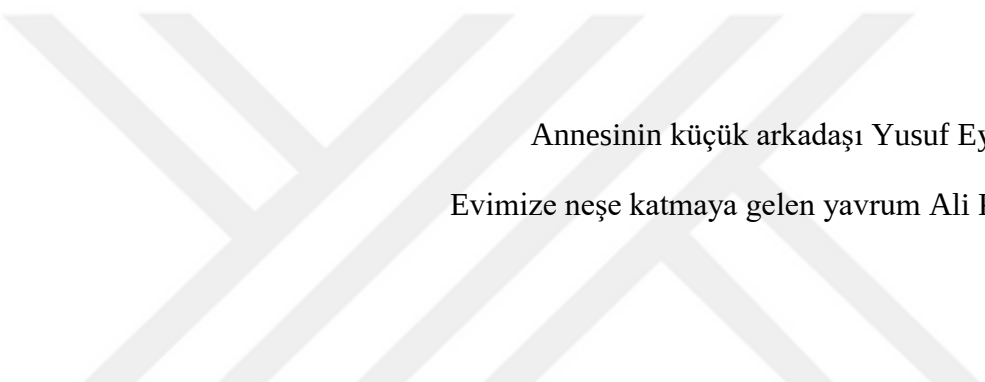
OCAK 2025

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez-Proje Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada:

- Tezde yer verilen tüm bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu,
- Yararlandığım eserlere atıfta bulunduğumu ve kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değiştirmede bulunmadığımı,
- Bu tezin tamamını ya da herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Gökçe YAMAN ER

Annesinin küçük arkadaşı Yusuf Eymen ER'e,
Evimize neşe katmaya gelen yavrum Ali Karan ER'e

ÖN SÖZ

Çalışmalarım sırasında bilgisi ve tecrübesiyle desteklerini her zaman yanımda hissettiğim kıymetli danışmanım Doç. Dr. Yusuf KESKİN'e süreç boyunca yaptığı fedakarlıklara müteşekkir olduğum sevgili eşim, Vedar ER'e, yoğun çalışmalarım nedeniyle ihmal etmekten hep üzüntü duyduğum canımdan öte canlarım, evlatlarım Yusuf Eymen ER ve Ali Karan ER'e, bizi yetiştirirken bir dediğimizi iki etmeyen, her daim yanımızda olan Canım Babam Bayram YAMAN'a, Canım Annem Kamile YAMAN'a, ablalarım Tuğba YAMAN ve Tuğçe ER'e küçük kardeşim Ceylan YAMAN'a, hert türlü desteği sağlayan Fatma SAVAŞ'a, beni akademik anlamda destekleyen değerli Cengiz BAYKARA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL ORTAMDA AHLAKİ DEĞERLERE YÖNELİK ALGILARI İLE SİBER ZORBALIK DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Gökçe Yaman ER, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Yusuf KESKİN

Sakarya Üniversitesi, 2025.

Bu araştırmada “Ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere yönelik algıları ile siber zorbalık davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi” amaçlanmıştır. Araştırma “ilişkisel tarama modeli” kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmanın Sakarya ilinin Ferizli İlçesinde 2022-2023 öğretim yılı içerisinde resmi devlet okullarında eğitim gören ilköğretim 5., 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise belirtilen evren içerisinde kolay örnekleme yöntemi ile seçilen 196’sı (%50,8) kız, 190’ı (%49,2) erkek olmak üzere 386 birey oluşturmaktadır. Veri toplama araçları olarak; Kişisel Bilgi Formu, Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algıları Ölçeği, Siber Zorbalık Ölçeği kullanılmıştır. İstatistiksel analizlerde dijital ortamlarda ahlaki değer algıları ölçeği için bağımsız gruplar t-testi, tek yönlü varyans (one way-ANOVA) ve Pearson korelasyon analizleri kullanılmıştır. Siber zorbalık ölçeği için ise Mann Whitney U Testi, Kruskal Wallis H Testi ve Spearman Korelasyon analizleri kullanılmıştır.

Araştırma bulguları incelendiğinde katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı alt boyutu olan hakkaniyet-sorumluluk ’ta anne-baba eğitim seviyesi, internette kimlik gizleme, izinsiz fotoğraf paylaşımı, siber zorbalığın kötü olup olmadığı, siber zorbalığa maruz kalma ve arkadaş ilişkilerin de farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Merhamet-dürüstlük alt boyutunda sınıf seviyesi, okulun bulunduğu yer, anne-baba eğitim seviyesi, internet kullanım süresi, akıllı telefon sahibi olma, bilgisayar sahibi olma, internette kimlik gizleme, güvenli internet bilgisi, siber zorbalığa maruz kalma ve arkadaş ilişkilerin de farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Mahremiyet-nezaket alt boyutunda yaş, okulun bulunduğu yer, anne eğitim seviyesi, güvenli internet bilgisi, siber zorbalığa maruz kalma ve arkadaş ilişkilerin de farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı toplamda ise yaş, sınıf seviyesi, anne-baba eğitim seviyesi, internet kullanım süresi, internette kimlik gizleme, güvenli internet bilgisi, izinsiz fotoğraf

paylaşma, siber zorbalığın kötü olup olmaması, siber zorbalığa maruz kalma ve arkadaş ilişkilerin de farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların siber zorbalık puanlarının sınıf seviyesi, anne-baba eğitim seviyesi, internet kullanım süresi, akıllı telefon sahibi olma, bilgisayar sahibi olma, internette kimlik gizleme, izinsiz fotoğraf paylaşma, siber zorbalığın kötü olup olmaması ve arkadaş ilişkilerin de farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı ve alt boyutları ile siber zorbalık arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Sonuç olarak; ahlaki değerlere dönük algıdaki yükselmenin siber zorbalığa azaltıcı etkisi olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Değerler Eğitimi, Siber Zorbalık, Ortaokul.

ABSTRACT

RELATIONSHIP BETWEEN SECONDARY SCHOOL STUDENTS' PERCEPTIONS OF MORAL VALUES IN THE DIGITAL ENVIRONMENT AND CYBER BULLYING BEHAVIOR

Gökçe YAMAN ER, Master Thesis

Supervisor: Assoc. Doç. Dr. Yusuf KESKİN

Sakarya University, 2025.

In this study, it was aimed to “examine the relationship between middle school students' perceptions of moral values in the digital environment and cyberbullying behavior”.

The research was conducted using the “relational survey model”. The population of the study consists of primary school 5th, 6th, 7th and 8th grade students studying in official public schools in Ferizli District of Sakarya province in the 2022-2023 academic year. The sample of the study consists of 386 individuals, 196 (50.8%) girls and 190 (49.2%) boys, selected by convenience sampling method from the specified population. Personal information form, Perceptions of Moral Values in Digital Environments Scale, Cyberbullying Scale were used as data collection tools. In statistical analysis; In statistical analysis, independent groups t-test, one way-ANOVA, Pearson correlation analysis were used in the scale of perceptions of moral values in digital environments. Mann Whitney U Test, Kruskall Wallis H Test, Spearman Correlation analysis were used in the cyberbullying scale.

When the research findings were examined, it was determined that the difference was significant in the participants' level of parental education, hiding identity on the internet, sharing photos without permission, whether cyberbullying is bad or not, being exposed to cyberbullying and friendship relations in the sub-dimension of fairness-responsibility, which is the sub-dimension of perception towards moral values in digital environments. In the compassion-honesty sub-dimension, it was determined that the difference was significant in class level, school location, parents' education level, internet usage time, having a smartphone, having a computer, hiding identity on the internet, safe internet knowledge, being exposed to cyberbullying and friendships. In the privacy-courteousness sub-dimension, age, school location, mother's education level, safe internet knowledge,

exposure to cyberbullying and friendships were also found to be significant. In the total perception of moral values in digital environments, age, grade level, parental education level, internet usage time, hiding identity on the internet, safe internet knowledge, sharing photos without permission, whether cyberbullying is bad or not, being exposed to cyberbullying and friendships were also found to be significant. It was found that the difference in the cyberbullying scores of the participants was significant in class level, parental education level, internet usage time, having a smartphone, having a computer, hiding identity on the internet, sharing photos without permission, whether cyberbullying is bad or not, and friendship relations. Significant negative relationships were found between the perception of moral values in digital environments and its sub-dimensions and cyberbullying. As a result, it can be said that an increase in perception towards moral values has a decreasing effect on cyberbullying.

Keywords: Education, Values education, Cyber Bullying, Middle school.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	i
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın problem cümlesi	5
1.2.Alt problemler	5
1.3.Araştırmanın amacı ve önemi.....	6
1.4.Varsayımlar	6
1.5.Sınırlılıklar.....	6
1.6.Tanımlar	7
BÖLÜM II	8
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	8
2.1. Dijitalleşme Kavramı.....	8
2.2. Dijital Ortam Kavramı.....	9
2.3. Dijital Ortamda Kullanılan Sosyal Medya Araçları	11
2.3.1. Facebook.....	11
2.3.2. Twitter	13
2.3.3. Instagram	14
2.3.4. WhatsApp	15
2.3.5. TikTok	15
2.4. Değer Kavramı	116
2.4.1. Değerlerin özellikleri.....	18
2.4.2. Değerlerin sınıflandırılması.....	20
2.5. Zorbalık	223
2.6. Siber Zorbalık.....	30
2.7. Siber Zorbalık Türleri.....	34
2.8. Eğitim ve Dijital Ortam İlişkisi	40

2.9. Eğitim ve Değerler İlişkisi.....	42
2.10. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları İle Siber Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişki	44
2.11. Araştırma konusu ile ilgili araştırmalar	45
2.11.1. Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılara yönelik ilgili araştırmalar.....	45
2.11.2. Siber Zorbalık Davranışına yönelik araştırmalar.....	47
BÖLÜM III	50
YÖNTEM	50
3.1. Araştırma modeli	50
3.2. Araştırmanın evren ve örnekleme	50
3.3. Veri toplama araçları ve veri toplama süreci.....	56
3.3.1. Kişisel bilgi formu	57
3.3.2. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları Ölçeği.....	57
3.3.3. Siber zorbalık ölçeği.....	58
3.4. Verilerin analizi	59
BÖLÜM IV.....	60
BULGULAR	60
BÖLÜM V	87
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	87
5.1. Tartışma.....	87
5.2. Sonuç	103
5.3. Öneriler.....	104
5.3.1. Araştırma sonuçlarına dayalı öneriler.....	104
5.3.2. İleride yapılacak araştırmalara yönelik öneriler	104
KAYNAKLAR.....	105
EKLER	118

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Spranger'in Sınıflaması.....	22
Tablo 2 Katılımcıların Demografik Özellikleri	50
Tablo 3 Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algıları Ölçeğine Ait Sonuçlar.....	57
Tablo 4 Siber Zorbalık Ölçeğine Ait Sonuçlar	58
Tablo 5 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	60
Tablo 6 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının İle Yaşları Arasındaki İlişki Sonuçları.....	61
Tablo 7 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Sınıf Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	62
Tablo 8 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Okulun Bulunduğu Yer Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	63
Tablo 9 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	64
Tablo 10 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	65
Tablo 11 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının İle İnternet Kullanım Süresi Arasındaki İlişki Sonuçları	67
Tablo 12 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Akıllı Telefon Sahip Olma Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	67
Tablo 13 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Bilgisayar Sahibi Olma Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	68
Tablo 14 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Sosyal Medya Hesabı Olma Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	69
Tablo 15 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Anne-Baba Tarafından İnternet Kullanım Süresi/Sosyal Medya Hesabının Kontrol Edilmesi Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	70

Tablo 16 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının İnternette Kimliği Gizleme Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları.....	71
Tablo 17 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Güvenli İnternet Kullanımı Hakkında Bilgi Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	72
Tablo 18 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının İzinsiz Fotoğraf Paylaşımı Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	73
Tablo 19 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Siber Zorbalığın Kötü Olup/Olmadığı Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları.....	74
Tablo 20 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	75
Tablo 21 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Arkadaşlık İlişkileri Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	76
Tablo 22 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	78
Tablo 23 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri İle Yaşları Arasındaki İlişki Sonuçları.	78
Tablo 24 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Sınıf Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları.....	79
Tablo 25 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Okulun Bulunduğu Yer Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	80
Tablo 26 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	80
Tablo 27 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	81
Tablo 28 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri İle İnternet Kullanım Süresi Arasındaki İlişki Sonuçları.....	82
Tablo 29 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Akıllı Telefon Sahip Olma Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	82
Tablo 30 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Bilgisayar Sahibi Olma Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	83

Tablo 31 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Sosyal Medya Hesabı Olma Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	83
Tablo 32 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Anne-Baba Tarafından İnternet Kullanım Süresi/Sosyal Medya Hesabının Kontrol Edilmesi Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	84
Tablo 33 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri İnternette Kimliği Gizleme Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	85
Tablo 34 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Güvenli İnternet Kullanımı Hakkında Bilgi Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	85
Tablo 35 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri İzinsiz Fotoğraf Paylaşımı Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	86
Tablo 36 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Siber Zorbalığın Kötü Olup/Olmadığı Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	86
Tablo 37 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	87
Tablo 38 Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Arkadaşlık İlişkileri Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları	87
Tablo 39 Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Siber Zorbalık Arasındaki İlişki Sonuçları	88

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Amaçsal ve Araçsal Değerler	23
--	----

BÖLÜM 1

GİRİŞ

İnsan hayata biyolojik, psikolojik ve sosyal bir varlık olarak başlar ve yaşamı sahip olduğu değerlerin etkisiyle şekillenir. Kendisini ve başkalarını kişisel değerlerine göre değerlendirir. Kendilerini başkalarıyla karşılaştırdığında kendi mantıksal ve ahlaki değerlerini sorgular ve bunu yaparken değerler kendisine rehberlik eder (Sagiv & Roccas, 2021). Bir grup içinde farklı değerlere sahip bireyler bulunması, bu bireylerin birbirinden farklı bakış açılarına sahip olmalarına yol açar. Bu durumda, bireyler kendi değerlerini genellikle daha doğru, daha anlamlı ve daha önemli olarak görme eğiliminde olabilirler. Kendi düşüncelerinin ve değerlerinin en doğru yol olduğunu düşündükleri için, başkalarını kendi değer yargıları doğrultusunda ikna etmeye çalışabilirler. Bu tutum, genellikle bireyin savunduğu değerlerin, ideal ve doğru bir yaşam tarzını yansıttığına olan inancından kaynaklanır. Birey, bu değerlerin sadece kendi hayatı için değil, toplumun genel refahı için de en uygun olan yol olduğunu düşünerek, diğer insanları kendi düşüncelerine yönlendirmeye çalışabilir (Turgut, 1998). Bireylerin seçimlerini şekillendiren ve onlara birer filtre işlevi gören değerler, inançlar doğrultusunda belirli yargıların ölçütü, normu ve standardı haline gelmiştir. Bu çerçevede, bireyin yaşamını yönlendiren ve hayatın amaçları olarak kabul edilen değerler, bireyin önemsendiği şeyleri tanımlayarak onun istek ve tercihlerini yönlendiren bir kılavuz işlevi görmektedir (Keskin, 2016). Herkesin günlük yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürmesine ihtiyacımız vardır. Birlikte yaşamak ve huzurlu bir toplum yaratmak için insanların belirli kurallara uyması ve yaşadığı topluma karşı sorumlu olması gerekir. Toplumlara bir arada tutan ve sürekliliğini sağlayan en önemli etmenlerden biri, paylaşılan ortak değerlerdir. Bu değerler, bireylerin bir arada yaşamalarını kolaylaştıran, toplumsal uyum ve dayanışmayı güçlendiren temel unsurlar olarak büyük bir rol oynar. Değerler, toplumu oluşturan bireyler tarafından zamanla oluşturulmakta ve gelecek nesillere aktarılmaktadır. Büyüyen ve gelişen dünyada bazı değerler değişirken bazıları da yok olabilmektedir. Değerlerin tanınması ve öğrenilmesi ilk olarak ailede başlar. Aile üyeleri değerlere uygun davranırsa çocuklar da bu iyi davranışlara model olacaklardır. Bir sonraki aşamada tıpkı aile gibi çevresel ve akademik faktörler devreye girerek bireyi oluşum yoluyla etkilemektedir. Eğitim kurumları

değerlerin sistematik, planlı ve programlı bir şekilde aktarıldığı yerlerdir. Eğitim kurumları, akademik başarının yanı sıra toplum ve bireyler için de önemli olan değerleri öğrencilere aktarmayı amaçlamalıdır.

Bireyin doğduğu ailede anne ve babasıyla başlayan değer eğitimi, okula başladığı andan itibaren gelişecek ve öğretmenin değer eğitimi görevini üstlenmesiyle sistematize edilebilecektir. Değerlerin aktarımı çocuğa en yakın ortamda başlar ve okul boyunca devam eder. Aileler çocuklarına değerleri aktarır, okullar da aktarılan bu değerleri şekillendirerek bireylerin ulusal ve evrensel değerlerle dolmasını sağlar. Değerler, insanlar için büyük öneme sahip olan ve genel refahın korunmasına ilişkin ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan inançlardır. Değerler, bireylerin ve toplumların daha derinlemesine anlaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır ve her kültür kendine özgü bir değerler sistemi geliştirir. Bu değerler, kültürel normları, bireylerin davranış biçimlerini ve toplumun genel yapısını etkileyen temel unsurlardır. Her kültürün değerler sistemi, o toplumun bireylerinin dünyayı nasıl algıladığını, toplum içindeki ilişkileri nasıl düzenlediğini ve toplumsal etkileşimlerin nasıl şekillendiğini belirler. Bu bağlamda, farklı kültürlerin değerler sistemlerini incelemek, onların düşünme tarzlarını, toplumsal organizasyonlarını ve bireyler arası iletişim biçimlerini anlamamanın en önemli araçlarından biridir. Değerler, sadece bireylerin davranışlarını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda bir toplumun kültürel kimliğini, toplumlar arası ilişkileri ve sosyal yapıyı da şekillendirir (Roy, 2003).

Bireylerin ve toplumların inançları, tutumları ve davranışları, kültürel değerlerin bir yansımasıdır. Bu değerlerin anlaşılması, sadece bireylerin kişisel dünyalarını değil, toplumsal normları, davranış biçimlerini ve iletişim tarzlarını da aydınlatır. Değerler, sosyal yapıları ve ilişkileri şekillendirirken, farklı kültürler arasındaki etkileşimi de ortaya koyar. Okullar, değer sisteminin oluşumunda önemli bir rol oynar ve yöneticiler, okul kültürünü oluşturma, iletişim sağlama ve öğrencilere rehberlik etme gibi görevleri yerine getirerek, öğrencilerin akademik ve kişisel gelişimlerini destekler. Etkili bir okul yönetimi, öğrencilerin sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini olumlu yönde etkileyen bir ortam yaratır. Yöneticiler, okulda değerlerin benimsenmesini sağlayarak, öğrenme sürecini daha sağlıklı bir hale getirir. Ayrıca, öğrencilerin sadece akademik başarılarını değil, aynı zamanda sosyal becerilerini, duygusal zekâlarını ve toplumsal sorumluluk anlayışlarını da geliştirmelerine olanak tanırırlar. Bu süreç, öğrencilerin yalnızca bilgiyle donanmış değil, aynı zamanda toplumlarına karşı sorumluluklarını bilen, empati kurabilen ve sağlıklı iletişim kurma becerisine sahip bireyler olarak yetişmelerini sağlar. Böylece, öğrenciler

daha dengeli, bilinçli ve topluma katkı sağlayabilecek sorumluluk sahibi bireyler haline gelirler (Kouzes & Posner, 2007).

Zorbalık çok ciddi bir sorun olmasına rağmen sanki yokmuş gibi davranılmaktadır. Öğrenciden öğrenciye, öğretmenden öğrenciye, hatta öğrenciden öğretmene taciz son yıllarda okullarda sıklıkla yaşanmaktadır. Ayrıca zorbalık toplumda, ailede, işyerinde, mahallede ve birçok yerde yetişkinlerden çocuklara ya da yetişkinlerden yetişkinlere kadar da gerçekleşebilmektedir. Toplumun bu konuda eğitilmesi, zorbalık konusunda bilgilendirilmesi, zorbalığa karşı nasıl korunacağını ve önleyici tedbirleri almayı öğrenmesi önemlidir (Bridge, 2003, s. 14).

Taciz vakalarına çoğu sosyal grupta ve her yaşta rastlanabildiği gibi internette de karşılaşılabilmektedir. İnternetin hayatın hemen her alanına hızla entegre olması, dijital dünyada da gerçek hayatta karşılaşılan çeşitli tehlikelerin ve tehditlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, çevrimiçi ortamda insanların güvenliğini tehdit eden pek çok olayı beraberinde getirmiştir. Bu tehditlerden biri, bireylerin internet üzerinden maruz kaldığı tacizdir. Dijital ortamda gerçekleşen taciz, tıpkı gerçek dünyada olduğu gibi, bireylerin psikolojik ve duygusal açıdan ciddi zararlar görmesine neden olabilen bir sorun haline gelmiştir. İnternetteki anonimlik ve erişilebilirlik, taciz davranışlarını daha yaygın hale getirmiş ve mağdurlar üzerinde kalıcı etkiler bırakabilen bir duruma dönüşmüştür (Yenilmez ve Seferoğlu, 2013, s. 421). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve yaygınlaşması, çocuklara ve ergenlere sunduğu yeni ve çeşitli medya ortamları, çocukların ve ergenlerin internet uygulama ve ortamlarında geçirdikleri zamanın niteliğini ve niceliğini etkilemiştir. Teknoloji dünyası ile erken yaşlardan itibaren tanışan günümüz gençleri, teknolojik gelişmelere kolaylıkla uyum sağlamakta, bilgi ve iletişim teknolojilerini günlük yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olarak görmektedir. Sosyal iletişim uygulamaları gençler tarafından hızla benimsenerek onlara ortaya çıkma, öğrenme, geniş bir bağlantı ağı oluşturma, yakın ilişkiler kurma ve yeni arkadaşlıklar kurma gibi fırsatlar sunmaktadır. (Balaban Salı ve ark., 2015).

Teknolojinin hızla gelişmesi ve gençler tarafından yaygın bir şekilde kullanılması, öğrencilerin teknoloji destekli okullarda zorbalık davranışları sergilemesine yol açmaktadır. Dijital ortamlar, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kötüye kullanımı, okulda öğrenciler arasında farklı zorbalık türlerinin yayılmasına neden olmaktadır. İnternet ve sosyal medya gibi dijital platformlar, anonimlik ve kolay erişim imkânı sunarak, öğrencilerin birbirlerine zarar vermesini kolaylaştıran bir ortam oluşturmuştur. Bu durum,

yalnızca fiziksel zorbalığın değil, dijital zorbalığın da yayılmasına ve okul içindeki ilişkilerin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Dijital araçların ve sosyal medya platformlarının kötüye kullanılması, öğrencilerin birbirlerine yönelik siber zorbalık yapmalarına olanak tanımakta ve bu durum, okulda güvenli bir öğrenme ortamının oluşmasını engellemektedir. Teknolojinin hızla gelişip yaygınlaşması, zorbalık davranışlarının yalnızca geleneksel yöntemlerle sınırlı kalmayıp, dijital ortamlara da taşınmasına neden olmuştur. İnternet ve sosyal medya gibi dijital platformlar, zorbalığın yeni bir boyut kazanmasını sağlamış ve bu ortamlar, mağdurlar üzerinde ciddi psikolojik etkiler bırakabilen zorbalık türlerinin yayılmasına olanak tanımıştır. Bu süreç, dijital zorbalığın, fiziksel zorbalıkla benzer şekilde, bireylerin hayatını olumsuz yönde etkileyen önemli bir sorun haline gelmesine yol açmıştır. Bu durum, öğrencilerin hem psikolojik hem de sosyal açıdan olumsuz etkilenmelerine yol açmakta ve okul yönetimlerinin bu sorunu önlemek için yeni stratejiler geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte, geleneksel zorbalık yöntemlerinin yanı sıra, dijital platformlarda gerçekleşen yeni zorbalık türleri de ortaya çıkmıştır. Bu tür zorbalıkların başında "siber zorbalık" gelmektedir. Siber zorbalık, öğrencilerin internet, sosyal medya, mesajlaşma uygulamaları ve diğer dijital araçlar aracılığıyla birbirlerine zarar vermesi, alay etmesi, tehdit etmesi ya da dışlaması olarak tanımlanabilir. Bu durum, öğrencilerin psikolojik sağlıklarını olumsuz etkileyebilir ve okulda güvenli bir ortam yaratmayı zorlaştırabilir. Teknolojinin sağladığı anonimlik, siber zorbalığı daha karmaşık ve tehlikeli hale getirebilir. Bu nedenle, okullarda bu tür olumsuz davranışların önlenmesi ve farkındalık yaratılması büyük önem taşımaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, zorbalık sadece fiziksel ya da sözlü saldırılarla sınırlı kalmamış, dijital platformlarda da kendini göstermeye başlamıştır. Siber zorbalık, öğrencilerin sosyal medya, mesajlaşma uygulamaları ve diğer dijital araçlar aracılığıyla birbirlerine psikolojik ya da duygusal zarar vermelerini içeren bir davranış biçimidir. Bu yeni tür zorbalık, genellikle anonimlik sağladığı için daha gizli ve yaygın bir şekilde gerçekleşebilir. Siber zorbalığın etkileri, öğrencilerin ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir ve daha ciddi sonuçlara yol açabilir. Bu tür zorbalıkla mücadele etmek için hem okul yönetimleri hem de aileler, öğrencileri dijital ortamda doğru ve sorumlu bir şekilde davranmaya yönlendirmelidir (Serin, 2012, s. 2).

Yukarıda açıklanan nedenlerle, siber zorbalık, günümüzde Türkiye’de özellikle gençler ve internet kullanıcıları arasında yaygınlaşan bir sorun olarak önemli bir gündem maddesi

oluşturmaktadır. Bu olgunun, bireylerin psikolojik ve sosyal açıdan olumsuz etkilenmelerine yol açabileceği göz önünde bulundurulduğunda, konunun üzerinde ciddiyle durulması gereken bir mesele olduğu söylenebilir.

1.1. Araştırmanın problem cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi; “Ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile siber zorbalık davranışı arasındaki ilişki var mıdır?” şeklinde belirlenmiştir.

1.2. Alt problemler

Araştırmanın amacı ve problem cümlesi çerçevesinde yanıt aranan alt problemlere aşağıda yer verilmiştir.

1. Katılımcıların dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okulun bulunduğu yerleşim yeri, anne-baba eğitim durumu, günlük internet kullanım süresi, akıllı telefona sahip olma durumu, bilgisayar sahibi olma durumu, sosyal medya hesabı olma durumu, internet süresinin kontrol durumu, internette kimliği gizleme durumu, güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumu, izinsiz fotoğraf paylaşımı durumu, siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durumu, siber zorbalığa maruz kalma durumu arkadaşlık ilişkilerine) göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
2. Katılımcıların siber zorbalık düzeyi demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okulun bulunduğu yerleşim yeri, anne-baba eğitim durumu, günlük internet kullanım süresi, akıllı telefona sahip olma durumu, bilgisayar sahibi olma durumu, sosyal medya hesabı olma durumu, internet süresinin kontrol durumu, internette kimliği gizleme durumu, güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumu, izinsiz fotoğraf paylaşımı durumu, siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durumu, siber zorbalığa maruz kalma durumu arkadaşlık ilişkilerine) göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

3. Katılımcıların dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile siber zorbalık düzeyi arasında anlamlı farklılık var mıdır?

1.3. Araştırmanın amacı ve önemi

Bu araştırmada amaç ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile siber zorbalık davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

1.4. Varsayımlar

Bu bölümde “Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları İle Siber Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişki” çalışmasında yer alan varsayımlara yer verilmiştir.

- Araştırmaya katılan katılımcıların araştırma sorularını içtenlikle cevaplandıkları
- Araştırmaya katılan katılımcıların araştırma evrenini iyi düzeyde temsil ettiği,
- Araştırmaya katılan katılımcıların gönüllü olarak katıldıkları varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma;

- Araştırma kullanılan ölçme araçları ile,
- Araştırma kullanılan istatistiksel teknikler ile
- Araştırmada yer alan katılımcılardan elde edilen veriler ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Araştırma kapsamında yer alan kavramlara ait tanımlar aşağıda verilmiştir.

Değer: Belirli bir toplum içinde bir ideoloji çerçevesinde kabul edilen ve sürdürülen sosyal, insani, ideolojik veya ilahi kökenli her türlü duygu, düşünce, eylem, norm veya ilkelerdir (Çankırılı, 2015).

Siber Zorbalık: İnterneti veya diğer iletişim araçlarını kullanarak başkalarına zararlı mesajlar veya resimler göndermeyi veya çeşitli saldırgan sosyal davranışlar sergilemektir (Willard, 2007, s.265).

Eğitim: Bireyin davranışlarında kasıtlı istendik yönde kendi yaşantısı yoluyla davranış değiştirme sürecidir (Ertürk, 1975).

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Dijitalleşme Kavramı

İçerli'ye göre “dijital kavramı, "Digitus" kelimesi, Latince'de "parmak" anlamına gelir ve bu kelimedenden türetilen birçok terim günümüzde çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Dijital teknolojiler ve dijital cihazlar da bu kökenden gelir, çünkü bu araçlar genellikle parmakla etkileşimde bulunur. Bu terimler, parmakların dijital cihazlarla olan etkileşimini yansıtır ve teknolojinin hayatımıza entegre olmasını simgeler.” (İçerli, 2020, s.666). Fransızcadaki sayma veya parmakla dokunma kelimesinin anlamı, Türkçedeki sayı veya aritmetik anlamına karşılık gelmektedir. Dijitalleşme, dijitalleşmenin mantığını temsil eden bir kavram olduğundan bilgi teknolojilerinin temelini oluşturmaktadır. Bu anlamda dijital kavramı, kuruluşların bilgi teknolojileri sayesinde geçirdiği değişim ve dönüşümü anlatmak için kullanılmaktadır (İçerli, 2020, ss.666-667). Dijitalleştirme, bilginin dijital verilere dönüştürülmesidir. Amerika merkezli, araştırma ve analiz alanında uzmanlaşmış en büyük bilgi teknolojisi danışmanlık şirketi Gardner'a göre, dijitalleşme, analog sistemlerden dijital sistemlere geçiş sürecini ifade etmektedir. Bununla birlikte, dijitalleşme aynı zamanda, iş modellerinin dönüştürülmesi ve organizasyonlara yeni gelir ve değer yaratma fırsatları sunmak amacıyla dijital teknolojilerin etkin bir şekilde kullanılması olarak da tanımlanabilir. Bu süreç, dijital teknolojilerin yalnızca mevcut yapıları dijital ortama taşımakla kalmayıp, aynı zamanda işletmelerin faaliyetlerini yeniden şekillendirmelerine olanak tanıyan bir değişim sürecini de kapsamaktadır (Yankın, 2019, s.9). Dijitalleşme insan yaşamının her alanında varlığını ve etkisini doğrudan görünür kılmaktadır. Dolayısıyla dijitalleşme insan yaşamındaki hâkim trend gibi görünüyor. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimine bakıldığında dijitalleşen dünyada yeniliklerin ağırlıklı olarak bu alanlarla ilgili olduğu görülmektedir. İnsanın aktif bir varlık olduğu dikkate alındığında iletişim ve dijital unsurların bir arada bulunmasının insani ve toplumsal değişimin temeli olduğu ortaya çıkmaktadır (Atik, 2019, s.10). Dijitalleşme, teknolojinin insan hayatına sağladığı en önemli gelişimlerden biridir. Dijitalleşme ile kullanılan geleneksel yöntemler gelişen teknolojilere ayak uydurabilmiş, nesne olan verileri

analogdan sayısal verilere yani dijital verilere dönüştürerek verilerin güvenle depolanabilmesi, korunabilmesi ve istenildiği zaman istenildiği yerde kullanılabilmesi sağlanmıştır (Büyükyazıcı, 2023). Dijitalleşme, yakın gelecekte ve uzun vadede toplumların yapısını ve iş dünyasının işleyişini önemli ölçüde değiştirecek en belirleyici trendlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Teknolojik ilerlemeler, iş süreçlerini hızlandırırken, bireylerin günlük yaşamlarını da köklü bir şekilde dönüştürmektedir. Bu değişim, yeni fırsatlar yaratırken, aynı zamanda çeşitli zorlukları da beraberinde getirecektir. (Tihinen vd., 2016). Dijitalleşme kavramı TDK (2024)'ya göre “sayısallaşma” şeklinde tanımlanmaktadır. Dijitalleşme kavramının genellikle toplumda; teknolojik gelişmelerden kaynaklanan değişimler olarak anlaşıldığı açıkça ifade edilmiştir (Chew, Picej ve Novak, 2013, s. 18). Dijitalleşme hayatımızın her alanında mevcut ve sürekli olarak gelişmektedir. Çağın taleplerini karşılayabilmek adına insanlar dijital teknolojiye ve değişime uyum sağlamaya çalışmaktadır.

2.2. Dijital Ortam Kavramı

Dijital ortamı tanımlayabilmek için dijital sözcüğünün ne anlama geldiği bilmek önemlidir. TDK (2024)'ye göre dijital, bir ad olarak “Verilerin, bir ekran aracılığıyla elektronik ortamda görsel olarak sunulması, bu bilgilerin dijital bir cihazda görüntülenmesini sağlar. Bu işlem, verilerin işlenmesi ve kullanıcıya anlaşılır bir şekilde aktarılması için elektronik ekranların kullanılması süreci” anlamına gelmektedir. Buradan hareketle dijital ortam, teknolojik cihazlar vasıtasıyla ulaşılan dijitalleştirilmiş verilerin yer aldığı alan olarak tanımlanabilir. Fiziki bir verinin bilişim teknolojisi yardımıyla kullanılarak telefon, bilgisayar ve televizyon gibi teknolojik cihazlara aktarılması dijitalleştirme; söz konusu cihazların kullanımıyla birlikte ulaşılan verilerin bulunduğu alana dijital ortam denilmektedir. Durumu daha somut bir şekilde anlatmak gerekirse, bir dağ manzarasının telefonla fotoğrafının çekilmesi durumu, manzaranın dijitalleştirilmesi anlamına gelmektedir. Dağ manzarası fotoğrafının bulunduğu telefon galerisi ise bir dijital ortamdır. Modern zamanların gelişmesiyle birlikte değişiklikler meydana gelmiştir. Hızla değişen çağ, eğitim algısını değiştirmiş ve yeni gelişmeler öğrenme ortamlarını da değiştirmiştir. Zamanla teknolojinin gelişmesiyle birlikte eğitim ortamları da giderek dijital ortama kaymaktadır (Ocak ve Karakuş, 2019). Dijital ortam kavramını farklı araştırmacılar çeşitli

şekillerde tanımlamıştır. Dijital ortam kavramı, iletişimin internet üzerinden gerçekleştiği, bilgiye dijital teknoloji aracılığıyla ulaşılan, farklı bilgi sunum biçimlerinin mevcut olduğu, hareketli ve durağan görüntülerin, grafiklerin, ses ve videoların kullanılabildiği bir ortamdır (Yaman & Dağtaş, 2013).

Taşkıran (2017)'a göre dijital çağa geçiş sürecinde, eğitim ve öğretimin gerçekleştiği organizasyonlarda uyumun sağlanması önem taşımaktadır. Çünkü gelişen toplumlar dijitalleşirse eğitimde de bu durum kaçınılmaz olacaktır. Günümüzde öğrenciler ve öğretmenler yeni dijital gelişmeler sayesinde farklı beceriler öğrenmektedirler. Dijital ortamlar öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Dijital ortam, bilginin bulunmasını, geri dönüştürülmesini ve üretilmesinin yanı sıra bilgi aramayı da kolaylaştırır. Dijital teknolojinin kullanıldığı bir ortamda bilginin esnek yapısı eğitim sürecini monoton hale getirmemekte, dolayısıyla öğrencilerin eğitime ve öğrenecekleri bilgiye olan ilgilerinin canlı bir şekilde devam etmesini sağlamaktadır (Taşkıran, 2017). Projektörler, bilgisayarlar ve etkileşimli tahtalar, geleneksel eğitim ortamlarının yerini alan dijital teknolojiler arasında öne çıkan donanımlardır. Bu dijital araçlar, öğretim süreçlerini daha verimli hale getirmek, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini zenginleştirmek ve eğitimde etkileşimi artırmak amacıyla yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Eğitimde dijitalleşme süreciyle birlikte, bu teknolojiler öğretmenlerin derslerini daha dinamik bir şekilde sunmalarına, öğrencilerin ise bilgiyi daha etkileşimli ve görsel yollarla edinmelerine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla, bu tür dijital donanımlar, eğitimdeki geleneksel yöntemlerin ötesine geçerek daha modern ve etkili öğretim tekniklerinin uygulanmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca eğitim ortamlarında çeşitli yazılım işlevli mobil araçlar da sunulmaktadır. Günümüz koşulları ve dijital teknolojinin gelişim düzeyi göz önüne alındığında, dijitalleşme eğitimde de etkili olmakta ve öğretmenler bilgisayar gibi teknolojik cihazlar aracılığıyla çeşitli Web 2.0 yazılım ve araçlarını kullanarak öğrencilerin derste etkileşimde bulunabilecekleri farklı derslere uygun etkinlikler tasarlayabilmektedir (Yang & Wu, 2012). 21.yüzyılda öğrenme, ileri teknoloji çevrimiçi uygulamalar ve cihazlar gibi dijital özelliklerden yararlanılarak hızla gelişen ve dijital olarak etkinleştirilmiş bir teknolojik ortam haline gelmiştir. Geleneksel uygulamalardan farklı olarak bilgiye erişim için mobil öğrenme gereklidir (Malita & Martin, 2010).

2.3. Dijital Ortamda Kullanılan Sosyal Medya Araçları

Araştırma bağlamında sosyal medya ve belirlenen sosyal medya araçları (Facebook, Twitter, Instagram, WhatsApp ve TikTok) hakkında açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

2.3.1. Facebook

Facebook, insanların çevresindekilerle etkileşime geçmesini ve fikir alışverişinde bulunmasını amaçlayan bir ortamdır. Harvard Üniversitesi'nde ders gören Mark Zuckerberg tarafından kurulmuştur. Başlangıçta Harvard öğrencileri için oluşturulan Facebook, daha sonra iki ay içinde Boston yakınlarındaki okulları ve tüm Ivy League okullarını bünyesine katmıştır (Menteşe,2013).

2008 yılında dünya çapında popülerlik kazanan site, MySpace'in ayrıcalıklı konumunu devralmıştır. Bu sosyal yapı 2000 öncesi nesil için devrim niteliğinde olsa da, e-posta kullanımı büyük ölçüde bu platformun yerini almıştır. 118 milyon kullanıcı her gün sitede yaklaşık 6,5 saat geçirmektedir (Botha vd. 2011, s. 43).

Son yıllarda çevrimiçi sosyal ağların kullanımı hızla artmış ve bu alanda büyük bir patlama yaşanmıştır. Çeşitli platformlar, milyonlarca kullanıcıya ulaşırken, bunlar arasında Facebook, en yüksek ziyaretçi sayısına sahip olan ve en çok tercih edilen sosyal ağ olarak dikkat çekmektedir. Bu gelişme, dijital dünyada sosyal etkileşim şekillerinin değişmesine ve internet kullanım alışkanlıklarının dönüşmesine yol açmıştır. (Karl vd., 2010). Temel olarak Facebook; kullanıcıların kendi profillerini oluşturmalarına ve başkalarını arkadaş olarak eklemelerine olanak tanıyan, 750 milyondan fazla kullanıcıya sahip bir sosyal ağ hizmeti ve web sitesidir.

Facebook, "İnsanlara paylaşma fırsatı sunarak dünyayı daha açık ve birbirine bağlı bir yer haline getirme" amacını misyon olarak belirlemiştir. 2008 yılına gelindiğinde, Facebook, daha önce MySpace'in sahip olduğu popülerliği geride bırakarak, dünya genelinde en yaygın kullanılan sosyal medya platformu haline gelmiştir. Bu gelişme, Facebook'un hızla büyümesini ve küresel ölçekte etkili bir kullanıcı kitlesi oluşturmasını sağlamıştır. Bu dönüşüm, Facebook'un kullanıcı etkileşimini artırma ve dijital bağlantıları güçlendirme yolundaki stratejik hamlelerinin bir sonucudur. Sosyal medya alanındaki bu değişim,

Facebook'un sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, küresel bir topluluk oluşturma amacına yönelik olarak gelişmesini sağlamıştır. 1976-1999 yılları arasında doğanlardan oluşan Y kuşağı, e-posta göndermek yerine öncelikle Facebook aracılığıyla iletişim kurmaktadır. 118 milyon kişi günde ortalama 6,5 saatini Facebook hesabında geçirmektedir (Botha vd., 2011).

Günümüzde çevrimiçi sosyal ağları kullanmak son derece popüler hale gelmiştir. Sosyal medya uygulamaları arasında, kullanıcıların kendi profillerini oluşturarak kişisel bilgilerini paylaşabileceği, fotoğraf ve video yükleyebileceği ve bunlar üzerinden başkalarıyla etkileşimde bulunabileceği birçok platform bulunmaktadır. Bu uygulamalar arasında Facebook, sunduğu geniş özellikler ve kullanıcı dostu arayüzü ile öne çıkan en popüler platformlardan biridir. Facebook, kullanıcıların sosyal bağlarını güçlendirmelerine, içerik paylaşımında bulunmalarına ve çevrimiçi topluluklarla etkileşim kurmalarına imkân tanırken, aynı zamanda kişisel paylaşımların da yaygın şekilde yapıldığı bir alan yaratmaktadır (Karl, Peluchette, ve Schlaegel 2010, s. 174).

İnsanların arkadaşlarıyla iletişim kurmasına olanak sağlarken, kişilerin uzun yazılar yazmasına, fotoğraf ve video paylaşmasına, grup oluşturmaya ve dosya yüklemesine olanak tanıyan Facebook, öğretmenler ve eğitimciler tarafından en sık kullanılan iletişim platformu araçlarından biridir. Öğretmenler Facebook'u kullanarak dersleriyle ilgili gruplar açabilir ve derse ihtiyacı olan öğrencileri gruba ekleyebilir.

Öğretmenlerin mesleki gelişimleri ve dersleri hakkında bilgi paylaşabilecekleri gruplar da bulunmaktadır. Facebook uygulaması aracılığıyla, sınıfla ilgili bilgileri ve notları sosyal olarak paylaşmak için gruplar oluşturulabilir. Bu gruplarda öğretmenler derslerde kullanacakları materyallerden cevaplanan sorulara, yapılan etkinliklerden meslekleriyle ilgili haberlere kadar birçok alanda birbirleriyle iletişim kurarlar. Bu bağlamda Facebook üzerinden yapılan bilgi alışverişi, Facebook'u hem öğrencilere hem de yetişkinlere fayda sağlayan, yaygın olarak kullanılan bir platform haline getirmektedir. Öğrenciler artık farklı konularda oluşturdukları gruplarda görsel, bilgi ve videoları tartışma ve paylaşma olanağına sahip oluyor. Tüm bunlar öğrencilerde işbirlikçi öğrenme, problem çözme, tartışma ve eleştirel düşünme gibi becerileri destekler (Gülbahar, Kalelioğlu, Madran, 2010).

2.3.2. Twitter

Kullanıcıların durumlarını SMS yoluyla paylaşabilecekleri bir araç olarak 2006 yılında geliştirilmiştir. “İnternet dünyasının SMS’i” olarak adlandırılan araç çokça kullanılmaktadır. Bu araç sayesinde kullanıcılar birbirlerini takip edebiliyor ve takip ettikleri hesapların gönderilerini görebilirler. Ayrıca bu araca eğitim ve öğretim açısından bakıldığında öğretmenler; öğrencilerini takip ederek öğrencilerle iletişim kurma ve ödev paylaşma konusunda kolaylık sağlar. Şu anda Twitter’da en çok tartışılan konuların anahtar kelimeleri listelenmektedir. Bu sıralamaya Trending Topic (TT) adı verilmektedir. En çok konuşulan konular ülkeden ülkeye farklılık gösterebileceğinden bu sıralama ve sıralamada yer alan konular sürekli değişmektedir (Bakan, 2020, s.140).

Twitter, bildirimlerin 140 karaktere kadar olmasına izin veren bir mikroblog sitesidir (Fischer ve Reuber, 2011). Ailelerin, arkadaşların ve iş arkadaşlarının hızlı ve düzenli bir şekilde mesajlaşarak iletişim kurmasına olanak tanıyan bir platformdur. Bu platform, kullanıcıların paylaşımlarına, tıpkı cep telefonlarında kullanılan SMS hizmeti gibi, anında erişmelerini sağlar. İnsanlar, genellikle profillerini güncellemek için "tweet" adı verilen, 140 karakterden kısa olan mesajlar kullanmaktadır. Bugün platformda 175 milyon kayıtlı kullanıcı bulunmaktadır ve bu kullanıcılar günde yaklaşık 95 milyon tweet atmaktadır. Bu yoğun paylaşım, platformun etkileşimini ve hızla yayılan bilgileri artırırken, kullanıcıların anlık gelişmeleri takip etmelerine de olanak tanımaktadır (Ari,2011).

Ayrıca bu platform teknoloji ve internet araçları; zengin görsellerle dikkat çekme, derse katılımı artırma, bilgiye kolay ve hızlı erişim sağlama, zamanı etkili kullanma gibi pek çok faydayı öğrencilere sağladığı gibi eğlenirken öğrenmeye de yardımcı olur. Bu araçlar aynı zamanda zamanla sınırlı olmadıkları için yaşam boyu öğrenme açısından da faydalıdır (Günüç, Odabaşı ve Kuzu, 2013).

Twitter, 23 Ekim 2023 tarihinde Elon Musk’ın CEO olarak göreve başlamasının ardından adını "X" olarak değiştirdi. Bu değişim, Musk’ın Twitter’ı sadece bir mikroblogging platformu olmaktan çıkarıp, finansal hizmetler, yapay zekâ ve diğer dijital teknolojilerle entegre bir dijital ekosisteme dönüştürme hedefinin bir parçasıydı. Yeniden markalama kararı, sosyal medya tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmekte olup, küresel çapta büyük tartışmalara yol açmıştır (Musk, 2023).

2.3.3. Instagram

Instagram, İngilizcedeki instant (anlık) ve telegram (telgraf) kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuş bir terimdir (Tufan Yeniçıktı, 2016, s. 95). Instagram; fotoğraf ve videoların paylaşılabileceği, düzenlemelerin yapılabileceği ve kullanıcılara herhangi bir web sitesinde paylaşım yapma olanağı sağlayan bir sosyal ağ sitesidir. Instagram'ın kullanıcılara sunduğu birçok farklı fotoğraf efekti bulunmaktadır. Kullanıcılar, fotoğraflarını Instagram'da paylaşmadan önce çeşitli düzenlemeler yaparak adeta fotoğrafçı olmaktadır. Instagram, 2010 yılında iOS işletim sistemi için kurulan ve daha sonra Android işletim sistemi için kullanıma sunulan bir mobil uygulamadır (Türkmenoğlu, 2014, s. 96).

Kullanıcıların fotoğraf ve video paylaştığı bir sosyal medya platformu olan Instagram yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle genç nesil arasında popüler olan sosyal ağ Instagram için bir mobil aracın oluşturulması, kullanıcı sayısını daha da arttırmıştır. Video ve fotoğraf paylaşım aracı olan Instagram, birçok kişi tarafından vakit geçirmek ve eğlenmek için tercih edilmektedir. Gençlerin en çok kullandığı sosyal ağlar arasında Instagram ilk sırada yer almaktadır. Bu da gençlerin sosyal ağları eğlence amaçlı kullandığını göstermektedir (Çömlekçi, Başol, 2019, s.11).

Instagram, 2012 yılında Facebook tarafından satın alınarak, Facebook'un bünyesine katılmıştır. Instagram'ın öncelikli olarak bilgi toplama amaçlı bir sosyal ağ olarak kullanılmasının yanı sıra eğitim alanında da kullanımı önemli ölçüde artmıştır. Öğretmenlerin öğrencilere ulaşmaktan hoşlandığı yollardan biri derslerinden videolar ve görseller paylaşmaktır. Hashtag'ler, herhangi bir konuda arama yapan kullanıcıların o konuya daha kolay ve daha hızlı gitmesine yardımcı olmak için kullanılır. Hashtag kelimesinin Türkçe anlamı etiketlemedir. Hashtag'ler ilgili konunun başına # simgesi yerleştirilerek oluşturulur. Bu araç Instagram'ın yanı sıra Facebook ve Twitter araçlarında da kullanılmaktadır (Bakan, 2020, s.140).

Instagram'ı genel anlamda popüler kılan bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Instagram'ın mobil bir uygulama olmasıdır. Kullanıcılar akıllı telefonlarını her zaman ellerinde bulundurdıklarından uygulamaya kolaylıkla erişebilmektedirler. Bu sayede uygulama içindeki fotoğraf ve videolara istedikleri zaman ulaşabilirler. Ayrıca Instagram'a yüklenen fotoğraf ve videolar diğer uygulamalara göre daha hızlı yüklenir ve basit bir uygulamadır (Kırcaburun, 2017, 17).

2.3.4. WhatsApp

Amacı insanların günlük yaşamda tanıdıkları insanlarla iletişim kurmasını sağlamaktır. Dünyada yaklaşık 2 milyar kişinin aktif olarak kullandığı WhatsApp, mesajlaşma, görüntülü ve sesli sohbet, fotoğraf, video, ses kaydı ve dosya aktarımı gibi olanaklar sunan uygulama, veri istatistiklerinden elde edilen sonuçlara göre en popüler sosyal ağ haline gelmiştir. Diğer sosyal ağların aksine WhatsApp ücretsiz bir platformdur. Metin/ses aktarımına, sesli ve görüntülü konuşmalara, konum paylaşımına, fotoğraf, dosya ve video aktarımına olanak sağlar. WhatsApp'ın bu kadar ilgi görmesinin en önemli sebebi ise kişilerin telefon numaralarını kimlik olarak kullanmasına olanak sağlamasıdır. WhatsApp cep telefonları ve akıllı bilgisayarlarda kullanılabilen bir mesajlaşma uygulamasıdır. WhatsApp; multimedya, grup sohbeti, sınırsız konuşma ve mesajlaşma, çevirim dışı mesajlaşma, masrafsız ve şifre veya kullanıcı adlarını içeren çeşitli özelliklere sahiptir (Sönmezoğlu, 2019). WhatsApp aracı bireyler ve gruplar arasında anında iletişime olanak sağlar. Bu araç, özellikle oluşturulan gruplar içinde daha odaklı bir iletişim sağlamaktadır. Birçok sosyal medya aracı gibi WhatsApp'ı iletişim amacıyla kullanmanın da avantajları ve dezavantajları vardır (Çağlak, 2019). Covid-19 ile birlikte eğitim ve öğretimde çeşitli alternatifler kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca Covid-19 sürecinin başlamasıyla birlikte öğrencilerin okula gelmemesi ve öğretmenlerin yokluğu alternatif iletişim araçlarına olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle öğretmen ve öğrenciler arasındaki iletişimde kullanılmaya başlanan iletişim aracı WhatsApp, aynı zamanda eğitim desteği niteliğini de kazanmıştır. Gücüyeter ve İskender (2019) çalışmalarında Öğrencilerin görüşlerine göre WhatsApp kullanımının yazma becerisine olumlu etkisi olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca öğrencilerin anında geribildirimden ve yazma becerilerini geliştiren işbirlikçi bir ortamdan faydalandıkları da tespit edilmiştir. Araştırma sonunda derslerin yalnızca sosyal medya araçları kullanılarak aktarılamayacağı ve bu tür araçların dersleri desteklediği belirtilmiştir.

2.3.5. TikTok

TikTok platformu, Çin merkezli bir yapay zekâ şirketi olan teknoloji şirketi ByteDance tarafından, kullanıcıların video paylaşmasına olanak tanıyan bir sosyal ağ olarak kurulmuştur. Çin'de Douyin adıyla bilinen şirketin uluslararası adı TikTok'tur. Anavatanı

Çin’de 300 milyondan fazla kullanıcısı olan TikTok (Shao, Wang ve Hao, 2019, s. 1), en hızlı yükselme kaydeden sosyal ağlar arasında adını üst sıralara yazdırmayı kısa sürede elde etmiştir (Ünlü vd., 2020, s. 119). TikTok’un Türkiye’deki yükselişinin kültürel değişimler, neoliberalizmin getirdiği yeni tematik bakış açıları ve teknolojik gelişmelerle bağlantılı olduğu görülmektedir (Yıldız, 2019, s. 6).

Bu platformda kullanıcılar dudak senkronizasyonu yaparak çeşitli videolar kaydedilmektedir. Her ne kadar bu uygulama ilk başta yalnızca 15 saniyelik video kaydına izin veriyor olsa da, bugün daha uzun videolara izin verilmektedir (Bonfiglio 2019).

Kullanıcıları TikTok’ta ayıran en önemli şey artan etkileşimdir. Beğeni ve yorumlarla etkileşim artırılabilir. Bu aynı zamanda kullanıcı paylaşımında da belirleyici rol oynamaktadır. Kullanıcılar içeriklerini beğeni ve yorum sayısına göre şekillendirmektedir. Böylece bir sonraki gönderi daha fazla etkileşim alır ve kullanıcı farkındalığı artmaktadır. (Akpınar, 2021, s. 368).

2.4. Değer Kavramı

Değer Latince bir kavramdır. Güçlü ve değerli anlamına gelir. Alanı oldukça geniştir ve birçok bilimsel disiplini kapsamaktadır. Bu kavramı sosyal bilimlere kazandıran kişi ise ünlü sosyolog Florian Znaniecki olmuştur (Bilgin 1995).

Değerler hem bireysel hem de toplumsal düzeyde insanın yaşamının her aşamasında kendini gösteren etkili faktörlerdir. Bu faktörler geniş bir insani süreç içerisinde yer almakta olup çocukluk, gençlik ve yaşlılık aşamalarını içermektedir ve bu aşamaların gelişiminde etkili olmaktadır. Değer kavramına ilişkin ilgi giderek artmakta ve her geçen gün daha fazla araştırma yapılmaya devam etmektedir (Gökalp & Günör, 2022, s. 1–16).

Değerlerin ortaya çıkışı etik sistemin ortaya koyduğu belirli ilkelerle şekillenir. Bu ilkelerin birbiriyle uyumlu olması ve bir bütünü temsil etmesi ahlaki yargıları oluşturur. Değerler ile bu ahlaki yargılar arasında yakın bir bağlantı vardır. Bu bağ ne kadar güçlü olursa toplumun bunları kabul etmesi ve uygulaması da o kadar kolay olur (Korkmaz, 2014, s. 177– 199).

İçinde bulunduğumuz yüzyılın gelişmeleri toplumda hızlı dönüşüm ve değişime neden olmuştur. Gerek kişisel alanda gerekse toplumun dinamiklerini oluşturan siyasal, kültürel

ve ekonomik alanlarda yaşanan değişimler toplumsal uyumu zorlaştırmış ve bunun sonucunda hem bireysel hem de toplumsal düzeyde krizler ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte bu krize çözüm aranmaya başlanmıştır (Emiroğlu, 2019, s. 5).

“Değer” kavramının farklı zihinsel yapılar tarafından işlenmesinden dolayı farklı anlamlara sahip olduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla değer kavramının işlevi, kazanımları ve bu farklı bakış açılarının ortaya çıkardığı çeşitli tanımlamalar mevcuttur.

Türk Dil Kurumu değer kavramını geniş bir yelpazede tanımlamıştır. Değer kavramı TDK (2024)’ya göre “Bir ulusun sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini yansıtan, hem somut hem de soyut olan tüm unsurlar bir arada, o toplumun kültürünü oluşturur. Bu kültürel miras, geçmişten günümüze taşınan gelenekler, inançlar, sanat eserleri, dil, giyim, yemekler ve yaşam tarzı gibi öğeleri içerir. Aynı zamanda, ekonomik yapı, bilimsel ilerlemeler ve teknolojik yenilikler de bu kültürel değerlerin bir parçasıdır. Maddi ve manevi unsurların bir araya gelmesiyle, bir toplumun kimliği ve toplumsal yapısı şekillenir” şeklinde tanımlanmaktadır.

Değerler davranışlarımızı değerlendiren ve yönlendiren önemli kriterlerden biridir. Bolay (1997) değeri; arzulara, ihtiyaçlara ve ideallere dayanarak verilen bir yargı olarak tanımlar. Bu nedenle değerler hem bir davranış hem de o davranışa yön veren önemli bir olgudur. Değer toplumun ortak bir ürünüdür. Çünkü değerlerin kabul edilebilmesi için toplumun geniş bir kesimi tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Bu aynı zamanda toplumda ortak bilincin oluşmasına da katkı sağlamaktadır. Aydın ve Akyol Gürler (2012) değeri; toplumun büyük bir kesimi tarafından doğru ve gerekli olarak kabul edilen, bireylerin birbirleriyle etkileşimlerinde yol gösterici olan, toplumsal düzenin sağlanmasında önemli rol oynayan değerler ve davranış normlarıdır. Bu ilkeler, bireylerin yaşamlarını sürdürülebilir bir şekilde devam ettirebilmeleri ve toplumda huzurlu bir ortamın oluşturulabilmesi için hayati öneme sahiptir. Bu tür ahlaki kurallar, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde işlemesi için de temel teşkil eder. Değerler, insanları yönlendiren ve seçimlerini belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Değer; Bunlar ilgilerimize, hedeflerimize, kararlarımıza ve davranışlarımıza yön veren kriter ve ilkelerdir (İşcan, 2021).

Değerler toplumun hafızasıdır. Toplumların devamlılıklarını sürdürebilmeleri için ortak bir geçmişe ve ortak bir amaca sahip olmaları gerekir. Aksi takdirde aynı duygu ve değerleri paylaşamayan toplumların uzun vadede ayakta kalması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle

değerler toplumdaki dayanışmanın oluşmasına ve sürdürülmesine hizmet eder (Hökelekli, 2017).

Değerin tanımları ve özellikleri dikkate alındığında her disiplinin değer kavramını kendi perspektifinden değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Değer kavramı sosyal bilimlerde, ekonomide, fen bilimlerinde, matematikte, dini çalışmalarda vb. kullanılmaktadır. Birçok akademik disiplinle bağlantılıdır. Değer, bireysel davranışı yönlendirme açısından psikolojinin ilgilendiği bir konu ise, toplumun oluşumu ve devamlılığı sosyoloji, oluşumunda din bilimi ve kültürler açısından antropoloji ile ilgilidir (Kaymakcan, 2010). Değer kavramının birçok disiplin ile bağlantılı olması kavram hakkında değişik tanımların yapılmasına neden olmuştur. Bu durum değer kavramının belirgin bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır.

2.4.1. Değerlerin özellikleri

Toplumsal yapının her temel kurumunun kendine has değerleri vardır. Bu kurumların ekonomik, siyasi, ailevi, hukuki ve dini alanlardaki faaliyetleri birbirinden bağımsız olmadığı için değerlerin birbirinden bağımsız ele alınması mümkün olmayacaktır (Özensel, 2003. s. 228). Değerler, içinde bulundukları topluma aittir. Toplum üyelerinin belirlediği değerler birbirini etkiler ve bir bütünlük taşır.

İlgili literatürü incelediğimizde değer pek çok farklı tanımının olduğunu görülmüştür. Ancak tanımdaki bu farklılıklara rağmen Çekin (2012, s.109)'e göre değerler temel özellikler açısından şu ortak özelliklere sahiptir:

a. Değerler, bireylerin inançlarını ve dünyaya bakış açılarını şekillendiren temel unsurlardır. Ancak, yalnızca nesnel ve duygusal olmayan fikirler olarak var olmazlar. Etkili olduklarında, bu değerler genellikle bireylerin duygusal deneyimleriyle iç içe geçer ve duygusal bir boyut kazanır. Yani, bir değer, bireyin düşünce ve inanç sisteminin ötesinde, duygusal anlamlar taşır ve kişinin tutumlarını, davranışlarını etkileyerek daha derin bir etki yaratır. Bu nedenle değerler, hem zihinsel hem de duygusal düzeyde güçlü bir etkilenim sağlar.

b. Değerler, bireyin belirlediği hedeflere ulaşmak için izlediği yollarla ve bu süreçte benimseyeceği davranış biçimleriyle yakından ilişkilidir. Bir kişinin değerleri, onun

hedeflerine ulaşma çabalarını yönlendirir, hangi stratejileri tercih edeceğini ve bu süreçte nasıl bir tutum sergileyeceğini belirler. Değerler, bireyin yaşam amacına dair bir yönelim sağlar ve bu amaca ulaşırken hangi ahlaki, etik ya da pratik ilkeleri göz önünde bulunduracağını etkiler. Böylece, değerler yalnızca bireysel hedeflerin şekillenmesinde değil, aynı zamanda bu hedeflere ulaşmak için tercih edilen eylem tarzlarının da belirlenmesinde önemli bir rol oynar.

c. Değerler, yalnızca belirli eylem ve durumlarla sınırlı kalmaz, aynı zamanda daha geniş bir bağlamda etkili olan evrensel ilkeler olarak varlık gösterir. Örneğin, itaatin değeri, iş hayatı, eğitim, aile içindeki ilişkiler, arkadaşlıklar ve tanımadığımız kişilerle kurduğumuz tüm sosyal ilişkilerde geçerli bir ilke olarak karşımıza çıkar. Bu durum, değerlerin yalnızca belirli koşullar altında değil, çeşitli sosyal etkileşim alanlarında da önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

d. Değerler davranış, inanç ve olayların seçimine veya değişimine rehberlik eden standartlar olarak işlev görür.

e. Değerler önem sırasına göre kendi aralarında sıralanır. Değerden oluşan sıralı bir set, değerlerin önceliğini belirlemek için bir sistem oluşturur.

f. Kısaca değerler insan hayatını etkileyen ve değer verilen düşüncelerdir.

Değerlerin her bireye ilettiği belli ilkeler vardır. Örneğin değerler bireylerin hedef belirlemesine ve yön belirlemesine yardımcı olur. Aynı zamanda bireysel ve toplumsal faaliyetlerin genel temelini ve yönünü de belirler. Bu, insanların davranışlarını değerlendirmeye yardımcı olur. Bu, bireyin başkalarından ne beklediğini veya kendi çıkarları doğrultusunda ne umduğunu anlamasını sağlayan bir olgudur. Aynı zamanda, insanların doğru ile yanlış, ahlaki olan ile ahlaksız olanı, hoş olan ile nahos olanı ve adil olan ile adaletsiz olanı ayırt edebilme yeteneğini güçlendirir. (Yazıcı 2006, s. 505).

Değerleri daha iyi anlayabilmek, davranışlara yansıtılabilmek ve bireylere anlatabilmek için onların özelliklerini bilmemiz gerekmektedir. Aydın ve Gürler (2020)'e göre değerlerin temel özellikleri şunlardır;

- Değerler, tarihin birikimlerinden meydana gelen köklü inançlar sistemidir.
- Değerler, bireylerin inançlarıdır. Ancak, tamamen nesnel ve duygulardan bağımsız fikirler olarak değerlendirilemezler. Değerler, kişilerin duygusal deneyimlerinden ve kültürel bağlamlarından etkilenecek şekilde şekillenen, bireysel ve toplumsal anlam taşıyan kavramlardır.

- Değerler zamanla yok olabilir ya da nesilden nesile aktararak varlığını sürdürebilir.
- Görüş birliğine varılan kabul edilmiş olgulardır.
- Sosyal hayatın düzenleyicisi olma gibi önemli rollere sahiptir.
- Değerler, insanın hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için etkili davranış biçimleriyle doğrudan ilişkilidir.
- Bireyler için karar verme sürecinde etkili bir şekilde kullanılan ölçütlerdir.
- Çevre ile etkileşim halinde olarak işlevsellik özelliği kazanırlar.
- Bireylerin olaylara karşı güdülenmesine olanak sağlarlar.
- Bireylerin kendi değerleriyle uyumlu sosyal rolleri seçmelerine yardımcı olurlar.
- Bireyleri sosyal dışlanma ve yalnızlık duygularından korurlar.
- Farklılıklar ve anlaşmazlıklar ortaya çıktığında uzlaşmanın temelini oluştururlar.
- Değerler kalıtsal değildir. Yapılarak ve deneyimlenerek öğrenilir ve bu bakımdan öğretiler gerçektir.
- İnsanların birlik ve beraberlik içinde yaşamasını sağlarlar.
- Değerler dinamiktir ve zamanla değişebilir.
- Özel durumlarda veya zamanla ortaya çıkan gereksinimler nedeniyle öncelik değerinde değişiklikler meydana gelebilir.

2.4.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Ülkelere ve kültürlere anlam kazandıran, insanların yaşamlarını ve davranışlarını şekillendiren değerlerdir ve bu değerler medeniyetlerin karakteristik unsurlarıdır. Değerler doğası gereği çeşitlidir. Çünkü değerlerin oluşmasında ve çeşitlenmesinde insan hayatı, coğrafi koşullar, siyasi koşullar ve siyaset çok önemli bir rol oynamaktadır. Değer alanlarının oluşumunda sosyal ilişkiler ve biyolojik faktörler önemli bir etkiye sahiptir. (Lipson, 2003, s. 185).

Değer kavramı, literatürde çok geniş bir yelpazeye sahip olup, soyut düşüncelerden somut davranışsal eylemlere kadar her türlü unsuru kapsayacak şekilde ele alınmaktadır. Bu kadar kapsamlı bir kavramın, farklı bakış açıları ve anlayışlarla çeşitli şekillerde sınıflandırılması oldukça doğaldır. Ancak yapılan değer sınıflamalarını incelediğimizde, üzerinde tam bir mutabakat sağlanmış ve evrensel olarak kabul gören tek bir değerler sınıflamasının

bulunmadığı kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Çoğunlukla yabancı literatüre dayalı olarak yapılan bu sınıflamaların, ülkemiz özelinde sınırlı bir şekilde ele alındığı ve bu alandaki yerel çalışmalara duyulan ihtiyacın arttığı görülmektedir. Bu durum, değerlerin toplumlara ve kültürlere göre farklılık gösterdiğini ve daha kapsamlı yerel araştırmaların yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır (Keskin, 2016).

Değer tasnifinin disiplin açısından genel değerinden bahsetmek zordur. Her alanın kendi dinamik değer sınıflandırması vardır. Sunacağımız değerlerin sınıflandırılması farklı alanlarda yapılan araştırmalar sayesinde ortaya çıkmıştır.

Değer kavramı, insanların yaşamlarını şekillendiren, doğru ve yanlış anlayışlarını belirleyen, toplumların ve bireylerin benimsediği önemli inançlar ve ölçütler olarak tanımlanabilir. Bu kavramın tanımında farklı bakış açıları söz konusu olsa da, değerlerin sınıflandırılmasında da benzer şekilde farklı yöntemler ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Değerler, kültürel, toplumsal ve bireysel faktörlerden etkilenecek çeşitli biçimlerde kategorize edilebilir. Değerler sınıflandırılırken değerlerin özellikleri, içerikleri, bir işlevi olup olmadığı dikkate alınmıştır. (Genç, 2019). Literatürü incelediğimizde değer sınıflandırmasına ilişkin pek çok örnekle karşılaşılacaktır. En çok bilinen sınıflandırmalar Spranger, Schwartz ve Rokeach'inkilerdir.

Spranger Değer Sınıflandırması

Felsefeci ve psikolog W. Dilthey'in Almanya'da yaşayan öğrencisi Eduard Spranger, 27 Haziran 1882'de Berlin'de doğdu ve 17 Eylül 1963'te Tübingen'de öldü. Eduard Spranger, dönemin deneysel ve gözlemsel psikolojik teorilerine karşı "meşru müdafaa" mekanizması olarak pedagojik bir anlayış geliştiren hümanist yaklaşımın öncüsü olarak kabul edilir. Spranger idealleri veya değer yönelimlerini (baskın insani değerler) hesaba katmış ve bir değerler sınıflandırması ortaya çıkarmıştır (Öğülmüş, 2020, s. 1–30).

Spranger'in yaptığı sınıflamaya göre değerler “Bilimsel, Ekonomik, Estetik, Sosyal, Politik ve Dini değerler” olmak üzere altı gruba ayrılır. Allport, Vernon ve Lindzey daha sonrasında bu altı başlığı bir ölçeğe çevirmiştir (Güngör, 1998).

Tablo 1

Spranger'in Sınıflaması

Değer Grupları	Açıklama
Bilimsel	Gerçek, bilgi, yargı ve eleştirel düşünceye büyük önem veren bireyler, bu değerler ışığında hareket ederler. Bilimsel değerlere sahip kişiler, deneysel verilere dayanarak, mantıklı ve eleştirel bir bakış açısı geliştirirler. Ayrıca, entelektüel bir perspektife sahip olarak düşüncelerini derinlemesine inceler ve sürekli olarak sorgulama alışkanlığı edinirler. Bu yaklaşım, onların daha bilinçli ve objektif kararlar alabilmelerine yardımcı olur.
Ekonomik	Bu tip insan, faydalı ve şefkatli niyetlerle hareket eder ve faydalı olanın peşinde koşar. Bu kişilerde faydacı bir zihniyet vardır ve para, zaman ve kaynak açısından fayda elde etme arzusu hakimdir.
Estetik	Simetriye, uyuma ve forma değer verirler. İnsanlar hayatı bir dizi olay olarak görürler. Sanatın toplum için bir ihtiyaç olduğuna inanırlar.
Sosyal	Başkalarına sevgi göstermek, onlara yardımcı olmak ve özverili bir tutum sergilemek temel değerlerdendir. İnsan sevgisi en yüce değer olarak kabul edilir ve bu değer, bireyin sevgisini tüm insanlara sunma yönünde bir anlayışı içerir. Böyle bir kişi, başkalarına karşı nazik, arkadaş canlısı ve empatik bir yaklaşım sergiler. Bencil olmayan bir tutum, toplumsal bağları güçlendiren, insanları bir araya getiren ve karşılıklı anlayışı teşvik eden önemli bir özelliktir.
Politik	Her şeyden önce en önemli nokta kişisel güç, etki ve itibardır.
Dini	Evreni bir bütün olarak algılayan bireyler, kendilerini bu bütüne dahil bir parça olarak görme eğilimindedir. Bu perspektife sahip olan kişiler, geçici hazlardan ve dünyevi zevklerden feragat ederek, daha yüksek idealler ve değerler doğrultusunda bir yaşam sürmeyi tercih ederler. Böyle bir anlayış, onların dünyaya daha derin bir anlam atfetmelerine olanak tanır ve yaşamlarını daha yüksek bir amaca yönelik şekillendirir.

Rokeach'ın Değerler Sınıflaması

Rokeach'ın değerler teorisi, 1970'lerde geliştirilmiş ve 1973 yılında yayımlanan İnsan Değerlerinin Doğası adlı eserinde tanımlanmıştır. Bu teori, bireysel ve toplumsal motivasyonlar arasındaki karmaşık ilişkileri ele alır. Rokeach'e göre, değerler ne tamamen değişmeyen ne de sabit kalan unsurlar olarak kabul edilir. Bunun yerine, bireyler sürekli bir denge arayışındadırlar. Bu denge, kişiliğin temel öğelerinin sürekliliğini korurken, aynı zamanda bireylerin değişen çevresel koşullar ve yaşam deneyimlerine uyum sağlamasına olanak tanır (Çalışkur ve Aslan, 2013). Rokeach'ın (1973) yaptığı değer sınıflandırması, ilgili teorinin temel yapı taşlarından birini oluşturur.

Amaçsal Değerler		Araçsal Değerler	
•Rahat bir hayat	İç huzuru	•Hırslı/İstekli	Hayal gücü kuvvetli
•Heycanlı bir hayat	Gerçek sevgi	•Ufku geniş olma	Bağımsız
•Başarma hissi	Ulusal güvenlik	•Kabiliyetli	Entelektüel
•Barış içinde bir dünya	Zevk	•Neşeli	Mantıklı
•Güzellikler dünyası	Kurtuluş	•Temiz	Sevecen
•Eşitlik	Özsaygı	•Cesaretli	İtaatkâr
•Aile güvenliği	Sosyal tanınma	•Affedici	Kibar
•Özgürlük	Gerçek dostluk	•Yardımsever	Sorumlu
•Mutluluk	Bilgelik	•Dürüst	Özkontrol

(Rokeach, 1973)

Şekil 1. Amaçsal Ve Araçsal Değerler

Rokeach, değerleri iki temel kategoride sınıflandırır: Amaçsal ve araçsal değerler. Amaçsal değerler, bireylerin elde etmek istedikleri nihai sonuçları ifade eder ve genellikle hayatın ana hedefleri olarak kabul edilir. Araçsal değerler ise, bu hedeflere ulaşmak için bireylerin gösterdiği tutum ve davranışlar ile sahip oldukları özelliklerdir (Braithwaite & Law, 1985).

Başka bir ifadeyle, amaçsal değerler, bireylerin kişisel ya da toplumsal hedeflerine göre şekillenir ve bu hedefler, insanların hayatlarında önemli bir yer tutar. İç huzur gibi bireysel hedefler, kişisel tatmin ve dinginlik arayışını ifade ederken, ulusal güvenlik gibi toplumsal fayda sağlayan amaçlar ise toplumun genel refahını ve güvenliğini gözetten toplumsal değerler olarak ele alınır. Bu değerler, bireylerin yaşamlarını ve toplumları yönlendiren temel motivasyonları oluşturur (Güngör, 2010). Rokeach'a göre, bireylerin değerlerinin sürekliliği, geçmişteki deneyimlere ve mevcut değerler arasındaki etkileşime bağlıdır. Bireyler, karşılaştıkları yeni durumlar ve edindikleri bilgiler doğrultusunda değerlerinde değişiklikler yapabilirler. Bu süreçte bazı değerler daha da güçlenebilirken, bazıları da zayıflayabilir. Bunun yanı sıra, zararlı ya da yanlış olduğu düşünülen değerler, bireylerin yaşamlarını yeniden değerlendirmeleriyle değişime uğrayabilir (Çalışkur ve Aslan, 2013).

Schwartz'ın Değerler Sınıflaması

Schwartz, Rokeach'ın amaçsal ve araçsal değerler üzerine yaptığı çalışmayı inceleyerek, bu değerler üzerinden 56 farklı değer tanımlamıştır. Bu tanımladığı değerleri daha sistematik bir şekilde analiz etmek amacıyla, Schwartz "Schwartz Değerler Envanteri"ni oluşturmuş ve bu değerleri on farklı ana kategoriye ayırmıştır. Bu kategoriler arasında güç, başarı, hazcılık, uyum, özyönetim, evrensellik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlik yer almaktadır (Schwartz, 1994). Her bir kategori, o kategoriye ait spesifik değerleri içermekte olup, bu değer gruplarının her biri farklı toplumsal ve bireysel özellikleri yansıtmaktadır. Aşağıda bu kategoriler, açıklamaları ve her bir kategori altında yer alan değerler detaylı şekilde sıralanmıştır (Schwartz, 1992; 1994).

Güç değer grubu: Sosyal statü, prestij, kontrol ve üstünlük kazanma isteğini ifade eder. Sosyal güç, iktidar ve zenginlik gibi unsurlar, bu değerler grubuna dâhil edilir

Başarı değer grubu: Kişisel başarı ve becerilerini sergileme isteğini ifade eder. Bu değerler arasında başarı, yetenek, verimlilik ve bağımsızlık bulunur.

Hedonizm değer grubu: Bu değer grubu, zevk ve duyusal tatmin arayışını ifade eder. Hayattan keyif almak ve keyifli bir yaşam sürmek bu değerler arasında yer alır. Bu grup, hayatı zevkle yaşamak ve keyif almak gibi iki temel değer ifadesini içerir.

Uyarılma değer grubu: Coşku, yenilik ve değişim arzusuyla bağlantılı değerlere sahip olmayı ifade eder. Bu değerler arasında macera, çeşitlilik ve cesaret yer alır. İlginç bir yaşam ve yenilikçi bir yaşam da bu değerler grubunun içinde bulunmaktadır.

Öz yönelim değer grubu: Bu grup, bağımsız düşünme ve hareket etme arzusunu yansıtır. Özgürlük, yaratıcılık ve keşfetme isteği bu grupta yer alır. Bu grup altında yer alan değerler şunlardır: yaratıcılık, özgürlük, bağımsızlık, merak ve kişisel tercihler.

Evrensellik ya da evrenselcilik değer grubu: Bu değer grubu, doğayı, tüm insanları ve dünyayı anlamak ve korumak isteğiyle ilgilidir. Bu grup içinde yer alan değerler arasında sosyal adalet, çevre bilinci, eşitlik ve barış bulunur. Bu değerler, anlayış, eşitlik, dünya barışı, sosyal adalet, ekolojik denge, doğanın güzellikleri, dayanışma ve bilgelik gibi ifadelerle şekillenir.

Yardımseverlik değer grubu: Bu değerler grubu, özellikle kişisel ilişkilerde nazik, duyarlı ve yardımsever olma isteğini ifade eder. İnsanlar bu değerleri, başkalarına karşı olumlu ve yapıcı bir tutum sergileyerek ilişkilerini güçlendirmeyi hedefler. Sevgi, dürüstlük ve sadakat, bu grubun en temel ve en önemli değerleridir. Bu ana değerlerin yanı sıra, grup içerisinde yer alan alt değerler arasında yardımseverlik, dürüstlük, sadakat, sorumluluk, sevgi ve bağışlayıcılık da bulunur. Bu alt değerler, bireylerin sosyal etkileşimlerinde güven ve anlayış inşa etmelerine yardımcı olur.

Geleneksellik değer grubu: Kültürel veya dini geleneklere saygı, bağlılık ve kabulü ifade eder. Bu değerler arasında dini inançlar, aile değerleri ve tevazu bulunur. Bu grup altında yer alan değerler ise tevazu, maneviyat, geleneğe saygı, kabul, itaat ve temizliktir.

Uyumluluk değer grubu: Toplumsal düzeni koruma, uyumu sağlama ve çatışmalardan kaçınma arzusunu yansıtır. Saygı, sorumluluk ve nezaket bu grup ile ilişkilidir. Bu bağlamda öne çıkan değerler arasında saygı, sorumluluk, hoşgörü ve uyum bulunmaktadır.

Güvenlik değer grubu: Güvenlik, bireylerin yaşamlarında istikrar ve korunma arayışını ifade eden temel bir değerdir. Bu değer, yalnızca kişisel güvenliği değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve ekonomik açıdan da bir güvence arayışını kapsar. Aile güvenliği,

ulusal güvenlik, sosyal düzen, sağlık, temiz çevre, iş güvenliği, istikrar, geleneklerin korunması, uyum, sosyal onay, koruma, barış, aileye bağlılık ve toplumsal tanınma gibi kavramlar bu güvenlik kategorisi altında yer alır. Bu değerler, bireylerin yaşamlarının çeşitli alanlarında istikrarlı ve güvenli bir ortam sağlama gerekliliğini vurgular. Ayrıca, bu güvenlik anlayışı, bireylerin hem kişisel hem de toplumsal düzeyde huzur ve refah içinde bir yaşam sürmelerini destekler. Bu nedenle, güvenlik, sadece bireysel bir ihtiyaç değil, aynı zamanda toplumsal düzenin ve toplumların sürdürülebilirliğinin temel taşlarından biridir.

2.5. Zorbalık

Zorbalık, ilk kez 1960'ların sonları ve 1970'lerin başında İsveç'te gündeme gelmiş ve ardından diğer İskandinav ülkelerine yayılmıştır. 1982 yılında Norveç'te, 10 ile 14 yaş arasındaki üç çocuğun akran zorbalığı nedeniyle hayatını kaybetmesi, hem ülkede hem de uluslararası alanda büyük bir yankı uyandırmıştır. Bu trajik olay, zorbalığın çocukların psikolojik ve duygusal sağlığı üzerindeki yıkıcı etkilerini gözler önüne sererek, Norveç'te zorbalığa karşı toplumsal farkındalığın artmasına ve ulusal düzeyde bir kampanyanın başlatılmasına zemin hazırlamıştır. Bu kampanya, zorbalıkla mücadelede eğitim, bilinçlendirme ve toplumsal sorumluluk bilincini güçlendirmeyi amaçlamıştır. 1990'ların başından itibaren zorbalık, Japonya, Birleşik Krallık, Kanada, Avustralya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi birçok ülkede önemli bir sorun olarak ele alınmıştır (Olweus, 1993, s.1). Zorbalık, tüm bireyleri hayatları boyunca bir veya birkaç kez etkileyebilecek, uzun süreli olumsuz sonuçlar doğurabilecek küresel bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Salmeron, 2016, s. 283-292).

Türkçe sözlükte "zorbalık" kelimesi, "zorbaca davranışta bulunmak" olarak tanımlanmıştır. Zorbaca davranış ise, kişinin gücünü kullanarak başkalarına söz ya da davranış özgürlüğü tanımadan, onları baskı altına alarak yaptığı hareketler olarak açıklanmaktadır (TDK, 2024). Bu tanımlara göre zorbalık, belirli bir yetkiye sahip bir kişinin, bu yetkisini kötüye kullanarak başkalarının ifade ve eylem özgürlüğünü kısıtlaması anlamına gelir. Birçok farklı kaynak, zorbalık kavramını çeşitli açılardan ele alarak, zorbalığa dair kapsamlı bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Bunlardan en çok kabul gören ve sonraki tanımların temelini oluşturan tanımlardan biri Olweus'a aittir. Zorbalık, bir kişinin uzun bir süre

boyunca bir ya da daha fazla kişi tarafından tekrarlanan olumsuz davranışlara maruz kalması olarak tanımlanır. Bu olumsuz davranışlar, farklı şekillerde kendini gösterebilir ve fiziksel şiddet, sözlü hakaretler, küçümseyici ifadeler ya da zararlı jestler gibi çeşitli yollarla gerçekleştirilebilir. Zorbalık, yalnızca fiziksel eylemlerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda psikolojik ve duygusal açıdan da bireyi etkileyebilir, bu da mağdurun hem bedensel hem de ruhsal sağığını olumsuz yönde etkileyebilir (Olweus, 1994). Olweus zorbalık davranışıyla ilgili üç kısmın önemine değinmektedir (Olweus, 1999, s.11):

Kasıtlı Olarak Zarar Verme: Bir eylemin olumsuz sayılması için kasıtlı olması ve karşıdaki kişiye acı verme veya zarar verme amacı taşıması gerekir. Bu tür eylemler fiziksel veya sözlü olabilir. Zorbalar, mağduru gruptan dışlayabilir veya mağduru utandıracak jestler veya yüz ifadeleri kullanabilir.

Tekrar Etme: Olumsuz davranış sadece bir kez olmaz, her zaman olur.

Güç Dengesizliğı: Mağdurlar, zorbalara karşı kendilerini savunmada genellikle güçlük yaşırlar. Bunun temel sebepleri arasında, zorbanın mağdurdan fiziksel veya psikolojik açıdan daha güçlü olması, mağdurun kendi zayıflıklarını hissetmesi veya zorbalığı gerçekleştiren grubun sayıca daha fazla olması yer alabilir. Bu faktörler, mağdurların karşı koymalarını ve zorbalıkla baş etmelerini zorlaştırır. Olweus dışında, zorbalık kavramını tanımlamak amacıyla farklı araştırmacılar tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan birisi olan Smith (1999), zorbalığı, saldırganlık içeren ve kasıtlı olarak gerçekleştirilen bir davranış biçimi olarak tanımlamıştır. Zorbalıkla ilgili yapılan diğerk tanımlamaları detaylı bir şekilde inceleyen Rigby (2002, s. 51), bu kavramı daha kapsamlı bir şekilde ele almış ve zorbalığın yalnızca fiziksel saldırganlıkla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda zarar verme amacını güden davranışlar, güç dengesizliğı, sürekli tekrarlanan eylemler, orantısız güç kullanımı ve zorbanın bundan keyif alması gibi unsurları da içerdığını vurgulamıştır. Ayrıca, mağdurun bu tür eylemler karşısında sürekli bir baskı ve korku hissetmesinin, zorbalığın temel özelliklerinden biri olduğunu belirtmiştir. Besag (1989, s.14), zorbalık tanımına, başkalarından çıkar sağılama, kişisel haz elde etme ve üzücü, acı verici davranışları da eklemiştir. Bu tür davranışlar, zorbalığın sadece fiziksel eylemlerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda duygusal ve psikolojik açıdan da mağdura zarar verebileceğini gösterir. Bu tanıma göre, zorbalık sadece fiziksel veya sözlü saldırılarla sınırlı kalmaz; aynı zamanda bir kişinin başkalarından keyif almak veya onların acısını çekerek çıkar sağılamak amacıyla yaptığı eylemleri de kapsar. Besag (1989)'a göre zorbalık, kazanç veya zevk için zorbalığa

direnemeyenlere karşı iktidardakilerin sürekli, stresli ve acı veren fiziksel, sosyal, psikolojik veya sözlü saldırısıdır.

Zorbalık (bullying), bir bireyin, fiziksel, duygusal veya psikolojik açıdan daha zayıf veya savunmasız olan birine karşı tekrarlanan, kasıtlı ve zarar verici davranışlar sergilemesi olarak tanımlanabilir. Bu tür saldırganlık, hem bireysel hem de grup düzeyinde gerçekleşebilir ve genellikle güç dengesizliğinden kaynaklanır. Zorbalık, mağdurun güvenliğini tehdit edebilir ve uzun vadede psikolojik, duygusal ve sosyal zararlar yaratabilir (Betts, 2015).

Saldırgan davranışın bir biçimi olarak kabul edilen taciz, tekrarlamayla, yani mağdurun birden çok kez hedef alınmasıyla ve mağdurun kendisini kolayca savunamamasıyla ilişkilendirilen güç dengesizliği kriteriyle karakterize edilir (Smith ve Ananiadou, 2003). Zorbalık, bir grup veya öğrencinin daha zayıf ve savunmasız mağdurları tekrar tekrar ve kasıtlı olarak rahatsız ettiği bir saldırgan davranış biçimi olarak tanımlanır (Pişkin, 2002).

Zorbalığın tanımlayıcı özelliği, mağdura fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal olarak zarar verme niyetiyle, belirli bir süre boyunca tekrar tekrar, kendini koruma ve savunma yeteneği olmaksızın bilerek ve kasıtlı olarak yapılmasıdır. Zorbaların veya mağdurların bireyler veya gruplar olabileceği dikkate alındığında, zorbaların genellikle eylemlerinden keyif alan kişiler olduğu belirtilmektedir. Zorbalık, tekmeleme, çekme, itme gibi fiziksel davranışlar, alay etme, aşağılama, sataşma, lakap takma gibi sözlü davranışlar, dedikodu yayma, asılsız dedikodu yapma, gruptan uzaklaştırma, izole etme, ele geçirmeye çalışma gibi dolaylı davranışlardır (Pişkin,2002).

Zorbalığın tanımlarına bakıldığında zorbalığın bir saldırganlık biçimi olduğu, sadece saldırgan olmayıp aynı zamanda zarar vermeyi amaçladığı, tekrar tekrar sergilendiği ve taraflar arasında güç dengesizliği yarattığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla farklı tanımlardan dolayı zorbalık, "bir bireyin, güç ilişkileri açısından kendisinden daha zayıf olan bir veya daha fazla kişiye karşı özel olarak yönelttiği her türlü saldırgan davranış" olarak tanımlanabilir.

2.6. Siber Zorbalık

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim ve gelişmeler, her yaştan bireyin bu teknolojilere kolayca erişmesini sağlamış ve bunları hayatlarının ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. (Kavuk ve Keser, 2015, s. 520-535).

Cep telefonu, bilgisayar, internet gibi bilgi ve iletişim teknolojisi ürünleri, insanlara çevrimiçi ortamlar aracılığıyla bilgiye kolaylıkla ulaşma, duygu ve düşüncelerini ifade etme, arkadaş edinme fırsatı sağlamaktadır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 162).

Bireylere istenilen bilgiye kolayca ulaşabilme, kimliğini gizleyerek duygu ve düşüncelerini kolaylıkla ifade edebilme, yeni arkadaşlar edinebilme, arkadaşlarıyla oyun oynayıp sohbet edebilme gibi pek çok olanak sağlayan bilgi ve iletişim teknolojisi, çocuklar arasında giderek yaygınlaşmaktadır (Tokunaga, 2010).

İngilizce "Cyber" kelimesinin Türkçeye girmesiyle birlikte, "siber" terimi de hayatımıza girmiştir. "Siber" kelimesi, dijital ortamları, bilgisayarlar, internet, ağlar ve sanal gerçeklik gibi kavramları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Türkçeye uyarlanarak aynı anlamları taşıyan "siber", dijital dünyayı ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu bağlamda, siber zorbalık, geleneksel zorbalık biçimlerinin dijital platformlarda, yani bilgisayarlar, internet ve diğer sanal ortamlarda sergilenmesidir. Kısacası, siber zorbalık, bireylerin internet ve dijital araçlar üzerinden başkalarına zarar verme amacı güderek gerçekleştirdikleri kasıtlı, olumsuz davranış ve eylemler olarak tanımlanabilir (Metin, 2017, s. 9)

Siber zorbalığı tanımlayan araştırmacılardan Ybarra ve Mitchel (2004), siber zorbalığı çevrimiçi ortamda başka bir kişiye karşı kasıtlı ve açık bir saldırı eylemi olarak tanımlamıştır. Siber zorbalık, dijital ortamda dijital araçları kullanarak başka bir kişiye zarar vermeyi amaçlayan, tekrarlanan ve kasıtlı saldırgan davranışlardır. (Tokunaga, 2010). Siber zorbalığa ilişkin ilk çalışmalar, geleneksel zorbalığa ilişkin ilk çalışmalara benzer şekilde mağdurlara yönelik doğrudan, kamuya açık, sınırlı çevrimiçi saldırılara odaklanma eğilimindedir. Sonraki çalışmalarda araştırmacılar, mağdurlara yönelik dolaylı saldırıları dikkate alarak ve zorbalar tarafından kullanılan elektronik medyanın çeşitliliğine özellikle dikkat ederek siber zorbalık kavramlarını önemli ölçüde genişletmişlerdir (Lerner, 2013).

Siber zorbalık, teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesi ve dijital dünyanın günlük yaşantımızın önemli bir parçası haline gelmesiyle birlikte, giderek daha yaygınlaşan bir

olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevrimiçi zorbalığa bilimsel bir tanım getirmek amacıyla yapılan araştırmalar, bu olgunun farklı yönlerini anlamaya yönelik önemli katkılar sunmuştur.

Siber zorbalık terimi, ilk kez Bill Belsey tarafından tanımlanmıştır. Belsey (2005), bu kavramı, dijital iletişim araçları kullanılarak bir kişi veya grup tarafından kasıtlı olarak başkalarına zarar verme amacı güden, sürekli tekrarlanan ve saldırgan davranışlar olarak açıklamaktadır. Bu tür eylemler, geleneksel zorbalık yöntemlerinin dijital dünyaya taşınmasıyla ortaya çıkmıştır ve e-posta, cep telefonları, kısa mesajlar, anlık mesajlaşma uygulamaları, kişisel karalama siteleri ve çevrimiçi itibar zedeleme platformları gibi çeşitli dijital araçlar aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Siber zorbalık, bu dijital platformların sunduğu anonimlik ve geniş erişim imkânları sayesinde daha hızlı yayılabilir ve mağdurlar üzerinde derin psikolojik etkiler bırakabilir. Ayrıca, dijital ortamda zorbalığın izlenmesi ve engellenmesi daha zor olduğundan, mağdurların bu tür saldırılara uğraması durumu daha karmaşık bir hal alabilmektedir. Siber zorbalık, mağdurlar üzerinde ciddi psikolojik ve duygusal etkiler yaratabilmekte, aynı zamanda geleneksel zorbalık türlerinden farklı olarak, dijital ortamda anonimlik, geniş erişim alanı ve sürekli etkileşim imkânı sunduğundan, daha karmaşık ve yaygın bir hal alabilmektedir. Bu durum, siber zorbalığın sosyal ve eğitim ortamlarındaki önemli bir sorun olmasına yol açmaktadır. Bu tür eylemler, mağdur üzerinde psikolojik ve sosyal etkiler yaratabilir ve dijital dünyada bireylerin güvenliğini ciddi şekilde tehdit edebilir. (Sakallı ve Çifci, 2016).

Bu tanım, siber zorbalığın dijital platformlar aracılığıyla gerçekleştirilen tekrarlayıcı, kasıtlı ve zararlı davranışlar olduğunu vurgulamakta, aynı zamanda bu davranışların farklı dijital mecralarda nasıl gerçekleşebileceğine dair önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Subrahmanyam ve Greenfiel (2008)'e göre gençlerin bloglar, sosyal ağlar, YouTube gibi video paylaşım siteleri, interaktif video oyunları, e-posta ve kısa mesaj gönderme gibi yeni iletişim biçimlerinden yoğun olarak yararlanmaktadırlar. Bu tür çevrimiçi iletişim ortamlarının bireylerin arkadaşlarıyla ve yabancılarla olan ilişkilerine, sosyal gelişimlerine, temel gelişimlerine ve kimlik gelişimlerine önemli etkisi olduğunu ifade etmişlerdir.

Arıcak (2011), siber zorbalığı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımıyla gerçekleştirilen, bireyler, gruplar veya hem gerçek hem de tüzel kişilere yönelik zarar verme amacı güden her türlü olumsuz davranış olarak tanımlamaktadır. Bu tür davranışlar, çevrimiçi ortamda, sosyal medya platformları, mesajlaşma uygulamaları veya diğer dijital

araçlar aracılığıyla gerçekleşebilir ve mağdurun psikolojik, duygusal veya sosyal sağlığını olumsuz şekilde etkileyebilir. Siber zorbalık, sadece bireyler arasında değil, aynı zamanda gruplar ve kurumlar arasında da görülebilen bir sorun haline gelmiştir. Bu tür davranışlar, hem teknik (örneğin, bilgisayar sistemlerine zarar verme) hem de ilişkisel (örneğin, sosyal medyada iftira atma, alay etme) biçimlerde olabilir. Siber zorbalık, dijital ortamda mağdurların psikolojik ve sosyal açıdan zarar görmelerine yol açabilecek ciddi bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu tanım, siber zorbalığın yalnızca fiziksel dünyada değil, dijital dünyada da gerçekleşebileceğini vurgular. Siber zorbalık, özellikle internet ve mobil teknolojiler aracılığıyla bireylerin veya grupların, diğerlerine zarar vermek amacıyla çeşitli zararlı eylemleri gerçekleştirmeleri anlamına gelir. Bu bağlamda, siber zorbalık, başka bir kişinin e-posta adresine veya cep telefonuna hakaret içeren, tehdit edici ya da incitici kısa mesajlar ve e-postalar göndermeyi kapsar. Ayrıca, sosyal medya platformlarında, web sitelerinde ya da forumlarda, kişiyi hedef alarak zarar verici veya tehditkâr mesajlar yayımlamak da siber zorbalığın örneklerindendir. Bununla birlikte, başkasıymış gibi davranarak, bir bireyi yanıltmak ve ona zarar vermek, bireyin itibarını zedeleyecek içerikler paylaşmak da siber zorbalığın bir biçimidir. Ayrıca, bir kişinin özel ve mahrem görsellerinin izinsiz olarak cep telefonu veya internet üzerinden yayılması, mağdur üzerinde psikolojik ve sosyal etkiler bırakabilen ciddi bir zorbalık türüdür (Chapin, 2014). Bu tür eylemler, dijital ortamda bireylerin güvenliğini tehdit etmekte ve onların psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Hinduja ve Patchin (2015, s. 11) “siber zorbalığı, dijital teknolojilerin, özellikle bilgisayarlar, cep telefonları ve diğer elektronik cihazlar aracılığıyla, bir birey ya da grup üzerinde kasıtlı olarak ve sürekli şekilde zarar vermek amacıyla gerçekleştirilen eylemler” olarak tanımlamaktadır. Bu tür saldırılar, çevrimiçi platformlar veya dijital iletişim araçları kullanılarak yapılır ve genellikle mağdurun psikolojik sağlığı üzerinde uzun vadeli olumsuz etkiler bırakabilir. Siber zorbalık, anonimlik ve geniş erişim imkânı sağlayan dijital ortamlar sayesinde, geleneksel zorbalık biçimlerinden daha yaygın ve karmaşık hale gelebilmektedir. Bu nedenle, siber zorbalık, özellikle eğitim ortamlarında önemli bir sosyal sorun olarak gündeme gelmektedir. Bu tanım, siber zorbalığın dijital platformlarda yalnızca bir kez gerçekleşen değil, tekrarlanan ve hedef alınan kişiye yönelik sürekli bir saldırganlık biçimini ifade ettiğini vurgulamaktadır. Bu tür davranışlar, mağdurların psikolojik, duygusal ve sosyal açıdan önemli zararlar görmesine yol açabilir. Yazarlar, bir davranışın siber zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için belirli kriterlerin karşılanması

gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kriterler arasında, zarar verme amacının açıkça belirgin olması, davranışın birden fazla kez tekrarlanması ve hedef alınan kişinin bu eylemler karşısında savunmasız hissetmesi yer almaktadır. Bu unsurlar, siber zorbalığın diğer zararlı davranış türlerinden ayırt edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Aşağıda bu kriterler/unsurlar kısaca açıklanmıştır.

Kasten yapılma: Davranış bilerek ve kasıtlı olarak yapılır.

Tekrar Etme: Zorbalık, tek bir olaydan çok, bir davranış kalıbını yansıtan bir durumdur. Siber zorbalık ise, geleneksel zorbalıktan farklı olarak, tekrarlama açısından farklı bir dinamik sergileyebilir. Bu, siber zorbalığın daha farklı şekillerde ve hızla yayılabilmesi anlamına gelir. Hinduja ve Patchin (2015, s.12), siber zorbalıkta zorbalık davranışının yalnızca bir kez gerçekleşmiş olması durumunda dahi mağdurun yaşadığı aşağılanma ve utanç duygularının sürekli olarak devam ettiğini belirtmektedir. Başka bir deyişle, zorbalığın tekrarı değil, mağdurun yaşadığı duygusal ve psikolojik zarar ön plana çıkmaktadır. Bu durum, zorbalık davranışının yalnızca bir kez gerçekleşmiş olsa bile mağdur üzerinde kalıcı olumsuz etkiler bırakabileceğini göstermektedir.

Erdur ve Baker (2013) de bu görüşle aynı doğrultuda bir kişinin saldırgan video veya fotoğraflarını bir kez bir sosyal paylaşım sitesine yüklemesinin tekrarlanan bir eylem teşkil etmediği, aksine mağdura veya başkalarına yüklenen video veya fotoğrafları görüntüleme fırsatı verdiği de söylenmektedir. Bu durumda mağdur her zaman aşağılanmış ve utanmış hisseder çünkü fotoğrafı veya videoyu yalnızca bir kişi görmüş olsa bile başkaları da görmüş olacaktır. (Hinduja ve Patchin, 2015, s.12).

Zarar verme: Zorbalık davranışlarının temel amacı genellikle başkalarına zarar vermek ve onları küçümsemek olarak kabul edilir. Ancak, Topçu ve arkadaşlarının (2008) gerçekleştirdiği bir araştırma, öğrencilerin siber zorbalık eylemlerini sadece zarar verme amacı güderek yapmadıklarını, aynı zamanda bazı durumlarda zorbalığa uğrayan kişilere şaka yapmak veya eğlenmek gibi farklı motivasyonlarla da gerçekleştirdiklerini ortaya koymuştur. Bu bulgu, siber zorbalığın yalnızca kötü niyetle yapılmadığını, bazen daha farklı, eğlence veya başkalarını küçük düşürme gibi çeşitli motivasyonlardan da kaynaklanabileceğini göstermektedir.

Bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik araçlar: Zorbalık eylemlerinin gerçekleşmesinde dijital araçların kullanılması, siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan ayırt edilmesini sağlayan önemli bir özelliktir. Siber zorbalık, teknolojinin ve internetin

etkisiyle dijital platformlarda, sosyal medya, e-posta, mesajlaşma uygulamaları gibi araçlar aracılığıyla gerçekleştirilirken, geleneksel zorbalık yüz yüze yapılan fiziksel ya da sözlü saldırılarla sınırlıdır. Bu fark, siber zorbalığın daha geniş bir kitleye ulaşabilmesi ve anonimlik gibi özelliklere sahip olmasıyla daha karmaşık bir hale gelmesine yol açmaktadır

2.7. Siber Zorbalık Türleri

Siber zorbalığın farklı türleri genellikle şunları içerir: Çevrimiçi iletişim araçlarını kışkırtıcı biçimde tartışma yaratmak için kullanmak, tehdit mesajları göndermek, iletişim araçlarını kötü amaçlı yazılımlarla ele geçirmek, internette dedikodu yaymak, video, resim vb. başkalarına ait içerikleri izinsiz olarak çevrimiçi platformlarda paylaşmak ve kişilerin dijital ortamlardan kasıtlı olarak dışlanması, bireyler hakkındaki bilgilerin tehdit olarak kullanılmasını ve onları istismara ve sindirmeye karşı savunmasız hale getiren cinsel içerikli verilerin, fotoğrafların ve videoların çevrimiçi dosyalarda paylaşılmasını içerir (Toprak, 2018, s. 12).

Siber zorbalıkla ilgili yapılan birçok araştırma, bu olgunun farklı türlerini tanımlayan çeşitli sınıflandırmalar ortaya koymuştur. Ancak, siber zorbalık türlerini belirlerken genellikle dikkate alınan iki ana faktör bulunmaktadır: birincisi, zorbalık eylemlerini gerçekleştirmek için kullanılan araçlar ve teknolojiler, ikincisi ise uygulanan zorbalık davranışlarının biçimidir. Bu iki kriter, siber zorbalığın çeşitlerini daha net bir şekilde sınıflandırmaya olanak tanır ve her bir türün etkilerini anlamada önemli bir rol oynar. Bu bağlamda, davranışları sınıflandırmayı temel alan önemli çalışmalardan biri Willard'ın (2007) araştırmasıdır. Willard (2006), siber zorbalık davranışlarını çeşitli kategorilere ayırarak şu şekilde sınıflandırmıştır:

Aşağılama: Kurban hakkında gerçekleri yanlış bir şekilde sunarak ona zarar veren ve acımasızca yapılan hakaretlerdir. Bu tür eylemler, mağduru hem psikolojik hem de duygusal olarak etkileyebilir, aynı zamanda toplumsal itibarını zedeleyebilir.

Kimliğine bürünme: Zorbanın kurbanın hesaplarını ele geçirerek, ona ait kişisel bilgileri kullanarak, başkalarına olumsuz ve saldırgan mesajlar göndermesi veya kurbanın yerine geçerek sohbetler yapmasıdır.

Özel bilgileri paylaşma ve sahtekârlık: Kişisel ve özel konuşmaların ya da utanç verici olabilecek görüntülerin, başkalarına izinsiz bir şekilde gönderilmesi veya paylaşılmasıdır.

Dışlama: Belirli bir gruptan istenmeyen bir kişinin, elektronik ortamda gruba katılmasının engellenmesi ya da aktivitelerden dışlanmasıdır.

Sanal takip: Kurbanı tehdit etme ve korkutma amacıyla sürekli ve istenmeyen mesajlar göndermektir.

Sanal taciz: Önceden hedef alınan kişilere, tekrar eden ve agresif mesajların gönderilmesidir.

Willard'a (2006) göre bu davranış türleri, siber zorbalığın çeşitli biçimlerini oluşturur ve her biri, kurban üzerinde psikolojik ve duygusal anlamda olumsuz etkiler bırakabilir. (Yenilmez ve Seferoğlu, 2013, s.422-423).

Smith ve arkadaşları (2008), siber zorbalık davranışlarını daha kapsamlı bir şekilde sınıflandırmış ve bunları farklı iletişim araçları aracılığıyla yapılan çeşitli eylemler olarak gruplandırmışlardır. Bu eylemler, kısa mesajlar, görseller, videolar, e-postalar, telefon görüşmeleri, sohbet odaları, anlık mesajlaşma uygulamaları ve karalama amacıyla kullanılan web siteleri gibi çeşitli dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilen zorbalık faaliyetlerini içermektedir. Bu tür platformlar, bireylerin birbirlerine zarar vermek amacıyla farklı iletişim yollarını kullanmalarına olanak tanır. Siber zorbalık, bu dijital ortamlar sayesinde daha hızlı ve geniş bir şekilde yayılabilir, aynı zamanda mağdurların da savunmasız hale gelmesine yol açar. Bu sınıflandırma, siber zorbalığın geniş bir yelpazede farklı şekillerde ve araçlarla yayılabileceğini göstermektedir. Çeşitli araştırmalar, siber zorbalığı genellikle belirli davranış türleri üzerinden sınıflandırmaktadır. Bu çalışmalarda, siber zorbalık; çevrimiçi kavgalar, sanal ortamlarda hararetli tartışmalar, saldırılar, iftiralar, kimlik hırsızlığı, dışlama ve siber taciz gibi kategorilere ayrılmaktadır (Erden, 2015).

Ortega ve arkadaşları (2009), geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasındaki farkları anlamak amacıyla bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada, zorbalık süreçlerinde kullanılan araçları inceleyerek her iki zorbalık türünü ayırt edebilmek için farklı zorbalık biçimlerini belirlemişlerdir. Araştırmacılar, dijital ortamda gerçekleştirilen zorbalığın, geleneksel zorbalıkla karşılaştırıldığında farklı dinamikler ve yöntemler içerdiğini, özellikle dijital araçların anonimlik ve ulaşılabilirlik sağladığını vurgulamışlardır. Bu sayede, zorbalık türleri arasında önemli farklar ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, siber zorbalık davranışları iki ana kategoriye ayrılmıştır: Birincisi cep telefonu aracılığıyla

yapılan zorbalık eylemleri, ikincisi ise internet üzerinden gerçekleştirilen zorbalık davranışlarıdır. Bu sınıflandırma, zorbalık türlerinin hangi teknolojik araçlarla gerçekleştirildiğini vurgulayarak, siber zorbalığın çeşitli biçimlerini daha net bir şekilde anlamamıza olanak tanımaktadır.

Walker ise (2009) siber zorbalığın türlerini dokuz başlık altında açıklamıştır;

Çevrim içi kavga Etme, dijital platformlarda agresif ve agresif bir şekilde yürütülen çatışmaları çağrıştıran tezahürlerdir.

Siber zarar verme veya taciz: Saldırgan bir şekilde küfürlü ve aşağılayıcı mesajlar göndermek, kişiyi arayıp susmak, tehdit ve korkutucu mesajlar göndermek, bu mesajları herkesin erişemeyeceği çevrimiçi sohbet odalarında mağdura ifşa etmek, kişisel güvenliğini tehlikeye atacak çeşitli çevrimiçi faaliyetlerde bulunmak. Mağdurun kaygı düzeyini artıran, kurbanı virüs göndererek casus yazılımlarla casusluk yapmayı içerir.

İftira: Birisini itibarsızlaştırmak ve sosyal ağdaki itibarını zedelemek amacıyla çevrimiçi platformlarda aşağılayıcı ve gerçekçi olmayan söylentiler yaymak.

Başka kimliğe bürünme: Bir kişinin hesabına yasadışı bir şekilde giriş yaparak şifresini kırmak ve o kişinin kimliğine bürünerek onun adına rahatsız edici içerik paylaşmak, o kişinin etrafındakiler arasındaki itibarına zarar vermek, onu olumsuz durumlara maruz bırakan mesajlar göndermek anlamına gelir.

Başkasının bilgilerini internet ortamında izinsiz kullanma: Kişisel bilgilerin veya utanç verici verilerin dijital platformlarda ifşa edilmesini, özel fotoğraf ve videoların bir ağ veya kablosuz mesajlaşma üzerinden bir cihazdan diğerine gönderilmesini, İnternet sitelerinde yayınlanmasını veya kamuya açık paylaşım sitelerinde paylaşılmasını içerir.

Happy slapping: Akıllı telefon veya diğer teknolojik cihazları kullanarak fiziksel saldırıları kaydedin ve bu kayıtları başkalarına gönderilmesidir.

Siber dışlama: Herhangi bir kişiyi kasıtlı olarak ve bilerek çevrimiçi ortamda ayrımcılığa maruz bırakmak.

Manipülasyon: Siber zorbalar, hedef alınan kişinin bilgilerini açığa çıkarır ve mağduru bizzat görüşmeye davet ederek ya da mağduru kışkırtacak eylemlerde bulunarak baskı yaparak onunla yüzleşmeye zorlar.

Cep Telefonu mesajı aracılığıyla cinsel içerik paylaşımı: Müstehcen fotoğrafların başkalarına gönderilmesini, başkalarından müstehcen fotoğrafların alınmasını ve teknoloji

cihazları aracılığıyla başkalarına gönderilen müstehcen fotoğrafların iletilmesini içermektedir (Walker, 2009, s. 37-39).

Türkiye’de siber zorbalık üzerine önemli araştırmalar gerçekleştiren Arıca (2011, s. 23), siber zorbalığı iki ana türe ayırmıştır: Elektronik zorbalık ve iletişim zorbalığı. Elektronik zorbalık, şifre kırma, web sitelerini hacklemek ve bilgi çalmak gibi faaliyetleri içerirken (Ümmetler İlhan, 2016), iletişim zorbalığı, çeşitli bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılarak kişilere sürekli rahatsızlık verilmesi, alay edilmesi, hakaret edilmesi, asılsız dedikoduların yayılması veya bireylerin rızası olmadan görüntülerinin başkalarıyla paylaşılması gibi eylemleri içermektedir. Bu tür zorbalık, dijital ortamda kişisel sınırların ihlal edilmesine ve mağdurların psikolojik olarak zarar görmesine yol açabilir. Elektronik zorbalıkta, birey zorbalık davranışından dolayı olarak etkilenirken, iletişim zorbalığında birey doğrudan hedef alınmaktadır (Özer, 2016).

Bu konudaki çeşitli araştırmaların sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin siber zorbalık olarak tanımladıkları bazı davranışların birbirine benzerlik gösterdiği gözlemlenmiştir. Araştırmacılar, siber zorbalık davranışlarını belirli kategoriler altında sınıflandırarak, bu tür zorbalık biçimlerini daha iyi anlayabilmek için çalışmalar yapmışlardır. Öne çıkan sınıflandırmalar arasında, Bamford (2004), Hinduja ve Patchin (2015, s. 52-67), Kowalski ve diğerleri (2008, s. 46-51), Siegle (2010) ve Willard (2007, s. 5-10) tarafından yapılanlar yer almaktadır. Bu çalışmalar, siber zorbalığın çeşitli boyutlarını anlamamıza ve daha etkili çözüm önerileri geliştirmemize yardımcı olmaktadır. Bu sınıflandırmalar aşağıda kısaca tanıtılmıştır.

Çevrimiçi Kavga (Flaming)

İki veya daha fazla kişi arasında, çeşitli iletişim araçları kullanılarak gerçekleştirilen, genellikle kısa süreli ve yoğun duygusal yük taşıyan tartışmalardır. Bu tür tartışmalarda, siber zorba yalnızca diğer bireyleri provoke etmek amacıyla aşağılayıcı ve bazen tehdit içeren mesajlar göndermekle kalmaz, aynı zamanda sert bir üslup benimseyerek, saldırgan tavırlar sergiler. Konuşmalarında, hakaretler ve kaba ifadeler kullanarak, mağdurları daha da zor durumda bırakmayı hedefler. Bu davranışlar, dijital ortamda şiddetli psikolojik etkiler yaratabilir ve tartışmanın tarafları üzerinde uzun süreli olumsuz etkiler bırakabilir. Ayrıca, duygusal bir etki yaratmak ve öfkeyi daha da körüklemek amacıyla büyük harfler,

semboller veya görsel öğeler de mesajlarına dahil edilebilir. Bu tür zorbalık, genellikle çevrimiçi haber grupları, forumlar, haber altı yorum bölümleri, sohbet odaları veya internet üzerindeki oyunlarda meydana gelir (Bamford, 2004; Hinduja ve Patchin, 2015, s. 54; Willard, 2007, s. 5).

Zarar Verme (Harassment)

Başkalarına sürekli hakaret içeren mesajlar gönderen kişi, siber zorbalığın bir türü olarak tanımlanır. Bu durumda, mağdura sürekli olarak aşağılayıcı ve hakaret dolu mesajlar iletilir. Bu tür mesajlar genellikle anlık mesajlaşma uygulamaları, e-posta ya da SMS gibi kişisel iletişim araçları üzerinden gönderilir. Bununla birlikte, siber zorbalık bazen yalnızca birebir iletişimle sınırlı kalmaz; daha geniş kitlelere ulaşan forumlar, sohbet odaları ve haber grupları gibi halka açık iletişim platformlarında da gerçekleşebilir. Bu tür durumlar, mağdurlar üzerinde daha geniş bir psikolojik baskı oluşturarak, zorbalığın etkisini artırabilir ve bireyin sosyal yaşamını olumsuz yönde etkileyebilir (Kowalski vd., 2008, s.47; Mieczynski, 2008; Willard, 2007, s.7).

İftira (Denigration)

Bir kişi hakkında zararlı, küçük düşürücü, aşağılayıcı, zalimce ve yanlış bilgilerin bir web sitesinde yayımlanması veya bu bilgilerin e-posta veya kısa mesaj yoluyla başkalarına iletilmesi durumunu içeren bir siber zorbalık türüdür (Kowalski vd., 2008, s. 48; Willard, 2007, s. 7).

Başka Bir Kimliğe Bürünme (Impersonation)

Bu tür siber zorbalık, zorbanın mağdurun kimliğini kullanarak, mağdura ait kişisel bilgileri ve çevrimiçi profilleri manipüle ederek başkalarına zarar verici, olumsuz ve uygunsuz mesajlar göndermesiyle gerçekleşir. Zorba, mağdurun sosyal medya hesaplarını, kişisel web sitesini veya blogunu hedef alarak bu eylemleri gerçekleştirebilir. Bu tür saldırılar, genellikle mağdurun itibarını zedelemeyi, çevresindeki insanlarla olan ilişkilerini bozmaya çalışmayı ve mağdura psikolojik ya da duygusal sıkıntı yaratmayı amaçlar. Zorbanın amacı, mağdurun çevresindeki kişileri manipüle etmek ve mağduru toplum içinde yalnızlaştırmak olabilir. Böylece mağdur, yalnızca çevrimiçi ortamda değil, aynı zamanda

gerçek yaşamda da sosyal ve psikolojik açıdan olumsuz bir etkilenme sürecine girebilir (Hinduja ve Patchin, 2015, s. 60).

Başkasının Bilgilerini İnternet Ortamında İzinsiz Kullanma (Outing and Trickery)

Bir kişinin, başkalarının görmesini istemediği, özel, hassas veya utanç verici bilgi, fotoğraf ya da videolarının, e-posta, kısa mesaj, sohbet odaları, web siteleri veya bloglar gibi dijital iletişim araçları aracılığıyla izinsiz bir şekilde başkalarıyla paylaşıldığı bir siber zorbalık türüdür. Bu eylemler, mağdurun mahremiyetini ihlal etmekle kalmaz, aynı zamanda ona duygusal ve psikolojik zararlar da verebilir. Ayrıca, bir kişinin telefonundaki mesajları izinsiz olarak okumak, video kaydetmek ya da fotoğraf çekmek de siber zorbalığın bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu tür davranışlar, mağduru manipüle etmek, onurunu zedelemek ve sosyal itibarını sarsmak amacı güder, dolayısıyla kişisel sınırların ihlali ve güvenlik açıkları oluşturur (Willard, 2007, s. 9).

Dışlama (Exclusion/Ostracism)

İnternet ortamında bir kişiyi gruba almamak veya mevcut bir gruptan çıkarmak, dışlanma olarak tanımlanır (Willard, 2007, s.9). Başka bir ifadeyle, dışlanma; bir kişiyi arkadaş listenizden, sohbet odalarınızdan, internet gruplarınızdan, oyun sitelerinizden, anlık mesajlaşma gruplarınızdan veya bloglarınızdan çıkarmak anlamına gelir. Dışlanma, birey üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratabilir. Araştırmalar, bu tür siber zorbalığa maruz kalan bireylerin kendilerini daha kötü hissettiklerini, kontrol duygularının azaldığını ve özgüvenlerinin düşüş gösterdiğini ortaya koymaktadır (Williams, Cheung ve Choi, 2000).

Siber Taciz (Cyberstalking)

Willard (2007, s.10), siber tacizi, bir kişiye sürekli ve tekrarlı olarak aşağılayıcı, korkutucu tehditler ve şantaj içeren mesajların gönderilmesi olarak tanımlamaktadır. Bu tür zorbalık, mağdur üzerinde psikolojik baskı oluşturarak, onun huzurunu ve güvenliğini tehdit eder. Siber taciz, genellikle internetin anonim ortamında gerçekleştiği için zorbanın kimliği gizli kalabilir, bu da mağdurun daha da savunmasız hale gelmesine yol açar.

Müstehcen veya Pornografik Görüntüler Gönderme (Sexting)

Bir kişiye cep telefonu veya internet üzerinden çıplak ya da müstehcen görsellerin gönderilmesi, siber zorbalığın cinsel içerikli bir türü olarak tanımlanır (Siegle, 2010). Bu tür davranış, mağduru hem psikolojik hem de sosyal açıdan zor durumda bırakır ve genellikle utanma, travma ve güvensizlik gibi olumsuz duygulara yol açar. Bu tür zorbalık, bireylerin mahremiyetini ihlal ederken, aynı zamanda dijital ortamda kalıcı bir iz bırakma riski taşır.

Birine Vurup Kaçma (Happy Slapping)

Metroda başlayıp İngiltere'ye yayılan tokatlama, çevrimiçi zorbalığın yeni bir türü olarak kabul edilmektedir. Bu tür siber zorbalıkta, zorba mağdura aniden vurup hızla uzaklaşırken, başka biri olayı kaydeder. Bu video veya fotoğraflar daha sonra internete yüklenir ve mağdurun görüntüsü milyonlarca kişi tarafından izlenebilir hale gelir. Bu tür saldırılar, mağdurda psikolojik travmalar yaratırken, bazen intihara, bazen de şiddetli bir şekilde dövülerek ölümle sonuçlanabilecek ciddi sonuçlara yol açabilmektedir (Kowalski vd., 2008, s. 50, 51).

2.8. Eğitim ve Dijital Ortam İlişkisi

Eğitim ve teknoloji arasındaki ilişki aslında eğitim tarihinde çok eskilere dayanmaktadır. Zaman içerisinde çeşitli evrimler geçirerek günümüze kadar devam eden bu ilişki, son yıllarda takip edilen yeni nesil İnternet teknolojisinin gelişimine bağlı olarak, teknolojinin eğitimi dönüştürdüğü bir noktaya gelmiştir. Bu dönüşüm daha önceleri öğretim süreciyle yani eğitimin uygulamalı boyutuyla ilişkilendirilirken, giderek eğitimin teorik boyutuna da yansıdığının sinyallerini vermektedir. Teoride ve pratikte eğitimi etkileme aşamasına ulaşan yeni nesil İnternet teknolojileri, yeni bir ortam ve etken olarak öğretim sürecine entegre edilmeye başlanmıştır (Duan ve arkadaşları, 2021).

21. yüzyılda dijital teknolojilerin hızlı bir şekilde gelişmesi, günlük yaşamda daha görünür hale gelmesi ve kullanımının yaygınlaşması, dünya çapında küresel bir kültürün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu dijital kültür, teknolojiyle şekillenen bir yaşam tarzı ve çağın etkisiyle oluşan yeni alışkanlıklar bütünü olarak tanımlanabilir. Dijitalleşmenin hayatın her

alanına entegre olması, insanların birbirleriyle iletişim kurma biçimlerinden, iş yapma şekillerine kadar pek çok alanda değişim yaratmıştır. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte, bu dönüşüm hızlanmış ve dijital kültür, bilgi toplumunun temel bir bileşeni haline gelmiştir. Artık, dijital teknolojiler yalnızca iletişim ve eğlence araçları olarak değil, aynı zamanda eğitim, sağlık, ekonomi ve sosyal yaşam gibi birçok alanda merkezi bir rol oynamaktadır. Teknolojinin bu denli yaygınlaşması, toplumsal yapıların ve bireysel yaşam biçimlerinin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Sonuç olarak, dijitalleşen dünyada yaşadığımız çağ, sadece teknik bir dönüşüm değil, aynı zamanda kültürel bir evrimi de beraberinde getirmiştir (Türkoğlu, 2010).

Değerler eğitimi, en temel anlamıyla, "değerlerin öğretici tarafından bilinçli bir şekilde aktarılmasıdır". Bu süreç, hem aile ve okul gibi geleneksel ortamlarda hem de günümüzde sosyal medya ve diğer iletişim platformları aracılığıyla gerçekleştirilebilir (Keskin, 2008).

Konuyu ulusal ölçekte ele alırsak, yeni nesil internet teknolojisinin eğitim üzerindeki kısmi etkisinin Korona sonrası yaygınlaşacağını bekleyebiliriz. Küresel çapta yüz yüze öğretimin çoğunu zamana ve konuma bağlı olarak kesintiye uğratan Covid-19 salgını sırasında, eğitimi uzaktan eğitim biçiminde sanal bir ortama kaydırды ve temassız kültürü güçlendirdi. Sosyal yaşamda insanlar, eğitim ve öğretimin bilinen yolların ötesinde de verilebileceğinin açıkça bilincindedir. Ayrıca sanal ortamlar ve yeni nesil internet teknolojilerinin sağladığı dijital bilgilerin verilmesi, yalnızca özel durumlarda eğitimin bir gereği olmayıp aynı zamanda yaşadığımız bilgi çağının teknolojiye dayalı eğitim modelinin bir gereğidir. (Akpınar ve Akyıldız, 2022, s. 875). Bu teknik gelişim ve yenilenmeye bağlı olarak çeşitli sorunlarında ortaya çıkması kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir. Saldırganlık olgusu insanlık tarihi kadar eski olup, antik çağlardan günümüze kadar pek çok farklı biçimde ortaya çıkmış ve günümüzde de önemli bir toplumsal ve kişisel sorun oluşturmaya devam etmektedir. Saldırganlık her çağda, her toplumda vardır ve her çağın ruhuna göre farklı biçimler alır.

Günümüz toplumlarının temel özelliklerinden biri de iletişim teknolojisinin toplumsal yaşamın merkezine yerleştirilmesidir.

Dijital ortam, yeni ve farklı bir sosyalleşme alanı olarak tasarlanmış olup, mevcut ve üretken gerçekliklerin özgün bir biçimde yeniden şekillendirilmesi süreciyle kişisel ve toplumsal pratiklerde çeşitli dönüşümlere neden olmuştur. Bu dönüşüm, bireylerin ve toplulukların iletişim, etkileşim ve yaşam biçimlerini değiştirerek, dijital dünyanın sosyal

yapılar ve kültürel normlar üzerinde önemli etkiler yaratmasına yol açmıştır. Bu süreç, aynı zamanda bireylerin sanal alanlarda kurdukları kimlikler ve sosyal bağlantılar aracılığıyla, toplumsal ilişkilerin yeniden yapılandırılmasına da katkı sağlamaktadır (Yıldırım ve Yazgan, 2022, s. 652)

2.9. Eğitim ve Değerler İlişkisi

Dil, toplumu oluşturan ve ayakta tutan en önemli faktörlerden biridir. Toplum, kültür ve değerlerini dil aracılığıyla gelecek nesillere aktarır. Çağımızda uygun ya da uygunsuz görülen davranışlar, dil aracılığıyla gelecek yıllara ulaşabilir. “İnsan, sosyal bir varlık olarak, içinde yaşadığı kültürle ve dünyadaki diğer toplumlarla bağlantısını, hayatın sayısız denklemleri arasında uyum yaratan ve kendini sağlayan belirli kültürel kurallar ve unsurlar aracılığıyla sürdürür. (Ergül, 2019: 1).

“Değerler, bireylerin toplumun temelini kim olduğunu, nelerin önemli olduğunu, hangi durumlarda ne tür davranışlara öncelik verilmesi gerektiğini anlamalarını sağlamaya çalışan anlamlı kavramlardır.” (Topal, 2019: 248).

Değerler, toplumda yaygın bir şekilde kabul gören, arzu edilen ve bireylerin davranışlarını yönlendiren ölçütlerdir. Değer, belirli bir durumu diğerlerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanmakla birlikte, aynı zamanda bireylerin davranışlarını şekillendiren ve değerlendirirken rehberlik eden bir anlayış biçimi olarak da kendini gösterir. Bu değerler, bireylerin toplumsal yapıya uyum sağlamasına yardımcı olan normlar olarak işlev görür. Bu çerçevede, değerler, bireylerin bilinçli ve hedef odaklı hareket etmeleri için belirleyici kriterler oluşturur ve sosyal açıdan kabul edilebilir eylemleri belirlemek için temel referans noktaları sağlar. Bu referanslar, kişinin hem kendi iç dünyasında hem de toplum içinde uygun ve doğru kabul edilen davranışları sergilemesine olanak tanır (Özensel,2003, 23).

Değerler toplumsal süreçte dil yoluyla kazanılsa da bunların kalıcı olabilmesi için sistemli bir şekilde öğretilmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaç okulda karşılanmaktadır. “İyi, ahlaklı bir insan olmak ve iyi okul ve toplum, bireylerin sadece akademik bilgiye sahip olmalarını değil, aynı zamanda güçlü bir karaktere ve sağlam etik değerlere sahip olmalarını da hedeflemektedir. Karakterli bireyler yetiştirmek, toplumsal düzenin sürdürülebilirliği ve bireylerin sağlıklı bir şekilde toplumda yer alabilmesi için büyük önem taşır. Bu bireyler, sadece kendileri için değil, toplumları için de olumlu katkılar sağlayacak, doğru ve

sorumlu kararlar alabilecek, başkalarına saygı gösterecek ve toplumun ihtiyaçlarına duyarlı olacaklardır. Bu nedenle, okul ve toplumun amacı, bireylerin sadece akademik anlamda değil, aynı zamanda moral ve etik açıdan da gelişmelerini sağlamak olmalıdır. Bu amacın gerçekleşmesi sosyo-kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasına bağlıdır.” (Karatay, 2011, s. 1441).

Okul, ailede edinilen değerlerin daha da güçlendirileceği ve üzerine yeni değerlerin inşa edileceği önemli bir öğrenme ortamıdır. Eğitim süreci, sadece akademik bilgilerin aktarılmasından ibaret olmayıp, aynı zamanda bireylerin toplumsal hayata uyum sağlamaları ve değerler sistemini benimsemeleri açısından da kritik bir rol oynar. Okulda verilen değerler eğitimi, vatandaşlık eğitiminin temel bir parçası olarak öğrencilere toplumsal sorumluluk, etik ve insan hakları gibi önemli kavramları öğretmeyi hedefler. Bu süreçte öğretmenler, öğrencilerine değerleri aktarırken, çoğu zaman planlı bir şekilde hareket ederken, bazen de günlük yaşamda karşılaşılan durumlar üzerinden doğal bir şekilde değerler eğitimi verirler (Kasapoğlu, 2013, s. 99; Şimşir ve Dilmaç, 2016, s. 186). Plansız olarak gerçekleşen yaygın eğitim, öğrenciler arasındaki iletişim ve dostluğu, öğretmen-öğrenci ilişkilerini ve teneffüs sırasındaki diğer sosyal etkinlikleri içermektedir. Kısacası okul ortamı her yönüyle sosyal öğrenmeye ortam hazırlayan önemli bir kurumdur. Ancak resmi olmayan öğrenme hem olumlu hem de olumsuz öğrenmeye yol açabilir. Bilinçli örgün eğitim, okul saatleri içerisinde belli bir program takip edilerek gerçekleştirilir. Bu program olumlu faydalar elde etmeyi amaçlamaktadır ve belli bir plan çerçevesinde uygulanmaktadır.

Araştırmalara göre okullarda eğitimin bir parçası olarak değerler eğitimine yer verilmeli mi? Sorulduğunda çoğunluk değerler eğitimin verilmesi konusunda hemfikirdir ve olumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika'da yapılan araştırmalara göre katılımcıların çoğu değerler eğitimini benimsemektedirler. Yine ABD'de 40.000 gençle yapılan araştırmaya göre gençlerin okullarda değerlerin öğretilmesine destek vermişlerdir. Bunun nedeni ise ailelerin değerler konusunda tam olarak eğitilmemesidir. Ancak değerlerin öğretimindeki asıl tartışma okullarda hangi değerlerin öğretilmesi gerektiği sorusundan başlayarak halen tartışılmaktadır. Bu konuda da yapılan çalışmalar vardır. Yapılan bir araştırmaya göre sıralama en önemli değerden en az önemli değere doğru sıralama yapılmıştır. Çalışmaya katılanlar sorumluluk, saygı ve iyi vatandaş olma değerlerinin en önemli değerler olduğunu belirlemişlerdir. En az önem verilen değerler ise cesaret, cömertlik, sadakat ve insan hakları gibi değerlerdir (Akbaş, 2004).

Toplumsal açıdan bakıldığında öğretmenlerin ve okulların çocuklara değerleri öğretme konusunda beklentileri vardır. Okullar ve eğitimciler bu beklentileri karşılamanın yanı sıra mesleki uygulamalar yoluyla öğrencilerin, ailelerin ve toplumun ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alarak okul ve eğitim yaşamında ele alınan çeşitli değerleri netleştirmelidir (Halstead & Taylor, 2000, s. 169–173).

2.10. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları İle Siber Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişki

Eğitim sistemi, bireylere bilgi kazandırmak ve onları meslek sahibi yapmakla kalmaz, aynı zamanda kişilik gelişimlerine ve davranış biçimlerinin şekillenmesine de katkı sağlar (Ulusoy ve Dilmaç, 2020). İnsanların ahlaki değerlerinin gelişiminde, iyi ve kötü arasındaki farkı anlayabilmelerinde eğitim büyük bir rol oynar. Ahlak eğitimi, tıpkı akademik eğitim gibi, ilk olarak ailede başlar ve okulda pekişerek devam eder. Bireyler, yaşamları boyunca sadece kendi düşünce ve inançlarıyla değil, aynı zamanda çevrelerinden ve toplumdan aldıkları etkilerle de davranış biçimlerini şekillendirirler. Bu süreçte aile, okul ve toplumun değerleri, bireylerin ahlaki perspektiflerini oluşturur ve davranışlarını yönlendirir (Ulusoy, 2007). Aydın’a (2003) göre, ahlak, bireyin davranışlarını şekillendiren inançlar, huylar, tutumlar ve duyguların bir sonucu olarak ortaya çıkan ve bu davranışları iyi ya da kötü olarak tanımlayan bir bütündür. Ahlaki değerlerin toplumda yayılmasında önemli rol oynayan faktörlerden biri olan kişiler arası iletişim, teknolojik ilerlemelerle birlikte önemli ölçüde değişmiş ve etkilenmiştir. Teknolojik gelişmeler, iletişim sıklığını artırarak insanların duygularını dijital platformlara taşımalarını sağlamıştır. Bu duygular sadece olumlu olan sevgi gibi hisler değil, aynı zamanda nefret gibi olumsuz duyguları da içermektedir. Bu durum, siber zorbalık kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Kozan ve Bulut Özek, 2019). UNICEF’e (2022) göre; “Siber zorbalık, dijital teknolojilerin kullanılmasıyla yapılan zorbalıktır.” Siber zorbalık başlangıçta e-posta aracılığıyla gerçekleşirken, zamanla kişisel bloglar, web sitelerindeki video içerikleri ve son yıllarda ise TikTok, Snapchat, Instagram gibi sosyal medya platformlarında da uygulanmaya başlanmıştır (Kumar ve Goldstein, 2020). Türkiye’deki çocukların interneti ve sosyal medyayı daha yoğun kullanmaları, siber zorbalığa maruz kalma olasılıklarını artırabilir. O’Reilly ve arkadaşları (2020), yaptıkları araştırmada öğrencilerin sosyal medyayı çevrim içi iletişim kurmak ve sosyal bağlarını güçlendirmek

amacıyla istekle kullandıklarını, bu platformlardaki davranışlarının sorumluluğunu taşıdıklarını ve dikkat etmedikleri takdirde başkalarının psikolojik sağlıklarına zarar verebileceklerinin bilincinde olduklarını vurgulamaktadırlar. Aynı çalışmada, öğrencilerin dijital ve fiziksel dünyalarını birbirleriyle entegre ettikleri ifade edilmektedir. Harrison ve Polizzi (2022), 13-16 yaş arasındaki gençlerle yaptıkları bir araştırmada, çevrim içi ortamda karşılaştıkları nezaketsiz durumlara karşı gençlerin ikilemlerini çözmek için ahlaki değerlerine sadık kaldıklarını ve ahlaki tepkilerinin daha güçlü olduğunu belirtmişlerdir. Bu bulgular ve internetin yaygın kullanımı göz önüne alındığında, siber suç tehdidi de artmaktadır. Bu durum, gençlerin dijital ortamlardaki ahlaki davranışlarını nasıl algıladıklarını ve bu ortamlarda ne kadar siber zorbalık sergilediklerini anlamının önemini ortaya koymaktadır.

2.11. Araştırma konusu ile ilgili araştırmalar

Aşağıda “Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları İle Siber Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişki” çalışmasında yer alan konu ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

2.11.1. Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılara yönelik ilgili araştırmalar

Altunay ve Yalçınkaya (2011) tarafından yapılan 514 öğretmenin yer aldığı çalışmada katılımcıların, yapılan değerlendirmeler sonucunda, öğretmen adaylarının tüm değer alanlarına yüksek bir önem verdikleri anlaşılmaktadır. Ölçekten elde edilen yüksek ortalama puanlar, öğretmen adaylarının bu değerleri güçlü bir şekilde benimsediklerini ortaya koymaktadır. Değerler alt ölçeklerine göre yapılan sıralamada, hedonistik değerler en düşük ortalama puanı alırken, geleneksel değerler en yüksek ortalama puanı sahiptir. Bu durum, öğretmen adaylarının değerler sisteminde geleneksel değerlere daha fazla önem verdiklerini göstermektedir.

Gönen (2024) tarafından yapılan 553 öğrencinin yer aldığı çalışmada katılımcıların, dijital ortamda ahlaki değerlere yönelik algı düzeylerinin genel olarak orta seviyede olduğu, ancak "Hakkaniyet-Sorumluluk, Merhamet-Dürüstlük, Mahremiyet-Nezakat" faktörlerine

ait algı ortalamalarının yüksek olduğu bulunmuştur. Kız ve erkek öğrenciler arasında dijital ortamda ahlaki değerlere yönelik algı düzeyleri karşılaştırıldığında, kız öğrencilerin erkeklere göre daha yüksek bir algı düzeyine sahip oldukları sonucuna varılmıştır. Ayrıca, ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere ilişkin algılarında sınıf düzeyine bağlı olarak anlamlı farklılıklar gözlemlenmiş olup, bu farklılık 5. ve 7. sınıflar arasında belirgin olarak ortaya çıkmıştır.

Kovancı (2021) tarafından yapılan ve 1832 öğrencinin katıldığı çalışmada, dijital ortamda ahlaki değer algılarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin dijital dünyada gösterdikleri ahlaki davranışlar, onların ahlaki değerleri anlamada ve bu değerlere göre hareket etme konusunda bilinçli olduklarını göstermektedir. Bu bulgu, dijital ortamda etik ve ahlaki sorumluluklarını yerine getirme konusunda öğrencilerin yüksek bir algıya sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, evrensel ahlaki değerlerin algılanması açısından ortaokul öğrencilerinin genel bir eğilim göstererek yüksek bir farkındalığa sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, öğrencilerin genel olarak hem dijital ortamda hem de reel dünyada ahlaki değerleri algılayış biçimlerinin benzer olduğunu gösteriyor.

Çalışmada dikkate değer bir diğer bulgu ise, cinsiyet farklılıklarıyla ilgilidir. Kız öğrencilerin dijital ortamda ve evrensel ahlaki değer algıları erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek çıkmıştır. Kız öğrencilerin, erkek öğrencilere oranla dijital ortamda daha duyarlı ve etik davranışlar sergiledikleri, aynı zamanda ahlaki değerleri daha güçlü bir şekilde algıladıkları anlaşılmaktadır. Bu durum, kız öğrencilerin hem dijital dünyada hem de reel ortamda etik sorumluluklarını daha fazla hissettiklerini ve bu sorumlulukları daha fazla yerine getirdiklerini gösteriyor. Erkek öğrencilerin dijital ahlaki değer algılarının ise, bu konuda daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Sınıf düzeyine dair yapılan değerlendirme ise ilginç bir sonuç ortaya koymuştur. Ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ve evrensel ahlaki değer algı düzeyleri, sınıf düzeyine göre herhangi bir farklılık göstermemektedir. Bu durum, öğrencilerin yaşlarına veya sınıf düzeylerine bakılmaksızın dijital ve reel ortamda ahlaki değerler konusunda benzer bir algıya sahip olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla, sınıf düzeyinin öğrencilerin ahlaki değer algıları üzerinde önemli bir etkisi olmadığı sonucuna varılabilir. Bu bulgu, öğrencilerin ahlaki değerleri algılama biçimlerinin yaşlarıyla değil, daha çok bireysel farkındalıkları ve toplumsal çevreleriyle ilgili olduğunu düşündürmektedir.

2.11.2. Siber Zorbalık Davranışına yönelik araştırmalar

Arı (2024) tarafından gerçekleştirilen ve 351 öğrencinin katıldığı çalışmada, katılımcıların siber zorbalık rolleri cinsiyet açısından incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, siber zorbalık davranışı erkek öğrencilerde anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur. Diğer yandan, siber mağduriyet ve siber tanıklık rolleri açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Bu durum, erkek öğrencilerin siber zorbalık düzeylerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırmada, katılımcıların internette geçirdikleri süre ile siber zorbalık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Yani, öğrencilerin bir günde internette geçirdikleri süre arttıkça, siber zorbalığa daha fazla maruz kaldıkları veya bu tür davranışları daha fazla sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Avcı (2024) tarafından yapılan 443 öğrencinin yer aldığı çalışmada katılımcıların, siber zorbalık ölçeği için ortalama 1.28, standart sapma ise 0.96 olarak belirlenirken, sosyal medya bağımlılığı ölçeğinde ortalama 2.04 ve standart sapma 0.58 olarak tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre, yapılan çalışmada ortaokul düzeyindeki öğrencilerin siber zorbalık ve sosyal medya bağımlılığı düzeylerinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca Elde edilen bulgulara göre, alandaki tüm araştırmalarda sıklıkla ele alınan ve önemli bir değişken olan cinsiyet, anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir. Siber zorbalık, erkek öğrenciler aleyhine daha yüksek bulunmuştur.

Baran (2024) tarafından yapılan 1120 öğrencinin yer aldığı çalışmada katılımcıların, siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Erkek öğrencilerin, kız öğrencilere kıyasla siber zorbalık ortalamalarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Demir Çetin (2024) tarafından yapılan 468 kişinin yer aldığı çalışmada katılımcıların, siber mağduriyetin yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği, 26-30 yaş arasındaki bireylerin 18-25 yaş arasındaki bireylere göre daha yüksek mağduriyet yaşadığı tespit edilmiştir. Cinsiyete göre yapılan analizde ise, kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek düzeyde siber mağduriyet yaşadığı belirlenmiştir. Ayrıca, siber mağduriyetin çalışmayan bireylerde, çalışanlara göre daha yüksek olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Çocuk sahibi olma durumu ve evde bakmakla yükümlü olunan kişilerle ilgili yapılan analizde ise, bu faktörlerin siber mağduriyet üzerinde anlamlı

bir fark yaratmadığı saptanmıştır. Kronik rahatsızlığı olan bireyler ile olmayanlar arasında yapılan karşılaştırmada ise, düzenli olarak ilaç kullanan kişilerin, kullanmayanlara göre daha yüksek siber mağduriyet yaşadığı belirlenmiştir. Eğitim durumu, medeni durum ve ekonomik durum gibi demografik faktörler de siber mağduriyet üzerinde anlamlı farklar oluşturmuştur. Üniversite öğrencilerinin, ortaokul ve lise öğrencilerine kıyasla daha yüksek siber mağduriyet yaşadığı gözlemlenmiştir. Gelir düzeyi orta olan bireylerde, düşük gelirli bireylere göre daha yüksek siber mağduriyet yaşandığı tespit edilmiştir.

Doğruyol (2024) tarafından yapılan 623 kişinin yer aldığı çalışmada katılımcıların, siber zorbalık yapma eğilimleri ve kendilerine yönelik siber zorbalık nedeniyle mağduriyet yaşama düzeyleri genellikle "Hiç" kategorisine düşmektedir. Bu bulgulara göre, öğrencilerin siber zorbalık yapma eğilimleri ve siber mağduriyet deneyimleme düzeylerinin oldukça düşük olduğu söylenebilir. İnternet bağımlılığı, siber zorbalık eğilimi ve siber mağduriyet yaşama durumları, bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre, cinsiyet değişkenine bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Gönen (2024) tarafından yapılan 553 öğrencinin yer aldığı çalışmada katılımcıların, siber zorbalık düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık eylemlerinde bulunmadığını göstermektedir. Ayrıca, kız öğrencilerin siber zorbalık düzeylerinin erkek öğrencilere kıyasla daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Köksal (2024) tarafından gerçekleştirilen ve 622 bireyin katıldığı çalışmada, katılımcıların cinsiyetlerine göre yapılan değerlendirmeler, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri arasında anlamlı farklar ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarına göre, erkeklerin siber zorbalık düzeyleri kadınlardan belirgin şekilde daha yüksek bulunmuştur. Benzer şekilde, cinsiyete göre siber mağduriyet düzeylerinde de erkeklerin, kadınlara kıyasla daha yüksek siber mağduriyet yaşadıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca, araştırmada yaş ile siber zorbalık düzeyleri arasında düşük düzeyde negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Yani, yaş arttıkça bireylerin siber zorbalık düzeylerinin azaldığı belirlenmiştir. Yaş ile siber mağduriyet düzeyleri arasında da benzer şekilde düşük düzeyde negatif bir ilişki bulunmuş, yaş ilerledikçe siber mağduriyetin azaldığı sonucuna varılmıştır.

Köse (2024) tarafından yapılan 200 öğrencinin yer aldığı çalışmada katılımcıların, Siber zorbalık durumları ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ayrıca, siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarında erkek katılımcıların puanları, kadın katılımcıların

puanlarından anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Siber zorbalık boyutunda, babası lisans ve üzeri mezunu olan katılımcıların puanları, babası lise mezunu olan katılımcılardan anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Siber mağduriyet boyutunda ise, babası ortaokul ve altı mezunu olan katılımcıların puanları, babası lisans ve üstü mezunu olan katılımcıların puanlarına kıyasla anlamlılık sınırında daha yüksek olmuştur. Siber zorbalık boyutunda, annesi lisans ve üstü mezunu olan katılımcıların puanları, annesi lise mezunu olan katılımcılardan anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bunun aksine, siber mağduriyet boyutunda annesi lise mezunu olan katılımcıların puanları, annesi lisans ve üstü mezunu olan katılımcıların puanlarına kıyasla anlamlı derecede yüksek bulunmuştur.

Metli ve Şirin (2019) tarafından gerçekleştirilen ve 309 öğrencinin katıldığı çalışmada, katılımcıların siber zorbalık puanları arasında 8. sınıf öğrencilerinin 6. sınıf öğrencilerine kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca, interneti ders çalışmak amacıyla kullanan öğrenciler ile sosyal ağlar ve eğlence gibi diğer amaçlarla kullananlar arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Eğlence amaçlı internet kullanımının, siber zorbalık yapma eğilimlerini artırdığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, kız ve erkek öğrenciler arasında siber mağduriyet düzeylerine dair anlamlı bir fark olduğu ve erkek öğrencilerin daha fazla siber mağduriyet yaşadığı belirlenmiştir

Parlak (2024) tarafından yapılan 813 öğrencinin yer aldığı çalışmada katılımcıların, Yaş grupları arasında siber zorbalık ölçek puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak, erkek ve kız öğrenciler arasında siber zorbalık davranışları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Annelerin öğrenim seviyelerinin, çocuklarının siber zorbalık puanları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Babaların öğrenim seviyeleri arasında ise öğrencilerin siber zorbalık davranışlarında anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir. Ayrıca, günlük internet kullanım süreleri ile öğrencilerin siber zorbalık davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde; araştırmanın modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analiz edilmesi süreçleri hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırma modeli

Katılımcıların dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılar ile siber zorbalık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla yapılan bu araştırma “ilişkisel tarama modeli” kullanılarak yürütülmüştür. İlişkisel tarama modeli “iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleri” şeklinde tanımlanmıştır (Karasar, 2018, s. 114).

3.2. Araştırmanın evren ve örnekleme

Bu çalışmada evren, Sakarya ilinin Ferizli İlçesinde 2022-2023 öğretim yılı içerisinde resmi devlet okullarında eğitim gören ilköğretim 5., 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise belirtilen evren içerisinde kolay örnekleme yöntemi ile seçilen 196’sı (%50,8) kız, 190’ı (%49,2) erkek olmak üzere 386 birey oluşturmaktadır. Araştırma $\alpha= 0,05$ için en büyük evrene karşılık gelen 384 popülasyona (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004) uygun şekilde yürütülmüştür. Araştırmanın örnekleme belirtilen evren içerisinde kolayda örnekleme yöntemi seçilen 386 sağlıklı birey oluşturmaktadır. Araştırma grubuna ilişkin tanımlayıcı istatistik sonuçları Tablo 2’ de sunulmuştur.

Tablo 2

Demografik Özellikler

Cinsiyet	n	%
Erkek	190	49,2
Kız	196	50,8
Yaş Aralığı	$\bar{X}$	Ss.
10-14 yaş	12,16	1,272
Sınıf düzeyi	n	%
5. Sınıf	72	18,7
6. Sınıf	87	22,5
7. Sınıf	129	33,4
8. Sınıf	98	25,4
Okulun bulunduğu yer	n	%
İlçe Merkezi	295	76,4
Köy	91	23,6
Anne eğitim durumu	n	%
Okuma yazma bilmiyor	17	4,4
İlkokul mezunu	65	16,8
Ortaokul mezunu	175	45,3
Lise mezunu	112	29,0
Üniversite mezunu	17	4,4
Baba eğitim durumu	n	%
İlkokul mezunu	57	14,8
Ortaokul mezunu	159	41,2
Lise mezunu	149	38,6
Üniversite mezunu	21	5,4

İnternet Kullanım Alışkanlıkları

Bir günde kaç saat internet kullanıyorsunuz?	$\bar{X}$	Ss.
Dakika	183,24	104,990
Kendinize ait akıllı telefonunuz var mı	n	%
Evet	282	73,1
Hayır	104	26,9
Kendinize ait bilgisayarınız var mı	n	%
Evet	209	54,1
Hayır	177	45,9
Sosyal Medya hesabınız var mı	n	%
Evet	324	83,9
Hayır	62	16,1
Anne babanız interneti kullanma sürenizi/ sosyal medya Hesaplarınızı kontrol ediyor mu?	n	%
Evet	255	66,1
Hayır	131	33,9
İnternette kimliğinizi gizler misiniz	n	%
Evet	201	52,1
Hayır	185	47,9
Güvenli internet kullanımı hakkında bilginiz var mı	n	%
Evet	302	78,2
Hayır	84	21,8
Sosyal ağları daha çok hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)	n	%
Arkadaş edinme	61	4,4
Başkaları tarafından tanınma	47	3,4
Sosyal ilişkileri sürdürme	64	4,6

İletişim kurma	180	13,0
Araştırma / Eğitim	262	19,0
İçerik, video, fotoğraf vb. paylaşma	127	9,2
Oyun oynama	268	19,4
Zaman geçirme	198	14,2
Başkalarının neler yaptığını izleme	98	7,1
İlgimi çeken gruplara katılma	78	5,6
Toplam	1381	100

Aşağıdaki sosyal medya ağlarından kullandıklarınızı işaretleyiniz? (birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)	n	%
Facebook	140	9,2
twitter	52	3,4
LinkedIn	9	0,6
YouTube	141	9,2
Reddit	10	0,7
VK	4	0,3
Bip	56	3,7
Instagram	313	20,5
WhatsApp	331	21,7
Swarm	15	1,0
Tumblr	7	0,5
Weibo	2	0,1
Signal	2	0,1
Snapchat	112	7,3
Pinterest	75	4,9

Telegram	35	2,3
Clubhouse	4	0,3
Wechat	6	0,4
TikTok	212	13,9
Toplam	1526	100

Siber Zorbalık Yapma/Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumları

Siber Zorbalık Yaptınız mı? Yapmadıysanız “Siber Zorbalık Yapmadım” şikkını işaretleyiniz. Eğer yaptıysanız neden yaptığınızla ilgili seçenekleri işaretleyiniz. Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.	n	%
Canım sıkıldığı için	19	4,7
O kişiden hoşlanmadığım için	13	3,2
O kişiyi kıskandığım için	6	1,5
Bana da yapıldığı için	12	3,0
Eğlenceli olacağını düşündüğüm için	10	2,5
Siber Zorbalık Yapmadım	343	85,1
Toplam	403	100
Sizin izniniz olmadan video ve fotoğraflarınız arkadaşlarınız tarafından kullanıldı mı	n	%
Evet	53	13,7
Hayır	333	86,3
Siber zorbalığın kötü olduğunu düşünüyor musunuz	n	%
Evet	356	92,2
Hayır	30	7,8
Daha önce sosyal medya üzerinden siber zorbalığa maruz kaldınız mı	n	%

Evet	38	9,8
Hayır	348	90,2
Arkadaşlarıyla ilişkilerini nasıl yorumluyorsun	n	%
İyi	218	56,5
Orta	153	39,6
Kötü	15	3,9

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya katılımcıların %50,8'i kadın (n=196), %49,2'sinin erkek (n=190) olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların yaş ortalamasının 12,16 olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %18,7'si 5. sınıf (n=72), %22,5'i 6. sınıf (n=87), %33,4'ü 7. sınıf (n=129), %25,4'ü 8. sınıf (n=98) olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %76,4'ünün ilçe merkezinde (n=295), %23,6'sının köyde (n=91) olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların anne eğitim durumunda okuma yazma bilmeyen %4,4 (n=17), ilkokul %16,8 (n=65), ortaokul %45,3 (n=175), lise %29,0 (n=112), üniversite %4,4 (n=17) olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların baba eğitim durumunda ilkokul %14,8 (n=57), ortaokul %41,2 (n=159), lise %38,6 (n=149), üniversite %5,4 (n=21) olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların gelir düzeyinde düşük %3,4 (n=13), orta %79,5 (n=307), yüksek %6,6 (n=66) olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların günlük internet kullanım sürelerinin ortalamasının 183,4 dakika olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %26,9' unun (n=104) kendilerine ait akıllı telefonun olmadığı ve %73,1' inin (n=282) kendine ait akıllı telefonun olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %45,9' unun (n=177) kendilerine ait bilgisayarın olmadığı ve %54,1' inin (n=209) kendine ait bilgisayarın olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %16,1' inin (n=62) kendilerine ait sosyal medya hesabının olmadığı ve %83,9' unun (n=324) kendine ait sosyal medya hesabının olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların %33,9' unun (n=131) aile bireylerinin internet kullanım süresi ve sosyal medya hesaplarını kontrol etmediğini ve %66,1' unun (n=255) internet kullanım süresi ve sosyal medya hesaplarını kontrol ettiği belirlenmiştir. Katılımcıların %47,9' unun (n=185) internette kimliğini gizlemediği ve %52,1' inin (n=201) internette kimliğini gizlediği belirlenmiştir. Katılımcıların %21,8' inin (n=84) güvenli internet kullanımı hakkında bilgi sahibi olmadığı ve %78,2' sinin (n=302) güvenli internet kullanımı hakkında bilgi sahibi olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların sosyal ağları kullanımındaki amacında en çok %19,4' ünün (n=268) oyun oynama, %19,0' unun (n=262) araştırma eğitim, %14,2' sinin (n=198) zaman geçirme ve sosyal ağları kullanımındaki amacında en az %3,4' ünün (n=47) başkaları tarafından tanınma, % 4,4' ünün (n=61) arkadaş edinme, %4,6 (n=64) sosyal ilişkileri sürdürme olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların siber zorbalık yapıp yapmadıkları hususunda %85,1' inin (n=343) siber zorbalık yapmadığı ve % 14,9'unun (n=60) çeşitli sebeplerle (canım sıkıldığı için, o kişiden hoşlanmadığım için, o kişiyi kıskandığım için, bana da yapıldığı için eğlenceli olacağını düşündüğüm için) siber zorbalık yaptığı belirlenmiştir. Katılımcıların hangi sosyal ağları kullandıklarına bakıldığında %21,7' sinin (n=268) WhatsApp, %20,5' inin (n=205) Instagram, %13,9' unun (n=212) TikTok ve %9'2 sinin (n=141) YouTube kullandığı belirlenmiştir.

Katılımcıların %13,7'sinin (n=53) izni olmadan video ve fotoğraflarının arkadaşları tarafından paylaşıldığı ve %86,3' ünün (n=333) izni olmadan video ve fotoğraflarının arkadaşları tarafından paylaşılmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların %7,8' inin (n=30) siber zorbalığın kötü olmadığı ve %92,2 'sinin (n=356) siber zorbalığın kötü olduğu tespit edilmiştir

Katılımcıların %9,8' inin (n=38) siber zorbalığa maruz kaldığı ve %90,2' sinin (n=348) siber zorbalığa maruz kalmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların %3,9' unun (n=15) Arkadaşlarıyla ilişkilerinin kötü olduğu, %39,6' sının (n=153) arkadaşlarıyla ilişkisinin orta düzeyde olduğu, %56,5'inin (n=218) arkadaşlarıyla ilişkisinin iyi düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

3.3. Veri toplama araçları ve veri toplama süreci

Çalışmanın yapılabilmesi için öncelikle 14.11.2022 tarih ve- E-61923333-050.99-188820 sayılı başvuru numarasıyla Sakarya Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığı'na başvuru yapılarak, Etik Kurul İzin Belgesi alınmıştır. Daha sonra Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2017/25 sayılı Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik izinleri genelgesi icabı (<https://ayse.meb.gov.tr/basvurudev/>) başvuru adresinden (07.02.2023 tarihli-Başvuru no: 20230201250526209) tarih ve başvuru numarasıyla araştırmanın yapılabilmesi amacıyla başvuru yapılmıştır. Sonrasında ise Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğü 07.02.2023 tarihli

E-29065503-44-70045389 sayılı) başvuru sonucuyla araştırmanın yapılabilmesine ilişkin gerekli izinler ilgili makamlardan alınmıştır. Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından uygun görülen çalışmanın yapılması planlanan ilköğretim okullarına resmi izin yazısı belgesinin gönderilmesinin ardından çalışma için ölçek uygulaması yapılmıştır. Ölçek formunun uygulanmasından önce katılım göstermek isteyen öğrencilerin velileri ile görüşülerek çalışma ile ilgili gerekli bilgiler (araştırmayla neyin amaçlandığı, araştırmanın süresi, katılımcıların kimlik bilgilerinin saklı tutulacağı, çalışmaya katılımın tamamen gönüllülük esasına göre olduğu, elde edilen verilerin ve sonuçların yalnızca bilimsel amaçlar için kullanılacağı) ifade edilmiş, kabul onayları alınmış ve gönüllük esası üzerine katılımcılara anket formu verilip veriler toplanmıştır.

Araştırma kapsamında Kişisel Bilgi Formu, Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları Ölçeği, Siber Zorbalık Ölçeği kullanılmıştır. Ölçme araçlarına ait gerekli detaylar aşağıda yer almaktadır.

3.3.1. Kişisel bilgi formu

Araştırmacı tarafından öğrencilerin demografik bilgilerini tespit etmeye yönelik 20 soruluk kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

3.3.2. Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algıları Ölçeği

Kovancı, Korkmaz ve Erdoğan (2020) tarafından geliştirilen bu ölçek beş dereceli likert tipi olup 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçeği oluşturan maddeler 3 faktör altında toplanmıştır. Ölçekte yer alan maddeler; “Kesinlikle Katılmıyorum (1) ile Kesinlikle Katılıyorum (5)” arasında derecelendirilmiştir. Birinci faktör 9 maddeden oluşmakta “Hakkaniyet-Sorumluluk”, ikinci faktör 18 maddeden oluşmakta “Merhamet-Dürüstlük”, üçüncü faktör 6 maddeden oluşmakta “Mahremiyet-Nezakat” dir (Kovancı, Korkmaz ve Erdoğan, 2020)

Tablo 3

Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algıları Ölçeğine Ait Sonuçlar

Ölçekler	$\bar{X}$	ss	Cronbach's Alpha	Skewness	Kurtosis
Hakkaniyet-Sorumluluk	39,44	5,44	,896	-1,24	1,77
Merhamet-Dürüstlük	15,00	4,18	,726	-0,03	-1,54
Mahremiyet-Nezaket	15,39	3,54	,603	-0,08	-1,33
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	69,82	10,75	,871	-0,15	-0,87

Tablo 3'te Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algıları Ölçeğine ait sonuçlar ait çarpıklık ve basıklık, güvenirlik, ortalama ve standart sapma değerlerine yer verilmiştir. Normallik dağılımlarında verilere ait çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş ve değerlerin ± 2 aralığında olduğu saptanmıştır. Bu değerlerin ise normal dağılıma uygun olabileceği kabul edilmiştir (George ve Marley, 2019, ss. 114-115); bunun yanında envantere ilişkin Cronbach Alfa katsayılarının hakkaniyet-sorumluluk alt boyutu ile dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı toplamda .80-1.00 değerleri arasında olduğu bu sonucun yüksek düzeyde güvenirlik, merhamet-dürüstlük ve mahremiyet-nezaket alt boyutlarında .60-.79 değerleri arasında olduğu bu sonuçların oldukça güvenilir olduğu anlaşılmaktadır (Karagöz, 2017, s. 26).

3.3.3. Siber zorbalık ölçeği

Arıcak, Tanrikulu ve Kınay (2012) tarafından geliştirilen bu ölçek 24 madde tek faktörden oluşmaktadır. Likert tipi bir ölçektir. Ölçek maddeleri her zaman (4 puan), çoğu zaman (3 puan), bazen (2 puan) ve hiçbir zaman (1 puan) olarak değerlendirilmektedir. Bu ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 96 olmaktadır. Puanların yüksek olması siber zorbalığın yüksek olduğuna işaret etmektedir (Arıcak, Kınay ve Tanrikulu, 2012).

Tablo 4

Siber Zorbalık Ölçeğine Ait Sonuçlar

Ölçekler	$\bar{X}$	ss	Cronbach's Alpha	Skewness	Kurtosis
Siber Zorbalık	27,36	7,42	,951	3,08	9,97

Tablo 4'te Siber Zorbalık Ölçeğine ait sonuçlar ait çarpıklık ve basıklık, güvenirlik, ortalama ve standart sapma değerlerine yer verilmiştir. Normallik dağılımlarında verilere ait çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş ve değerlerin ± 2 aralığında olduğu saptanmıştır. Bu değerlerin ise normal dağılıma uygun olmayabileceği kabul edilmiştir (George ve Marley, 2019, ss. 114-115); bunun yanında envantere ilişkin Cronbach Alfa katsayılarının siber zorbalık puanlarında .80-1.00 değerleri arasında olduğu bu sonucun yüksek düzeyde güvenirlik olduğu anlaşılmaktadır (Karagöz, 2017, s. 26).

3.4. Verilerin analizi

Toplanan veriler öncelikle eksik ve hatalı olup olmadığı yönü ile kontrol edilmiş olup bu kontrolden sonra ise bu şartları taşımayan 30 anket formu çalışmadan çıkarılıp 386 anket formu ile çalışmanın analiz kısmı yürütülmüştür. Dijital ortamlarda ahlaki değer algıları ölçeğine normallik dağılımlarında verilere ait çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş ve değerlerin ± 2 aralığında olduğu saptanmıştır. Bu değerlerin ise normal dağılıma uygun olabileceği ancak siber zorbalık ölçeğine ait çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş ve değerlerin ± 2 aralığında olmadığı bu değerlerin normal dağılıma uygun olmayabileceği kabul edilmiştir (George ve Marley, 2019, ss. 114-115). Verilere ait yüzde, frekans ve ortalama değerleri hesaplanmıştır. İstatistiksel analizlerde ise dijital ortamlarda ahlaki değer algıları ölçeğinde bağımsız gruplar t-testi, tek yönlü varyans (one way-ANOVA), Pearson korelasyon analizleri kullanılmıştır. Siber zorbalık ölçeğinde Mann Whitney U Testi, Kruskal Wallis H Testi, Spearman Korelasyon analizleri kullanılmıştır. Araştırmada analizler için elde edilen anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde katılımcılardan ölçekler aracılığıyla toplanan verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

4.1. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından Farkların İstatistik Bulguları ve Yorumları

Bu bölümde araştırmanın birinci alt problemi olan cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okulun bulunduğu yerleşim yeri, anne-baba eğitim durumu, günlük internet kullanım süresi, akıllı telefona sahip olma durumu, bilgisayar sahibi olma durumu, sosyal medya hesabı olma durumu, internet süresinin kontrol durumu, internette kimliği gizleme durumu, güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumu, izinsiz fotoğraf paylaşımı durumu, siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durumu, siber zorbalığa maruz kalma durumu arkadaşlık ilişkileri açısından manidar bir değişiklik olup olmadığı incelenmiştir.

4.1.1. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Cinsiyet Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların cinsiyete göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 5’te verilmiştir:

Tablo 5

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçekler	Cinsiyet	N	x	ss	t	p
Hakkaniyet Sorumluluk	Erkek	190	39,46	4,99	0,052	0,958
	Kız	196	39,43	5,85		
Merhamet Dürüstlük	Erkek	190	15,09	4,22	0,452	0,651
	Kız	196	14,90	4,15		
Mahremiyet Nezaket	Erkek	190	15,50	3,62	0,60	0,545
	Kız	196	15,28	3,46		
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	Erkek	190	70,05	10,57	0,401	0,688
	Kız	196	69,61	10,94		

Tablo 5’ te katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının cinsiyetine göre; Hakkaniyet Sorumluluk ($t=-0,052$; $p=0,958$), Merhamet Dürüstlük ($t=-0,452$; $p=0,651$), Mahremiyet Nezaket ($t=0,605$; $p=0,545$) alt boyutları ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ($t=0,401$; $p=0,688$) ortalama puanları, arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.1.2. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Yaş Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların yaşa göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 6’da verilmiştir:

Tablo 6

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının İle Yaşları Arasındaki İlişki Sonuçları

Ölçekler	Yaş	N	x	F	p	Farklar
Hakkaniyet Sorumluluk	10 Yaş ^a	49	40,04	0,981	0,418	
	11 Yaş ^b	70	39,03			
	12 Yaş ^c	107	39,40			
	13 Yaş ^d	91	38,83			
	14 Yaş ^e	69	40,31			
Merhamet Dürüstlük	10 Yaş ^a	49	14,78	1,991	0,095	
	11 Yaş ^b	70	14,64			
	12 Yaş ^c	107	14,84			
	13 Yaş ^d	91	14,61			
	14 Yaş ^e	69	16,26			
Mahremiyet Nezaket	10 Yaş ^a	49	15,23	4,564*	0,001	e>b,c,d
	11 Yaş ^b	70	14,80			
	12 Yaş ^c	107	15,18			
	13 Yaş ^d	91	14,96			
	14 Yaş ^e	69	16,97			
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	10 Yaş ^a	49	70,05	2,843	0,024	e>b,d
	11 Yaş ^b	70	68,47			
	12 Yaş ^c	107	69,41			
	13 Yaş ^d	91	68,40			
	14 Yaş ^e	69	73,55			

Tablo 6'daki katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının yaş değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre; katılımcıların “Mahremiyet- Nezaket” alt boyutunda (F=4,564 p=0,001, p<0,05), “Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam” (F=2,843 p=0,024, p<0,05) puanlarında yaş değişkeni düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ancak “Hakkaniyet Sorumluluk” (F=0,981 p=0,418, p>0,05), “Merhamet-Dürüstlük” (F=1,991 p=0,095, p>0,05) alt boyutunda yaş değişkeni düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Post Hoc (Tukey) testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Mahremiyet- Nezaket alt boyutunda 14 yaş ile 11,12, ve 13 yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir. Katılımcıların “14 yaş” grubunda olanların puanlarının “11,12 ve 13 yaş” grubunda olanların puanlarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanlarında 14 yaş ile 11,12, ve 13 yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir. Katılımcıların “14 yaş”

grubunda olanların puanlarının “11,12 ve 13 yaş” grubunda olanların puanlarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

4.1.3. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Sınıf Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların sınıf değişkenine göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 7’de verilmiştir:

Tablo 7

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Sınıf Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçekler	Değişken	N	x	ss	F	p	Farklar
Hakkaniyet Sorumluluk	5. Sınıf ^a	72	39,28	5,42	1,789	0,149	
	6. Sınıf ^b	87	38,47	5,93			
	7. Sınıf ^c	129	40,19	5,08			
	8. Sınıf ^d	98	39,45	5,38			
Merhamet Dürüstlük	5. Sınıf ^a	72	15,00	4,07	2,733	0,044*	b<c
	6. Sınıf ^b	87	13,91	4,01			
	7. Sınıf ^c	129	15,46	4,10			
	8. Sınıf ^d	98	15,34	4,39			
Mahremiyet Nezaket	5. Sınıf ^a	72	15,16	3,45	1,589	0,192	
	6. Sınıf ^b	87	14,82	3,41			
	7. Sınıf ^c	129	15,52	3,51			
	8. Sınıf ^d	98	15,89	3,71			
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	5. Sınıf ^a	72	69,43	10,81	2,681	0,047*	b<c
	6. Sınıf ^b	87	67,20	10,42			
	7. Sınıf ^c	129	71,17	10,53			
	8. Sınıf ^d	98	70,68	10,99			

Tablo 7’deki katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının sınıf değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre; katılımcıların “Merhamet Dürüstlük” alt boyutunda (F=2,733 p=0,044, p<0,05), “Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam” (F=2,681 p=0,047, p<0,05) puanlarında sınıf değişkeni düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ancak “Hakkaniyet Sorumluluk” (F=1,789 p=0,149, p>0,05), “Mahremiyet Nezaket” (F=1,589 p=0,192, p>0,05) alt boyutunda yaş değişkeni düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek

için Post Hoc (Tukey) testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Merhamet-Dürüstlük alt boyutunda 6. Sınıf ile 7. Sınıf arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir. Katılımcıların “6. sınıf” grubunda olanların puanlarının “7. sınıf” grubunda olanların puanlarına göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanlarında 6. Sınıf ile 7. Sınıf arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir. Katılımcıların “6. sınıf” grubunda olanların puanlarının “7. sınıf” grubunda olanların puanlarına göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

4.1.4. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Okulun Bulunduğu Yer Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların okulun bulunduğu yere göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 8’de verilmiştir:

Tablo 8

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Okulun Bulunduğu Yer Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	Okulun bulunduğu yerleşim yeri	N	x	ss	t	p
Hakkaniyet Sorumluluk	İlçe Merkezi	295	39,53	5,49	0,560	0,576
	Köy	91	39,16	5,29		
Merhamet Dürüstlük	İlçe Merkezi	295	15,24	4,08	2,055	0,041*
	Köy	91	14,21	4,42		
Mahremiyet Nezaket	İlçe Merkezi	295	15,57	3,64	1,998	0,047*
	Köy	91	14,79	3,12		
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam					1,688	0,092
	İlçe Merkezi	295	70,34	10,83		

Tablo 8’ de katılımcıların okulun bulunduğu yerleşim yerine göre; Merhamet Dürüstlük (t=2,055; p=0,041), Mahremiyet Nezaket (t=1,998; p=0,047) alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir (p<0.5). Ancak Hakkaniyet Sorumluluk (t=0,560; p=0,576) alt boyutunda ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam (t=1,688; p=0,092) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>0.5).

4.1.5. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların anne eğitim düzeyine göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 9’da verilmiştir:

Tablo 9

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçekler	Değişken	N	x	ss	f	p	Farklar
Hakkaniyet Sorumluluk	Okuma-yazma bilmiyor ^a	17	38,88	6,25	10,436	0,000*	b<c; b<d
	İlkokul mezunu ^b	65	37,00	6,05			
	Ortaokul mezunu ^c	175	40,24	4,76			
	Lise mezunu ^d	112	40,52	4,41			
	Üniversite mezunu ^e	17	34,08	8,59			
Merhamet Dürüstlük	Okuma-yazma bilmiyor ^a	17	15,19	4,13	4,090	0,003*	b<c;
	İlkokul mezunu ^b	65	13,53	3,72			
	Ortaokul mezunu ^c	175	15,66	4,22			
	Lise mezunu ^d	112	15,07	4,18			
	Üniversite mezunu ^e	17	13,13	3,85			
Mahremiyet Nezaket	Okuma-yazma bilmiyor ^a	17	14,88	4,03	4,368	0,002*	b<c; b<d
	İlkokul mezunu ^b	65	14,18	3,05			
	Ortaokul mezunu ^c	175	15,85	3,57			
	Lise mezunu ^d	112	15,73	3,51			
	Üniversite mezunu ^e	17	13,47	3,18			
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	Okuma-yazma bilmiyor ^a	17	68,96	12,73	9,486	0,000*	b<c; b<d; e<c; e<d
	İlkokul mezunu ^b	65	64,71	10,00			
	Ortaokul mezunu ^c	175	71,74	10,27			
	Lise mezunu ^d	112	71,31	9,81			
	Üniversite mezunu ^e	17	60,68	12,21			

Tablo 9’da katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının anne eğitim düzeyi değişkenine göre karşılaştırmak amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yürütülmüştür. Ahlaki değer algılarının her bir alt boyutu için anne eğitim düzeyine göre karşılaştırmalar yapılmıştır. Analiz sonucuna göre alt boyutların tamamında anne eğitim düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Farkların hangi gruplar arasında olduğunun belirlemek amacıyla post-hoc prosedürü uygulanmıştır. Post-hoc sonuçlarına göre “hakkaniyet sorumluluk alt boyutunda anne eğitim düzeyi

ilkokul mezunu olanların alt boyut puanları ortaokul mezunu ve lise mezunu olanlara göre düşüktür. Merhamet dürüstlük alt boyutunda anne eğitim düzeyi ilkokul mezunu olanlar ile ortaokul mezunu olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır. Bir diğer alt boyut olan mahremiyet nezaket puanları anne eğitim düzeyi ilkokul mezunu olanların alt boyut puanları ortaokul mezunu ve lise mezunu olanlara göre düşüktür. Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanlarının anne eğitim düzeyi değişkenine göre karşılaştırılmasında ise anne eğitim düzeyi ilkokul mezunu olanlar ile ortaokul ve lise mezunu olanların puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmiştir. Aynı zamanda anne eğitim düzeyi üniversite mezunu olanlarla ortaokul ve lise mezunu olanların puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur

4.1.6. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların baba eğitim düzeyine göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 10’da verilmiştir:

Tablo 10

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçekler	Değişken	N	x	ss	f	p	Farklar
Hakkaniyet Sorumluluk	İlkokul mezunu ^a	57	38,58	6,97	3,560	0,014*	b>d;c>d
	Ortaokul mezunu ^b	159	39,93	4,88			
	Lise mezunu ^c	149	39,70	5,03			
	Üniversite mezunu ^d	21	36,22	6,51			
Merhamet Dürüstlük	İlkokul mezunu ^a	57	15,21	3,89	5,394	0,001*	a>d; b>d; c>d
	Ortaokul mezunu ^b	159	15,43	4,13			
	Lise mezunu ^c	149	14,93	4,22			
	Üniversite mezunu ^d	21	11,62	3,69			
Mahremiyet Nezaket	İlkokul mezunu ^a	57	15,21	3,43	1,354	0,257	
	Ortaokul mezunu ^b	159	15,62	3,64			
	Lise mezunu ^c	149	15,40	3,58			
	Üniversite mezunu ^d	21	14,00	2,39			

Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	İlkokul mezunu ^a Ortaokul mezunu ^b Lise mezunu ^c Üniversite mezunu ^d	57 159 149 21	69,00 70,98 70,03 61,84	11,83 10,29 10,59 9,16	4,748	0,003*	a>d; b>d; c>d
---	---	------------------------	----------------------------------	---------------------------------	-------	--------	------------------

Tablo 10 incelendiğinde katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının baba eğitim düzeyi değişkenine göre karşılaştırmak amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yürütülmüştür. Ahlaki değer algılarının her bir alt boyutu için baba eğitim düzeyine göre karşılaştırmalar yapılmıştır. Analiz sonucuna göre sadece mahremiyet nezaket alt boyutunda baba eğitim düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Diğer alt boyutlarda anlamlı farklılık belirlenmiştir. Farkların hangi gruplar arasında olduğunun belirlemek amacıyla post-hoc prosedürü uygulanmıştır. Post-hoc sonuçlarına göre “hakkaniyet sorumluluk alt boyutunda baba eğitim düzeyi ortaokul mezunu olanların alt boyut puanları üniversite mezunu olanlara göre ve baba eğitim düzeyi lise mezunu olanların alt boyut puanları üniversite mezunu olanlara göre da yüksektir. Merhamet dürüstlük alt boyutunda baba eğitim düzeyi ilkokul mezunu olanlar, ortaokul mezunu olanlar ve lise mezunu olanların alt boyut puanları baba eğitim düzeyi üniversite mezunu olanlardan daha yüksektir. Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanlarının baba eğitim düzeyi değişkenine göre karşılaştırılmasında ise baba eğitim düzeyi ilkokul mezunu olanlar, ortaokul mezunu olanlar ve lise mezunu olanların alt boyut puanları baba eğitim düzeyi üniversite mezunu olanlardan daha yüksektir.

4.1.7. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının İnternet Kullanım Süresi Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların internet kullanım süresine göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 11’de verilmiştir:

Tablo 11

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının İle İnternet Kullanım Süresi Arasındaki İlişki Sonuçları

		İnternet Kullanım süresi	Hakkaniyet Sorumluluk	Merhamet Dürüstlük	Mahremiyet Nezaket	Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam
İnternet Kullanım süresi	p	1	-,110*	-,104*	-0,060	-,116*
	r		0,031	0,041	0,241	0,023

Tablo 11’de “Pearson korelasyon” analizi sonucunda elde edilen değerler katılımcıların hakkaniyet sorumluluk ($r=0,031$; $p=-,110$), merhamet dürüstlük ($r=0,041$; $p=-,104$) alt boyutlarında ve dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı toplam ($r=0,023$; $p=-,116$) puanları düzeyleri arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişkiler olduğunu göstermiştir.

4.1.8. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Akıllı Telefon Sahip Olma Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların akıllı telefona sahip olma durumuna göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 12’de verilmiştir:

Tablo 12

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Akıllı Telefon Sahip Olma Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	Akıllı telefon sahibi olma	N	x	ss	t	p
Hakkaniyet Sorumluluk	Evet	282	39,33	5,56	-0,648	0,517
	Hayır	104	39,74	5,11		
Merhamet Dürüstlük	Evet	282	14,74	4,24	-1,979	0,049*
	Hayır	104	15,69	3,93		
Mahremiyet Nezaket	Evet	282	15,35	3,55	-0,325	0,745
	Hayır	104	15,48	3,51		
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	Evet	282	69,43	11,02	-1,202	0,230
	Hayır	104	70,91	9,93		

Tablo 12’ de katılımcıların akıllı telefon sahip olma durumu değişkenine göre; Merhamet Dürüstlük ($t=-1,979$; $p=0,049$), alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.5$). Ancak Hakkaniyet Sorumluluk ($t=-0,648$; $p=0,517$), mahremiyet-nezaket alt boyutlarında ($t=-0,325$; $p=0,745$) ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ($t=-1,202$; $p=0,230$) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.1.9. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Bilgisayar Sahibi Olma Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların bilgisayar sahibi olma durumuna göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 13’te verilmiştir:

Tablo 13

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Bilgisayar Sahibi Olma Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	Bilgisayar sahibi olma	N	x	ss	t	p
Hakkaniyet Sorumluluk	Evet	209	39,29	5,84	-0,602	0,548
	Hayır	177	39,62	4,93		
Merhamet Dürüstlük	Evet	209	14,53	4,22	-2,389	0,017*
	Hayır	177	15,54	4,07		
Mahremiyet Nezaket	Evet	209	15,22	3,62	-1,035	0,302
	Hayır	177	15,59	3,44		
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	Evet	209	69,04	11,20	-1,571	0,117
	Hayır	177	70,76	10,14		

Tablo 13’ te katılımcıların bilgisayar sahibi olma durumu değişkenine göre; Merhamet Dürüstlük ($t=-2,389$; $p=0,017$), alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.5$). Ancak Hakkaniyet Sorumluluk ($t=-0,602$; $p=0,548$) ve

mahremiyet- nezaket alt boyutlarında ($t=-1,035$; $p=0,302$) ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ($t=-1,571$; $p=0,117$) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.1.10. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Sosyal Medya Hesabı Olma Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların sosyal medya hesabı olma durumuna göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 14’te verilmiştir:

Tablo 14

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Sosyal Medya Hesabı Olma Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	Sosyal medya hesabı olma	N	x	ss	t	p
Hakkaniyet Sorumluluk	Evet	324	39,46	5,33	0,125	0,901
	Hayır	62	39,36	6,03		
Merhamet Dürüstlük	Evet	324	15,00	4,18	0,081	0,935
	Hayır	62	14,96	4,22		
Mahremiyet Nezaket	Evet	324	15,47	3,59	1,086	0,280
	Hayır	62	14,97	3,26		
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	Evet	324	69,93	10,84	0,429	0,668
	Hayır	62	69,29	10,32		

Tablo 14’ te katılımcıların sosyal medya hesabı olma durumu değişkenine göre; Hakkaniyet Sorumluluk ($t=0,125$ $p=0,901$), Merhamet Dürüstlük ($t=0,081$; $p=0,935$), Mahremiyet Nezaket ($t=1,086$; $p=0,280$) alt boyutları ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ($t=0,429$; $p=0,668$) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.1.11. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Anne-Baba Tarafından İnternet Kullanım Süresi/Sosyal Medya Hesabının Kontrol Edilmesi Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların anne baba tarafından internet kullanım süresi ve sosyal medya hesabının kontrol edilmesi durumuna göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 15’te verilmiştir:

Tablo 15

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Anne-Baba Tarafından İnternet Kullanım Süresi/Sosyal Medya Hesabının Kontrol Edilmesi Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

	Anne-babanın internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi	N	x	ss	t	p
Hakkaniyet Sorumluluk	Evet	255	39,76	5,20	1,556	0,121
	Hayır	131	38,82	5,84		
Merhamet Dürüstlük	Evet	255	15,14	4,21	0,977	0,329
	Hayır	131	14,71	4,11		
Mahremiyet Nezaket	Evet	255	15,53	3,51	1,092	0,276
	Hayır	131	15,11	3,59		
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı	Evet	255	70,43	10,55	1,558	0,120
Toplam	Hayır	131	68,64	11,07		

Tablo 15’ te katılımcıların anne-baba tarafından internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi durumu değişkenine göre; Hakkaniyet Sorumluluk ($t=1,556$ $p=0,121$), Merhamet Dürüstlük ($t=0,977$; $p=0,329$), Mahremiyet Nezaket ($t=1,092$; $p=0,276$) alt boyutları ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ($t=1,558$; $p=0,120$) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.1.12. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının İnternette Kimliği Gizleme Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların internette kimliğini gizleme durumuna göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 16’da verilmiştir:

Tablo 16

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının İnternette Kimliği Gizleme Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	İnternette kimliği gizleme	N	x	ss	t	p
Hakkaniyet Sorumluluk	Evet	201	38,56	5,73	-3,399	0,001*
	Hayır	185	40,40	4,93		
Merhamet Dürüstlük	Evet	201	14,41	4,12	-2,884	0,004*
	Hayır	185	15,63	4,16		
Mahremiyet Nezaket	Evet	201	15,07	3,33	-1,833	0,068
	Hayır	185	15,73	3,73		
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı	Evet	201	68,04	10,71	-3,449	0,001*
Toplam	Hayır	185	71,76	10,48		

Tablo 16’ da katılımcıların internette kimliği gizleme durumu değişkenine göre; Hakkaniyet Sorumluluk ($t=-3,399$ $p=0,001$), Merhamet Dürüstlük ($t=-2,884$; $p=0,004$) ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ($t=-3,449$; $p=0,001$) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.5$). Ancak Mahremiyet Nezaket ($t=-1,833$; $p=0,068$) alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.1.13. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Güvenli İnternet Kullanımı Hakkında Bilgi Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumuna göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 17’de verilmiştir:

Tablo 17

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Güvenli İnternet Kullanımı Hakkında Bilgi Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	Güvenli İnternet Kullanımı Hakkında Bilgi	N	x	ss	t	p
Hakkaniyet Sorumluluk	Evet	30 2	39,5 3	5,62	0,59 8	0,550
	Hayır	84	39,1 3	4,76		
Merhamet Dürüstlük	Evet	30 2	15,3 3	4,20	3,10 3	0,002 *
	Hayır	84	13,8 1	3,88		
Mahremiyet Nezaket	Evet	30 2	15,7 3	3,53	3,66 5	0,000 *
	Hayır	84	14,1 5	3,29		
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	Evet	30 2	70,5 8	10,9 0	2,82 2	0,005 *
	Hayır	84	67,0 9	9,77		

Tablo 17’ te katılımcıların okulun bulunduğu yerleşim yerine göre; Merhamet Dürüstlük ($t=3,103$; $p=0,002$), Mahremiyet Nezaket ($t=3,665$; $p=0,000$) alt boyut puanları ve dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı toplam ($t=2,822$; $p=0,005$) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.5$). Ancak Hakkaniyet Sorumluluk ($t=0,598$; $p=0,550$) alt boyutunda okulun bulunduğu yerleşim yerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.1.14. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının İzinsiz Fotoğraf Paylaşımı Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların izinsiz fotoğraf paylaşımı durumuna göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 18’de verilmiştir:

Tablo 18

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının İzinsiz Fotoğraf Paylaşımı Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

	İzin olmadan fotoğraf paylaşımı	N	x	ss	t	p
Hakkaniyet Sorumluluk	Evet	53	37,26	5,90	-	
	Hayır	333	39,79	5,29	3,189	0,002*
Merhamet Dürüstlük	Evet	53	14,48	4,28	-	
	Hayır	333	15,08	4,16	0,967	0,334
Mahremiyet Nezaket	Evet	53	15,19	3,58	-	
	Hayır	333	15,42	3,54	0,428	0,669
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	Evet	53	66,93	11,70	-	
	Hayır	333	70,29	10,53	2,122	0,035*

Tablo 18’ de katılımcıların izinsiz fotoğraf paylaşımı durumu değişkenine göre; Hakkaniyet Sorumluluk ($t=-3,189$; $p=0,002$) alt boyutunda ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ($t=2,122$; $p=0,035$) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.5$). Ancak Merhamet Dürüstlük ($t=0,967$; $p=0,334$), Mahremiyet Nezaket ($t=0,428$; $p=0,669$) alt boyutları puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.1.15. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Siber Zorbalığın Kötü Olup/Olmadığı Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların siber zorbalığın kötü olup olmadığı durum değişkenine göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 19’da verilmiştir:

Tablo 19

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Siber Zorbalığın Kötü Olup/Olmadığı Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

	Siber zorbalığın kötü olup olmadığını düşünme	N	x	ss	t	p
Hakkaniyet Sorumluluk		35	39,8			
	Evet	6	3	5,22	4,99	0,000
	Hayır	30	34,8	5,87	6	*
Merhamet Dürüstlük		35	15,0			
	Evet	6	4	4,22	0,76	
	Hayır	30	14,5	3,59	8	0,448
Mahremiyet Nezaket		35	15,4			
	Evet	6	8	3,52	1,70	
	Hayır	30	14,3	3,67	2	0,090
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam		35	70,3	10,5		
	Evet	6	4	7	3,31	0,001
	Hayır	30	63,6	11,0	5	*

Tablo 19’ da katılımcıların siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durum değişkenine göre; Hakkaniyet Sorumluluk ($t=-4,996$; $p=0,000$) alt boyutunda ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ($t=3,315$; $p=0,001$) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.5$). Ancak Merhamet Dürüstlük ($t=0,768$; $p=0,448$), Mahremiyet Nezaket ($t=1,702$; $p=0,090$) alt boyutları puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.1.16. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma durumuna göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 20’de verilmiştir:

Tablo 20

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçekler	Siber zorbalığa maruz kalma	N	x	ss	t	p
Hakkaniyet Sorumluluk			37,4			
	Evet	38	6	4,77	-	0,017
	Hayır	34	39,6		2,387	*
Merhamet Dürüstlük			12,9			
	Evet	38	2	3,84	-	0,001
	Hayır	34	15,2		3,476	*
Mahremiyet Nezaket			14,0			
	Evet	38	8	3,27	-	0,013
	Hayır	34	15,5		2,577	*
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı			64,4			
	Evet	38	6	8,86	-	0,000
	Hayır	34	70,4	10,7	3,842	*
Toplam		8	1	8		

Tablo 20’ de katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma durum değişkenine göre; Hakkaniyet Sorumluluk ($t=-2,387$ $p=0,017$), Merhamet Dürüstlük ($t=-3,476$; $p=0,001$), Mahremiyet Nezaket ($t=-2,577$; $p=0,013$) alt boyutlarında ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ($t=-3,842$; $p=0,000$) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.5$).

4.1.17. Katılımcıların Ahlaki Değer Algılarının Arkadaşlık İlişkileri Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların arkadaşlık ilişkileri durum değişkenine göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının puanlarına ait fark tablo 21’de verilmiştir:

Tablo 21

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Arkadaşlık İlişkileri Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

		N	x	ss	f	p	Farklar
Hakkaniyet Sorumluluk	İyi ^a	218	39,95	5,03	4,588	0,011*	a>c
	Orta ^b	153	39,06	5,73			
	Kötü ^c	15	35,90	6,76			
Merhamet Dürüstlük	İyi ^a	218	14,76	4,24	5,834	0,003*	a>c; b>c
	Orta ^b	153	15,61	4,07			
	Kötü ^c	15	12,07	2,79			
Mahremiyet Nezaket	İyi ^a	218	15,26	3,49	4,866	0,008*	a>c; b>c
	Orta ^b	153	15,81	3,58			
	Kötü ^c	15	12,95	2,75			
Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	İyi ^a	218	69,98	10,04	5,588	0,004*	a>c; b>c
	Orta ^b	153	70,48	11,50			
	Kötü ^c	15	60,92	9,43			

Tablo 21’de katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının arkadaşlık ilişkileri durum değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre; katılımcıların “Hakkaniyet- Dürüstlük” (F=4,588 p=0,011, p<0,05), “Merhamet Dürüstlük” (F=5,834 p=0,003, p<0,05), Mahremiyet Nezaket (F=4,866 p=0,008, p<0,05) alt boyutlarında ve “Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam” (F=5,588 p=0,004, p<0,05) puanlarında sınıf değişkeni düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Post Hoc (Tukey) testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Hakkaniyet sorumluluk alt boyutunda arkadaşlık ilişkileri iyi ile arkadaşlık ilişkileri kötü arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir. Katılımcıların “arkadaşlık ilişkileri iyi” grubunda olanların puanlarının “arkadaşlık ilişkileri kötü” grubunda olanların puanlarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Merhamet-dürüstlük alt boyutunda arkadaşlık ilişkileri” iyi” ile arkadaşlık ilişkileri “orta” ve “kötü” arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir. Katılımcıların “arkadaşlık ilişkileri “iyi” grubunda olanların puanlarının arkadaşlık ilişkileri “orta” ve arkadaşlık ilişkileri “kötü” grubunda olanların puanlarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Mahremiyet nezaket alt boyutunda arkadaşlık ilişkileri” iyi” ile arkadaşlık ilişkileri “orta” ve “kötü” arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir. Katılımcıların “arkadaşlık ilişkileri “iyi” grubunda olanların puanlarının arkadaşlık ilişkileri “orta” ve

arkadaşlık ilişkileri “kötü” grubunda olanların puanlarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı toplam boyutunda arkadaşlık ilişkileri” iyi” ile arkadaşlık ilişkileri “orta” ve “kötü” arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir. Katılımcıların “arkadaşlık ilişkileri “iyi” grubunda olanların puanlarının arkadaşlık ilişkileri “orta” ve arkadaşlık ilişkileri “kötü” grubunda olanların puanlarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemine (cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okulun bulunduğu yerleşim yeri, anne-baba eğitim durumu, günlük internet kullanım süresi, akıllı telefona sahip olma durumu, bilgisayar sahibi olma durumu, sosyal medya hesabı olma durumu, internet süresinin kontrol durumu, internette kimliği gizleme durumu, güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumu, izinsiz fotoğraf paylaşımı durumu, siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durumu, siber zorbalığa maruz kalma durumu arkadaşlık ilişkilerine) ait bulgular;

4.2. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Farkların İstatistik Bulguları Ve Yorumları

Araştırmanın ikinci alt problemine (cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okulun bulunduğu yerleşim yeri, anne-baba eğitim durumu, günlük internet kullanım süresi, akıllı telefona sahip olma durumu, bilgisayar sahibi olma durumu, sosyal medya hesabı olma durumu, internet süresinin kontrol durumu, internette kimliği gizleme durumu, güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumu, izinsiz fotoğraf paylaşımı durumu, siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durumu, siber zorbalığa maruz kalma durumu arkadaşlık ilişkilerine) ait bulgular;

4.2.1. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların cinsiyete göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 22’de verilmiştir:

Tablo 22

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	Değişken	N	Mean Rank	U	p
Siber Zorbalık	Erkek	190	195,71	18201	0,656
	Kız	196	191,36		

Tablo 22’ de katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre; siber zorbalık (U= 18201; P= 0,656) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>0.5).

4.2.2. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Yaş Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların yaşa göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 23’te verilmiştir:

Tablo 23

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri İle Yaşları Arasındaki İlişki Sonuçları

Ölçek	Değişken	N	Mean Rank	X ²	p
Siber Zorbalık	10 Yaş ^a	49	183,01	3,922	,417
	11 Yaş ^b	70	199,26		
	12 Yaş ^c	107	195,89		
	13 Yaş ^d	91	204,02		
	14 Yaş ^e	69	177,52		

Tablo 23’ te katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin yaş değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Kruskal Wallis H sonucuna göre; katılımcıların “siber zorbalık” toplam puanlarının (X²=3,922 p=0,417, p<0,05) sınıf değişkeni düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

4.2.3. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Sınıf Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların sınıf değişkenine göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 24’te verilmiştir:

Tablo 24

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Sınıf Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	Değişken	N	Mean Rank	X ²	p	U-test
Siber Zorbalık	5. Sınıf ^a	72	179,74	10,376	0,016	a<b; c<b
	6. Sınıf ^b	87	220,83			
	7. Sınıf ^c	129	182,15			
	8. Sınıf ^d	98	194,28			

Tablo 24’deki katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin sınıf değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Kruskal Wallis H sonucuna göre; katılımcıların “siber zorbalık” toplam puanlarının ($X^2=10,376$ $p=0,016$, $p<0,05$) sınıf değişkeni düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Anlamlı farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için U-testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda siber zorbalık toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir. Buna göre 5.sınıfların siber zorbalık puanlarının 6.sınıflardan daha düşük ve 7. Sınıfların siber zorbalık puanlarının ise 6.sınıflardan daha düşük olduğu belirlenmiştir.

4.2.4. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Okulun Bulunduğu Yer Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların okulun bulunduğu yere göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 25’te verilmiştir:

Tablo 25

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Siber Zorbalık Düzeylerinin Okulun Bulunduğu Yer Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	Değişken	N	Mean Rank	U	p
Siber Zorbalık	İlçe Merkezi İlçe	295	192,35	13082,5	0,671
	Merkezi				
	Köy	91	197,24		

Tablo 25’ de katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin okulun bulunduğu yer değişkenine göre; siber zorbalık (U= 13082,5; P= 0,671) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>0.5).

4.2.5. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların anne eğitim düzeyine göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 26’da verilmiştir:

Tablo 26

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	Değişken	N	Mean Rank	X ²	p	U-test
Siber Zorbalık	Okuma-yazma bilmiyor ^a	17	179,09	10,891	0,028*	a<e; d<b; c<e; d<e
	İlkokul mezunu ^b	65	211,09			
	Ortaokul mezunu ^c	175	190,89			
	Lise mezunu ^d	112	180,76			
	Üniversite mezunu ^e	17	251,41			

Tablo 26’da katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Kruskal Wallis H sonucuna göre; katılımcıların “siber zorbalık” toplam puanlarının (X²=10,891, p=0,028, p<0,05) sınıf değişkeni düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Anlamli farklıliğin hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için U-testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda siber zorbalık toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamli farklılık elde edilmiştir. Buna göre anne eğitim düzeyi okuma yazma bilmiyor olanların siber zorbalık puanlarının anne eğitim düzeyi üniversite mezunu olanlardan daha düşük olduğu ve anne eğitim düzeyi lise mezunu olanların siber zorbalık puanlarının anne eğitim düzeyi ilkokul mezunu olanlardan daha düşük olduğu ve anne eğitim düzeyi lise mezunu olanların siber zorbalık puanlarının anne eğitim düzeyi üniversite mezunu olanlardan daha düşük olduğu belirlenmiştir.

4.2.6. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların baba eğitim düzeyine göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 27’de verilmiştir:

Tablo 27

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

		N	Mean Rank	X ²	p	U-test
Siber Zorbalık	İlkokul mezunu ^a	57	181,27	13,784	0,003*	a<d;
	Ortaokul mezunu ^b	159	190,85			b<d;
	Lise mezunu ^c	149	190,55			c<d
	Üniversite mezunu ^d	21	267,71			

Tablo 27’deki katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Kruskal Wallis H sonucuna göre; katılımcıların “siber zorbalık” toplam puanlarının ($X^2=13,784$ $p=0,003$, $p<0,05$) sınıf değişkeni düzeyine göre anlamli farklılık tespit edilmiştir.

Anlamli farklıliğin hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için U-testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda siber zorbalık toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamli farklılık elde edilmiştir. Buna göre baba eğitim düzeyi ilkokul mezunu olanların siber zorbalık puanlarının baba eğitim düzeyi üniversite mezunu olanlardan daha düşük olduğu ve baba eğitim düzeyi ortaokul mezunu olanların siber zorbalık puanlarının baba eğitim düzeyi lise mezunu olanlardan daha düşük olduğu ve baba eğitim düzeyi lise

mezunu olanların siber zorbalık puanlarının baba eğitim düzeyi üniversite mezunu olanlardan daha düşük olduğu belirlenmiştir.

4.2.7. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin İnternet Kullanım Süresi Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların internet kullanım düzeyine göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 28’de verilmiştir:

Tablo 28

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri İle İnternet Kullanım Süresi Arasındaki İlişki Sonuçları

		İnternet kullanım süresi	Siber Zorbalık
İnternet kullanım süresi	r	1	,222**
	p	.	0,000

Tablo 28’ de katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin internet kullanım süresi arasındaki ilişkiye göre; siber zorbalık (U= ,222; P= 0,000) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.5$).

4.2.8. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Akıllı Telefon Sahip Olma Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların akıllı telefona sahip olma durumuna göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 29’da verilmiştir:

Tablo 29

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Akıllı Telefon Sahip Olma Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	Akıllı telefon sahibi olma	N	Mean Rank	U	p
Siber Zorbalık	Evet	282	199,6	12943	0,039*
	Hayır	104	176,95		

Tablo 29’ da katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin akıllı telefon sahip olma durumuna göre; siber zorbalık (U= 12943; P= 0,039) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.5$).

4.2.9. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Bilgisayar Sahibi Olma Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların bilgisayar sahibi olma durumuna göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 30’da verilmiştir:

Tablo 30

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Bilgisayar Sahibi Olma Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

	Bilgisayar sahibi olma	N	Mean Rank	U	p
Siber Zorbalık	Evet	209	189,38	17634,5	0,358
	Hayır	177	198,37		

Tablo 30’ da katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin bilgisayar sahibi olma durumuna göre; siber zorbalık (U= 17624,5; P= 0,358) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.2.10. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Sosyal Medya Hesabı Olma Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların sosyal medya hesabı olma durumuna göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 31’de verilmiştir:

Tablo 31

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Sosyal Medya Hesabı Olma Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

	Sosyal medya hesabı olma	N	Mean Rank	U	p
Siber Zorbalık	Evet	324	194,1	9848,5	0,777
	Hayır	62	190,35		

Tablo 31’ de katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin sosyal medya hesabı olma durumuna göre; siber zorbalık ($U= 9848,5$; $P= 0,777$) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.2.11. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Anne-Baba Tarafından İnternet Kullanım Süresi/Sosyal Medya Hesabının Kontrol Edilmesi Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların anne baba tarafından internet kullanım süresi ve sosyal medya hesabının kontrol edilmesi durumuna göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 32’da verilmiştir:

Tablo 32

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Anne-Baba Tarafından İnternet Kullanım Süresi/Sosyal Medya Hesabının Kontrol Edilmesi Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

	Anne-babanın internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi	N	Mean Rank	U	p
Siber Zorbalık	Evet	255	192,04	16330,5	0,676
	Hayır	131	196,34		

Tablo 32’ de katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin anne-baba tarafından internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi durumuna göre; siber zorbalık ($U= 16330,5$; $P= 0,676$) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.2.12. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin İnternette Kimliği Gizleme Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların internette kimliğini gizleme durumuna göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 33’te verilmiştir:

Tablo 33

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri İnternette Kimliği Gizleme Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	İnternette kimliği gizleme	N	Mean Rank	U	p
Siber Zorbalık	Evet	201	207,7	15738	0,002
	Hayır	185	178,07		

Tablo 33' da katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin internette kimliği gizleme durumuna göre; siber zorbalık (U= 15738; P= 0,002) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>0.5).

4.2.13. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Güvenli İnternet Kullanımı Hakkında Bilgi Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumuna göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 34'te verilmiştir:

Tablo 34

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Güvenli İnternet Kullanımı Hakkında Bilgi Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

	Güvenli İnternet Kullanımı Hakkında Bilgi	N	Mean Rank	U	p
Siber Zorbalık	Evet	302	192,63	12422	0,736
	Hayır	84	196,62		

Tablo 34' da katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumuna göre; siber zorbalık (U= 12422; P= 0,736) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir (p>0.5).

4.2.14. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin İzinsiz Fotoğraf Paylaşımı Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların izinsiz fotoğraf paylaşımı durumuna göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 35'te verilmiştir:

Tablo 35

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri İzinsiz Fotoğraf Paylaşımı Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

	İzin olmadan fotoğraf paylaşımı	N	Mean Rank	U	p
Siber Zorbalık	Evet	53	250,02	5829	0,000*
	Hayır	333	184,5		

Tablo 35’ de katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin izinsiz fotoğraf paylaşımı durumuna göre; siber zorbalık (U= 5829; P= 0,000) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.5$).

4.2.15. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Siber Zorbalığın Kötü Olup/Olmadığı Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların siber zorbalığın kötü olup olmadığı durumuna göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 36’da verilmiştir:

Tablo 36

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Siber Zorbalığın Kötü Olup/Olmadığı Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

	Siber zorbalığın kötü olup olmadığını düşünme	N	Mean Rank	U	p
Siber Zorbalık	Evet	356	187,55	3221,5	0,000*
	Hayır	30	264,12		

Tablo 36’ de katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durumuna göre; siber zorbalık (U= 3221,5; P= 0,000) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.5$).

4.2.16. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların siber zorbalığa maruz kalma durumuna göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 37’de verilmiştir:

Tablo 37

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

	Siber zorbalığa maruz kalma	N	Mean Rank	U	p
Siber Zorbalık	Evet	38	217,63	5695	0,102
	Hayır	348	190,86		

Tablo 37’ te katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin siber zorbalığa maruz kalma durumuna göre; siber zorbalık (U= 5695; P= 0,102) ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.5$).

4.2.17. Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeylerinin Arkadaşlık İlişkileri Durumu Değişkenine ait İstatistiksel Bulgular ve Yorumları

Katılımcıların arkadaşlık ilişkileri durumuna göre dijital ortamlarda siber zorbalık düzeyleri puanlarına ait fark tablo 38’de verilmiştir:

Tablo 38

Katılımcıların Siber Zorbalık Düzeyleri Arkadaşlık İlişkileri Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması Sonuçları

Ölçek	Arkadaşlık ilişkisi	N	Mean Rank	X^2	p	U-test
Siber Zorbalık	İyi ¹	218	183,6	13,945	0,001	1<3; 2<3
	Orta ²	153	199,56			
	Kötü ³	15	275,6			

Tablo 38 ’teki katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin arkadaşlık ilişkileri durum değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Kruskal Wallis H sonucuna göre; katılımcıların “siber zorbalık” toplam puanlarının ($X^2=13,945$ $p=0,001$, $p<0,05$) sınıf değişkeni düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Anlamli farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için U-testi yapılmıştır. Buna göre arkadaşlık ilişkileri durumu değişkenine göre “iyi” olanların siber zorbalık puanlarının arkadaşlık ilişkileri durumu değişkenine göre “kötü” olanlardan daha düşük olduğu ve arkadaşlık ilişkileri durumu değişkenine göre “orta” olanların siber zorbalık puanlarının arkadaşlık ilişkileri durumu değişkenine göre “kötü” olanlardan daha düşük olduğu belirlenmiştir.

4.3. Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Siber Zorbalık Arasındaki İlişki Sonuçları

Araştırmanın üçüncü alt problemine ait bulgular;

Tablo 39

Katılımcıların Dijital Ortamlarda Ahlaki Değer Algılarının Siber Zorbalık Arasındaki İlişki Sonuçları

		Siber Zorbalık	Hakkaniyet Sorumluluk	Merhamet Dürüstlük	Mahremiyet Nezaket	Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam
Siber Zorbalık	r	1	-,333**	-,286**	-,239**	-,353**
	p		0,000	0,000	0,000	0,000

Tablo 39’da “Spearman Korelasyon” analizi sonucunda elde edilen değerler katılımcıların siber zorbalık ile hakkaniyet sorumluluk puanları arasında ($r = -,333$; $p = -0,000$), siber zorbalık ile merhamet dürüstlük puanları arasında ($r = -,286$; $p = 0,000$), siber zorbalık ile mahremiyet nezaket puanları arasında ($r = -,239$; $p = 0,000$) ve siber zorbalık ile dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanları arasında ($r = -,353$; $p = 0,000$) negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde; araştırma kapsamında elde edilen bulguların istatistiksel analiz sonuçları literatür ışığında tartışılmış ve bu bulgulara ait yorum, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. Tartışma

Bu bölümde mevcut çalışma sonuçları ile literatürde yer alan konu ile ilgili çalışmaların sonuçların ortak ya da farklı yönleri ele alınacaktır.

Katılımcıların ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile siber zorbalık davranışı arasındaki durumun incelenmesi amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda cevap aranan problem cümlesi ve alt problemlerinin sonuçlarına ilişkin tartışma ve sonuç aşağıda verilmiştir.

Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin tartışma

Araştırmanın birinci alt problemine (cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okulun bulunduğu yerleşim yeri, anne-baba eğitim durumu, günlük internet kullanım süresi, akıllı telefona sahip olma durumu, bilgisayar sahibi olma durumu, sosyal medya hesabı olma durumu, internet süresinin kontrol durumu, internette kimliği gizleme durumu, güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumu, izinsiz fotoğraf paylaşımı durumu, siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durumu, siber zorbalığa maruz kalma durumu arkadaşlık ilişkilerine) ilişkin tartışma;

Araştırmanın cinsiyet değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların cinsiyet değişkeni ile dijital ortamlarda ahlaki değer algıları arasında hakkaniyet sorumluluk, merhamet dürüstlük, mahremiyet nezaket alt boyutları ve dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı toplam ortalama puanları, arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Puanların yüksek olması o davranışın yüksek düzeyde olduğu düşük olması o davranışın düşük olduğu anlamında yorumlanmaktadır.

Literatürde, dijital ortamlarda ahlaki değer algıları düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Kovancı (2021) tarafından yapılan çalışma sonucunda tüm alt boyut ve ölçek toplamda cinsiyet değişkenine göre farkın anlamlı ve kızlar lehine olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışma sonuçları ile bu sonuçlar farklılık göstermekte olup benzer sonuçlar Öztürk (2023) ile de benzerlikler göstermektedir. Sarı (2005) tarafından öğretmen adaylarının yer aldığı çalışma sonucunda genel ahlak boyutunda erkekler lehine farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucunun anlamlılık yönü ile yapılan çalışma sonucu ile farklılık ancak erkek katılımcıların ortalama puanlarının yüksek olması yönü ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Gönen (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda ise Mahremiyet-Nezaket alt boyutunda farkın anlamlı olmadığı bu yönü ile yapılan çalışma sonucu ile benzerlik göstermekte iken Hakkaniyet-Sorumluluk, Merhamet-Dürüstlük ve ölçek toplam atasında farkın anlamlı olduğu tespit edilmiş olup yapılan çalışma sonucu ile farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Şimşek ve Kara (2016) tarafından yapılan çalışma sonucunda evrensel ahlaki değerler puanlarının cinsiyet değişkenine göre kızlar lehine anlamlı olduğu ve yapılan çalışma sonucu ile farklılık olduğu tespit edilmiştir. Kana (2023) tarafından yapılan çalışma sonucunda hakkaniyet-sorumluluk alt boyutunda farkın anlamlı olduğu ancak merhamet-dürüstlük ve mahremiyet-nezaket alt boyutunda farkın anlamlı olmadığı tespit edildiği belirtilmiştir. Yapılan çalışmanın sonuçlarından merhamet-dürüstlük ve mahremiyet-nezaket alt boyutunda farkın anlamlı olmayışı yönü ile benzerlik olduğu tespit edilmiştir. Karacaoğlu (2018) tarafından yapılan çalışma sonucunda kızlar lehine Değer Farkındalık Test sonuçları elde edildiği belirtilmiştir yapılan çalışma sonucu ile bu sonuç örtüşmemektedir. Altunay ve Yalçinkaya (2011) tarafından yapılan geleneksel

değerlerin yer aldığı çalışma sonucunda kadın katılımcılar lehine farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışma sonucu ile bu sonuç farklılık göstermektedir.

Araştırmanın yaş değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların yaş değişkeni ile dijital ortamlarda ahlaki değer algıları arasında mahremiyet-nezaket alt boyutu ve dijital ortamlarda ahlaki değer algıları ölçek toplam puanları arasında anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde, dijital ortamlarda ahlaki değer algıları düzeylerinin yaş değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Kana (2023) tarafından yapılan çalışma sonucunda dijital ortamlarda ahlaki değer algıları düzeyleri ile yaş arasında farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışma sonuçları ile farklılık göstermektedir. Altunay ve Yalçınkaya (2011) tarafından yapılan geleneksel değerlerin yer aldığı çalışma sonucunda yaş yükseldikçe geleneksel değerlerde bir yükselmenin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucunun mahremiyet-nezaket alt boyutu ve dijital ortamlarda ahlaki değer algıları sonuçları ile benzerlikler göstermektedir.

Araştırmanın sınıf değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının sınıf değişkenine göre “Merhamet Dürüstlük” alt boyutunda “Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam” puanlarında sınıf değişkeni düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ancak “Hakkaniyet Sorumluluk”, “Mahremiyet Nezaket” alt boyutunda yaş değişkeni düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Literatürde, dijital ortamlarda ahlaki değer algıları düzeylerinin sınıf değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Gönen (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda ise Merhamet-Dürüstlük ölçek alt boyutunda 6 ve 7. Sınıflar arasında 6. Sınıflar lehine farkın anlamlı olduğu tespit edilmiş olup yapılan çalışmanın anlamlı farklılık olması yönü ile benzerlik göstermekte

iken farkın ortalamaları noktasında ise farklılık göstermektedir. Ayrıca dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı toplam boyutunda 5. ve 7. sınıflar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Anlamlı farklılık yönü ile benzerlik ancak farkın kaynağı yönünde ise farklılık göstermektedir. Kana (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının sınıf değişkenine göre “Merhamet Dürüstlük”, “Hakkaniyet Sorumluluk”, “Mahremiyet Nezaket” alt boyutunda farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışma sonunun anlamlı farkın olmayışı yönü ile Hakkaniyet Sorumluluk”, “Mahremiyet Nezaket” alt boyutları ile benzerlik “Merhamet Dürüstlük” alt boyutu ile farklılık göstermektedir. Şimşek ve Kara (2016) tarafından yapılan çalışma sonucunda evrensel ahlaki değerler puanlarının sınıf seviyesi arttıkça puanlarının azaldığı tespit edildiği belirtilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonuçları “Merhamet Dürüstlük” alt boyutu “Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puan sonuçları ile benzerlik gösterdiği ifade edilebilir. Kovancı (2021) tarafından yapılan çalışma sonucunda sınıf değişkenine göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının ölçek alt boyut ve ölçek toplam puanları arasında farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar mevcut çalışma sonuçları olan Merhamet-Dürüstlük ve ölçek alt puanları sonuçları ile farklılık olması sonucu ile farklılık Hakkaniyet-Sorumluluk ve Merhamet-Nezaket alt boyutlarının farkın anlamlı olmayışı yönü ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın okulun bulunduğu yer değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının okulun bulunduğu yer değişkenine göre Merhamet Dürüstlük, Mahremiyet Nezaket alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ancak Hakkaniyet Sorumluluk alt boyutunda ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Literatürde, dijital ortamlarda ahlaki değer algıları düzeylerinin okulun bulunduğu yer değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Yapılan çalışma sonucunda merhamet-dürüstlük ve mahremiyet-nezaket alt boyutlarında ilçe merkezinde olan katılımcıların puanlarının yüksek ve farkın ilçe merkezi lehine olduğu tespit edilmiştir. Hakkaniyet-sorumluluk alt boyutu ile dijital ortamlarda ahlaki değerlere

dönük algı toplam puanlarında da benzer bir sonuç elde edilmiştir. İlçe merkezinde bulunan katılımcıların puan ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın anne-baba eğitim düzeyi değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının anne eğitim düzeyi değişkenine göre alt boyutların tamamında anne eğitim düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının baba eğitim düzeyi değişkenine göre sadece mahremiyet nezaket alt boyutunda baba eğitim düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Literatürde, dijital ortamlarda ahlaki değer algıları düzeylerinin anne/baba eğitim düzeyi değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Anne eğitim düzeyi incelendiğinde hakkaniyet-sorumluluk, merhamet-dürüstlük, mahremiyet- nezaket alt boyutları ve dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanlarında eğitim değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak eğitim seviyesi arttıkça ahlaki değerlere dönük algıda yükseklik olduğu tespit edilmektedir. Ancak ölçek toplamda ortaokul ve lise mezunları ile üniversite mezunları arasında eğitim seviyesi düşük olan gurubun ahlaki değer algılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sineren (2018) tarafından yapılan çalışma sonucunda anne eğitim düzeyinin bireysel değerlerin (disiplin ve sorumluluk, dürüstlük ve paylaşım, saygı ve doğruluk, paylaşım ve saygı) karşılaştırmasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Baba eğitim düzeyinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu sonuçlar mevcut çalışma sonuçları ile karşılaştırıldığında baba eğitim düzeyinde dürüstlük boyutu ile yapılan çalışma sonuçları benzerlik anne eğitim düzeyi sonuçları ile farklılık göstermektedir.

Araştırmanın internet kullanım süresi değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algıları ile internet kullanım süresi arasındaki ilişki sonuçlarına göre sadece hakkaniyet sorumluluk, merhamet dürüstlük alt boyutlarında

ve dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanları düzeyleri arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişkiler olduğunu göstermiştir.

Literatürde, dijital ortamlarda ahlaki değer algıları ile internet kullanım süresi arasındaki ilişki değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Kana (2023) tarafından yapılan çalışma sonucunda “Merhamet Dürüstlük”, “Hakkaniyet Sorumluluk”, “Mahremiyet Nezaket” alt boyutunda farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar yapılan çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Kovancı (2021) tarafından yapılan çalışma sonucunda kullanım süresi artıkça ahlaki değer algılarının azaldığı belirtilmektedir. Bu sonuç yapılan çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın akıllı telefon sahip olma, bilgisayar sahibi olma ve sosyal medya hesabı olma değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının akıllı telefon sahip olma ve bilgisayar sahibi olma değişkenine göre Merhamet Dürüstlük, alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ancak Hakkaniyet Sorumluluk, mahremiyet- nezaket alt boyutlarında ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının sosyal medya hesabı olma durumu değişkenine göre sosyal medya hesabı olma durumu değişkenine göre Hakkaniyet Sorumluluk, Merhamet Dürüstlük, Mahremiyet Nezaket alt boyutları ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Literatürde, dijital ortamlarda ahlaki değer algıları düzeylerinin akıllı telefon sahibi olma, bilgisayar sahibi olma ve sosyal medya hesabı sahibi olma düzeyi değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Kovancı (2021) tarafından yapılan çalışma sonucunda bilgisayar ve tablet sahibi olma değişkenine göre dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının merhamet-dürüstlük alt boyut puanları arasında farkın anlamlı olduğu ve evet diyen katılımcılar lehine olduğu diğer boyutlar ve ölçek toplamda ise farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farkın anlamlı olması ile örtüşürken farkın yönü ile ilgili farklılık

göstermektedir. Bunun ile beraber diğer alt boyutlar ve ölçek toplam puanlarının farkın anlamlı olmayışı sonucu ile benzerlik göstermektedir. Kovancı (2021) sosyal medya hesabı bulunma durumu ile dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının arasındaki farklılıkta ise mahremiyet-nezaket alt boyutunda farkın anlamlı olduğunu belirtmektedir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermekte iken diğer alt boyutlar ile ölçek toplam puanları sonucunda ise farkın anlamlı olmayışı sonu ile yapılan çalışma sonuçları benzerlikler göstermektedir.

Araştırmanın internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi, internette kimliği gizleme, güvenli internet kullanımı hakkında bilgi, izinsiz fotoğraf paylaşımı, siber zorbalığın kötü olup/olmadığı ve siber zorbalığa maruz kalma değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının anne-baba tarafından internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi durumu değişkenine göre Hakkaniyet Sorumluluk, Merhamet Dürüstlük, Mahremiyet Nezaket alt boyutları ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının internette kimliği gizleme durumu değişkenine göre Hakkaniyet Sorumluluk, Merhamet Dürüstlük ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ancak Mahremiyet Nezaket alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumu değişkenine göre Merhamet Dürüstlük, Mahremiyet Nezaket alt boyut puanları ve dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ancak Hakkaniyet Sorumluluk alt boyutunda okulun bulunduğu yerleşim yerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının izinsiz fotoğraf paylaşımı durumu değişkenine göre Hakkaniyet Sorumluluk alt boyutunda ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık

olduğu tespit edilmiştir. Ancak Merhamet Dürüstlük, Mahremiyet Nezaket alt boyutları puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durum değişkenine göre Hakkaniyet Sorumluluk alt boyutunda ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ancak Merhamet Dürüstlük, Mahremiyet Nezaket alt boyutları puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının siber zorbalığa maruz kalma durum değişkenine Hakkaniyet Sorumluluk, Merhamet Dürüstlük, Mahremiyet Nezaket alt boyutlarında ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde, dijital ortamlarda ahlaki değer algıları düzeylerinin anne-baba tarafından internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi düzeyine, internette kimliği gizleme değişkenine, güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumuna, izinsiz fotoğraf paylaşımı durumuna, siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durum değişkenine, siber zorbalığa maruz kalma durumuna göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Anne-babanın internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi ile Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ve ölçek alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir. Ortalama puanlar incelendiğinde ise evet cevabı veren katılımcıların tüm boyutlar ve ölçek toplam puanlarında yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aile tarafından yapılan gözetleme faaliyetlerinin çocuklarda bir oto kontrol oluşturduğu şeklinde yorumlanabileceği düşünülmektedir. İnternette gezinirken kimliği gizleme değişkeni ile Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ve ölçek alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Farkın hayır cevabı veren katılımcılar lehine olduğu görülmektedir. Bu sonuçta kişilerin gizlenme davranışlarında bulunmayışları kendileri tarafından bir oto kontrol oluşturma sürenin sağlanması şeklinde yorumlanabilir bunun nedeni olarak Anne-babanın internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi değişkenine verilen cevapta evet cevabı veren katılımcıların ahlaki değer algılarının daha yüksek olduğu bunun da zamanlar bir davranışa dönmeye başladığı şeklinde yorumlanabilir. Güvenli İnternet Kullanımı Hakkında Bilgi ile Dijital

Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ve ölçek alt boyutları arasında hakkaniyet-sorumluluk alt boyutu hariç diğer alt boyutlar ve ölçek toplam puanlarında evet cevabı veren katılımcılar lehinde olduğu tespit edilmiştir. Bilgi sahibi olmanın ahlaki değer algılarına yönelik bireylerin davranışlarını olumlu şekilde etkilediği biçiminde yorumlanabileceği ifade edilebilir. İzin olmadan fotoğraf paylaşımı ile Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ve ölçek alt boyutları arasında hakkaniyet-sorumluluk ve ölçek toplam puanları arasında hayır cevabı verenlerin lehine farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Diğer alt boyutlarda anlamlı farklılık tespit edilmese de ortalama puanlar incelendiğinde hayır cevabının daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu ifade edilebilir. Siber zorbalığın kötü olup olmadığını düşünme ile Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ve ölçek alt boyutları arasında hakkaniyet-sorumluluk alt boyutu hariç diğer alt boyutlar ve ölçek toplam puanlarında evet cevabı veren katılımcılar lehinde olduğu tespit edilmiştir. Farkın anlamlı olmadığı alt boyutlarda ise evet cevabı veren katılımcıların ortalama puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmektedir. Siber zorbalığın kötü olup olmadığını düşünme sorusuna verilen cevapta hakkaniyet-sorumluluk ve ölçek toplam puanlarında evet cevabını verenlerin bir önceki alt problem olan izin olmadan fotoğraf paylaşımı sorusuna verilen cevapların birbirini desteklediği görülmektedir. Siber zorbalığa maruz kalma değişkeni ile Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam ve ölçek alt boyutları arasında farkın hayır cevabı verenler lehine anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir değişle zorbalığa uğrayanların bir şekilde zorbalığa cevap vermeye yönelmede ahlaki değer algılarını bu duruma göre düzenledikleri şeklinde yorumlanabilir. Genel olarak değerlendirme yapılır ise internette kimliğini gizlemeyen, güvenli internet hakkında bilgi sahibi olan, izin almadan fotoğraf paylaşımı yapmayan, siber zorbalığın kötü olduğunu düşünen ve siber zorbalığa maruz kalmayan katılımcıların ahlaki değer algıları puanlarının daha yüksek ve anlamlı olarak farklılaştığı ifade edilebilir.

Araştırmanın arkadaşlık ilişkileri değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının arkadaşlık ilişkileri durum değişkenine göre Hakkaniyet Sorumluluk, Merhamet Dürüstlük, Mahremiyet Nezaket alt

boyutlarında ve Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde, dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının arkadaşlık ilişkileri durum değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Dijital ortamlarda ahlaki değer algılarının arkadaşlık ilişkileri durum değişkenine göre ölçek alt boyutları ile ölçek toplam puanları arasında arkadaş ilişkileri durumuna göre anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir. İyiden kötüye göre arkadaş ilişkilerindeki değişimde ortalama puanların düştüğü tespit edilmiştir. Genellikle arkadaş ilişkileri orta olan katılımcıların ortalama puanlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Arkadaş ilişkileri kötü olarak belirtilen cevapların puan ortalamasında ahlaki değer algı puanlarının en düşük olduğu tüm ölçek alt boyut ve ölçek toplamda gözlemlenmektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin tartışma

Araştırmanın ikinci alt problemine (cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okulun bulunduğu yerleşim yeri, anne-baba eğitim durumu, günlük internet kullanım süresi, akıllı telefona sahip olma durumu, bilgisayar sahibi olma durumu, sosyal medya hesabı olma durumu, internet süresinin kontrol durumu, internette kimliği gizleme durumu, güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumu, izinsiz fotoğraf paylaşımı durumu, siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durumu, siber zorbalığa maruz kalma durumu arkadaşlık ilişkilerine) ilişkin tartışma;

Araştırmanın cinsiyet değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların cinsiyet değişkeni ile siber zorbalık düzeyleri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Literatürde, siber zorbalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Gönen (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda ise siber zorbalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Köksal (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda kadın katılımcılar lehine siber zorbalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Arı

(2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda erkek katılımcılar lehine siber zorbalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Köse (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda erkek katılımcılar lehine siber zorbalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Doğruyol (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir. Baran (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre erkek katılımcılar lehine farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Avcı (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda erkek katılımcılar lehine siber zorbalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Parlak (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Demir Çetin (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir.

Araştırmanın yaş değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların yaş değişkeni ile siber zorbalık düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler olmadığını göstermiştir.

Literatürde, siber zorbalık düzeylerinin yaş değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Köksal (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık yapma puanı ile yaş arasında çok düşük düzeyde negatif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Parlak (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin yaş değişkenine göre farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir. Demir Çetin (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin yaş değişkenine

göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir.

Araştırmanın sınıf değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. 6. Sınıf öğrencilerin puanlarının 5 ve 7. Sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde, siber zorbalık düzeylerinin sınıf değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Gönen (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda ise siber zorbalık düzeylerinin sınıf değişkenine göre 5 ve 6. Sınıflar arasında farkın anlamlı olduğu ve 6. Sınıf puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir. Arı (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin sınıf değişkenine göre farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Köse (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin sınıf değişkenine göre farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Doğruyol (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin sınıf değişkenine göre farkın anlamlı olduğu 8. Sınıf öğrencilerinin puanlarının 5. Sınıf öğrencilerinin puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farkın anlamlı oluşu yönü ile benzerlik göstermektedir. Avcı (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin sınıf değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın okulun bulunduğu yer değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin okulun bulunduğu yer değişkenine göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Literatürde, siber zorbalık düzeylerinin okulun bulunduğu yer değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Siber zorbalık düzeylerinin okulun bulunduğu yer değişkenine göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Okulun bulunduğu yer değişkeni olan ilçe ve köy siber zorbalık ortalama puanları incelendiğinde köyde olan katılımcıların puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bir diğer ifade ile siber zorbalık puanlarının köy katılımcılarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırmanın anne-baba eğitim düzeyi değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin baba eğitim düzeyi değişkenine göre sadece mahremiyet nezaket alt boyutunda baba eğitim düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Literatürde, siber zorbalık düzeylerinin anne/baba eğitim düzeyi değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Köse (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin hem anne hem de baba değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar mevcut çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir. Doğruyol (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin hem anne hem de baba değişkenine göre farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir. Parlak (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin hem anne hem de baba değişkenine göre farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile farklılık göstermektedir.

Araştırmanın internet kullanım süresi değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin ile internet kullanım süresi arasındaki ilişki sonuçlarına göre pozitif yönde düşük düzeyde ilişkiler olduğunu göstermiştir.

Literatürde, siber zorbalık düzeylerinin ile internet kullanım süresi arasındaki ilişki değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Baran (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin internet kullanım süresi değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir. Avcı (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin internet kullanım süresi değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir. Parlak (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin internet kullanım süresi değişkenine göre farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın akıllı telefon sahip olma, bilgisayar sahibi olma ve sosyal medya hesabı olma değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin akıllı telefon sahip olma puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin bilgisayar sahibi olma ve sosyal medya hesabı olma durumu değişkenine göre sosyal medya hesabı olma durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Literatürde, siber zorbalık düzeylerinin akıllı telefon sahibi olma, bilgisayar sahibi olma ve sosyal medya hesabı sahibi olma düzeyi değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Doğruyol (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin telefon sahibi olma değişkenine göre evet cevabı veren katılımcılar lehine farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir. Avcı (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda siber zorbalık düzeylerinin cep telefonu, tablet sahibi olma değişkenine göre var cevabı verenler lehine farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi, internette kimliği gizleme, güvenli internet kullanımı hakkında bilgi, izinsiz fotoğraf paylaşımı, siber zorbalığın kötü olup/olmadığı ve siber zorbalığa maruz kalma değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin anne-baba tarafından internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi durumu değişkenine göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin internette kimliği gizleme durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin izinsiz fotoğraf paylaşımı durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durum değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin siber zorbalığa maruz kalma durum değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Literatürde, siber zorbalık düzeylerinin anne-baba tarafından internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi internette kimliği gizleme durumu güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumu izinsiz fotoğraf paylaşımı durumu siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durum siber zorbalığa maruz kalma durum göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Siber zorbalık düzeylerinin anne-baba tarafından internet kullanım süresi/sosyal medya hesabının kontrol edilmesi durumu değişkenine göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Ortalama puanlar incelendiğinde ise hayır cevabı veren katılımcıların puanlarının daha yüksek olduğu diğer bir tarafında aile tarafından kontrol edilmeyen bireylerin siber zorbalık puanlarının daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Siber zorbalık düzeylerinin internette kimliği gizleme durumu değişkenine göre istatistiksel olarak evet cevabı veren katılımcılar lehine anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Kimliğini gizleyen katılımcıların siber zorbalık yöneldikleri ifade edilebilir. Siber zorbalık

düzeylerinin güvenli internet kullanımı hakkında bilgi durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcılardan hayır cevabı verenlerin puanlarının siber zorbalık puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bilgilendirme davranışının internet zorbalık puanlarını olumlu yönden etkilediği ifade edilebilir. Siber zorbalık düzeylerinin izinsiz fotoğraf paylaşımı durumu değişkenine göre istatistiksel olarak evet cevabı veren katılımcılar lehine anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Siber zorbalık düzeylerinin siber zorbalığın kötü olup/olmadığı durum değişkenine göre istatistiksel olarak hayır cevabı veren katılımcılar lehine anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı sayıları incelendiğinde azımsanacak bir sayının siber zorbalık hakkında bilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı belirtilebilir. Siber zorbalık düzeylerinin siber zorbalığa maruz kalma durum değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Ortalama puanlar incelendiğinde evet cevabı veren katılımcıların siber zorbalık puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Siber zorbalığa maruz kalan katılımcıların zorbalık puanlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Genel olarak internette kimlik gizleme davranışı gösteren, izin almadan fotoğraf paylaşımı yapan ve siber zorbalığın kötü olmadığını belirten katılımcıların siber zorbalık puanlarının daha yüksek olduğu ve farklılaştığı ifade edilebilir.

Araştırmanın arkadaşlık ilişkileri değişkenine ilişkin tartışma

Katılımcıların siber zorbalık düzeylerinin arkadaşlık ilişkileri durum değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde, siber zorbalık düzeylerinin arkadaşlık ilişkileri durum değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Siber zorbalık düzeylerinin arkadaşlık ilişkileri durum değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Siber zorbalık ortalama puanları incelendiğinde puanlar yükseldikçe arkadaş davranışının kötüye doğru yöneldiği belirtilebilir. Arkadaşlık ilişkileri kötü olarak yorumlayan bireylerin siber zorbalık puanlarının daha yüksek olduğu belirtilebilir.

Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin tartışma

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı ile siber zorbalık değişkeni arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir.

Literatürde, dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı düzeyinin siber zorbalık değişkenine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur:

Gönen (2024) tarafından yapılan çalışma sonucunda Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı faktörlerinin siber zorbalık ile olan ilişkisinde “Hakkaniyet-Sorumluluk” “Merhamet-Dürüstlük” ve “Mahremiyet-Nezaket” alt boyutları ile Dijital Ortamlarda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam puanları ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar yapılan çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Mevcut çalışmayı destekler nitelikte olan bir diğer çalışma ise Wang, Lei, Liu ve Hu (2016) tarafından yapılmış olan çalışmadır. Bu çalışmada ahlaki kopukluk ile siber zorbalık arasında ili ilişki olduğunu ifade edilmiş olup ahlaki muhakemenin bu ilişkiyi yönelttiği belirtilmiştir. Yüksek ahlaki kopukluğun daha fazla siber zorbalık ile ilişkilendirildiği sonuç olarak belirtilmiştir. Benzer bir diğer çalışma sonucunda ise Pozzoli, Gini ve Thornberg (2016) tarafından yapılan çalışma sonucunda zorbalık yapılırken ahlaki kopukluktan o kadar fazla yararlanıldığı ifade edilmiştir. Metli ve Şirin (2019) tarafından yapılan çalışmada Siber zorbalık ile insani değerler (Sorumluluk, Barışçı Olma, Saygı ve Dürüstlük Dostluk/Arkadaşlık ve Hoşgörü) arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler olduğu bu sonuçların mevcut çalışma sonuçları ile benzerlik gösterdiği ifade edilebilir. Llorent, Diaz-Chaves, Zych, Twardowska-Staszek ve Marín-López (2021) tarafından yapılan çalışma sonucunda bireylerin ahlaki kopukluğunun siber zorbalığa yönelme davranışı noktasında risk oluşturduğu belirtilmiştir.

5.2. Sonuç

Bu araştırmanın sonuçları, dijital ortamlarda ahlaki değer algıları ve siber zorbalık arasındaki ilişkilere dair önemli bulgular sunmaktadır. Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı ve siber zorbalık düzeylerinin genel olarak sınıf, anne-baba eğitim düzeyi internet kullanım süresi, internette kimlik gizleme, izinsiz fotoğraf paylaşma,

siber zorbalığın kötü olup olmaması, siber zorbalığa maruz kalma ve arkadaş ilişkileri değişkenlerine göre anlamlılık tespit edilmiştir. Ancak cinsiyet, sosyal medya hesabı olma ve ailesi tarafından sosyal medya süreçlerinin kontrol edilmesi değişkenlerine göre ise farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bunun ile birlikte Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değerlere dönük algı ile siber zorbalık değişkeni arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir. Ahlaki değerlere dönük algıdaki yükselmenin siber zorbalığa azaltıcı etkisi olduğu söylenebilir.

5.3. Öneriler

5.3.1. Araştırma sonuçlarına dayalı öneriler

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algıları cinsiyet değişkenine göre karşılaştırma sonuçların anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenin daha belirgin olarak açığa çıkartılması için nitel araştırma yöntemi ile konu incelenebilir.

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algıları yaş değişkenine göre Hakkaniyet Sorumluluk ve Merhamet Dürüstlük alt boyutlarında farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bunun nedenin ortaya konulabileceği bir araştırma yapılabilir.

Katılımcıların dijital ortamlarda ahlaki değer algıları okulun bulunduğu yer değişkenine yönelik literatürde çalışmaların yeterli olmadığı bu nedenle yapılacak çalışmalarda demografik değişkenlerde okulun bulunduğu yerin de yer alması ile yer değişkeninin etkisinin de açığa çıkarılması sağlanabilir.

5.3.2. İleride yapılacak araştırmalara yönelik öneriler

Bu araştırma, ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma, farklı yaş gruplarında da benzer şekilde yapılabilir.

Öğretim tasarımı yapılırken, dijital ortamlarda dikkat edilmesi gereken önemli unsurlar bulunmaktadır. Öğretmenler, ders içeriklerini dijital ortamlara uyumlu hale getirerek, öğrencilerine kazandırmak istedikleri değerleri etkili bir şekilde aktarabilecek ortamlar oluşturmalıdır.

Yapılan çalışma nicel bir çalışma olup nitel bir çalışma yapılarak bulguların daha derinlemesine incelenebileceği çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekteşme derecesinin değerdendirilmesi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 190366).
- Akpınar, B., & Akyıldız, T. Y. (2022). *Yeni eğitim ekosistemi olarak metaversal öğretim*. Journal of History School, 15(LVI), 873-895. doi: 10.30622/tarr.1197733
- Akpınar M.E. (2021). Tiktok Akımlarının Sosyal Medyadaki Eleştirisi: Twitter Üzerinden Yapılan Eleştirilerin İncelenmesi. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 2: 367-368. doi: 10.52835/19maysbd.888628.
- Altunay, E., & Yalçınkaya, M. (2011). Öğretmen adaylarının bilgi toplumunda değerdere ilişkin görüşlerinin bazı değışkenler açısından incelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 1(1), 5-28. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuuey/issue/10329/126616>
- Arı, A. (2024). *Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık ile siber dedikodu düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 869890).
- Arıca, O. T. (2011). Siber zorbalık: gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. Kariyer Penceresi, 2(6), 10-12.
- Ari, E. B. 2011. Twitter: What's All the Chirping About? *American Institute of Biological Sciences*,59(7): 632-632. doi: 10.1525/bio.2009.59.7.19
- Atık, Ö. Z. (2019). *Eğitimde Dijitalleşme Faaliyetleri ve Eğitim Yöneticilerinin Sürece Uyumu* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 555640).
- Avcı, Y. (2024) *Ortaokul Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Sosyal Medya Bağımlılığının Depresyon ile İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi), YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 889074).
- Aydın, M. Z. (2003). Ailede Ahlak Eğitimi. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7(2), 125-158. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuifd/issue/4303/256571>

- Aydın, Mehmet Zeki, Akyol Gürler, Şebnem (2012). *Okulda Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aydın, M. Z. ve Gürler, Ş. A. (2020). *Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler, Etkinlikler, Kaynaklar* (6. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bahadır, Abdulkerim (2017). Din Psikoloğlarının Dindarlık, Değerler ve Ruh Sağlığı Konusunda Temel Yaklaşımları: W. James, S. Freud, G. Jung ve V. Frankl Örneği. (Ed: Hayati Hökelekli) *Din, Değerler ve Sağlık* (s. 13-65). İstanbul: Dem Yayınları
- Bakan, U. (2020). Sanat okullarının Twitter kullanım karakteristiklerine ilişkin bir sosyal ağ analizi perspektifi. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 138-155. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/adusobed/issue/54494/634941>
- Balaban Salı J, Ergün Başak B, Baştürk Akça E (2015). Cyberbullying among Middle School Students in Turkey. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 5(2): 109-130. doi: 10.18039/ajesi.59645
- Bamford, A. (2004). *Cyberbullying*. AHISA Pastoral Care National Conference Melbourne'da sunulmuş bildiri, University of Sydney, Sydney.
- Baran, F. (2024). *Lise Öğrencilerinde Bilişsel Esneklik, Problemli İnternet Kullanımı Ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:853016).
- Belsey, B. (2005). Cyberbullying: An emerging threat to the “always on” generation. *Recuperado el*, 5(5), 2010.
- Besag, V. E. (1989). *Bullies and victims in schools*. USA: Open University.
- Betts, L. R. (2015). Cyber bullying behaviours. *Encyclopedia of Information Science and Technology içinde* (ss. 6727–6735). doi:10.4018/978-1-4666-5888-2.ch661
- Botha, E., Farshid, M., ve Pitt, L. (2011). How sociable? An exploratory study of universtiy brand visibility in social media. *South African Journal of Business Management*, Cilt 42, Sayı 2, 43-51. doi: 10.4102/sajbm.v42i2.494
- Bridge, B. (2010). *Zorbalık mobbing: bilinmeyen çeşitleri ve çözümleri*. İstanbul: Beyaz Yayınları.

- Bilgin, Nuri (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bonfiglio, N. (2019). “What is ‘TikTok Including Musical.ly?’” Dailydot.com. <https://www.dailydot.com/upstream/tiktok-including-musical-ly/> (ET 13.07.2024)
- Bolay, Süleyman Hayri (1997). *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Basım Yayın.
- Braithwaite, V. A., & Law, H. G. (1985). Structure of human values: Testing the adequacy of the Rokeach value survey. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49(1), 250–263. doi: 10.1037/0022-3514.49.1.250
- Büyükyazıcı, B. (2023). *Eğitimde Dijitalleşme Sürecinde Çevrimiçi Öğrenme Engelleri: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 814086).
- Chapin, J. (2014). Adolescents and cyber bullying: The precaution adoption process model. *Education and Information Technologies*, 1-10. doi: 10.1007/s10639-014-9349-1
- Chew, E., Picej, S. M. T., & Novak, A. (2013). Value Co-Creation in the Organizations of the Future. In *Proceedings of the European Conference on Management, Leadership & Governance*, ss. 16-23. doi: 10.1016/j.emj.2008.04.003
- Çalışkur, A. ve Aslan, A. E. (2013). Rokeach değerler envanteri güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(29), 81-105. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50182/645970>
- Çağlak, U. (2019). WhatsApp, WhatsApp grupları ve kullanımı alışkanlıkları: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(66), 626-639. doi: 10.17719/jisr.2019.3612
- Çankırlı, A. (2015). *Ailede ve Okulda Değerler Eğitimi*. İstanbul: Zafer Yayınları.
- Çekin, A. (2012). Değer Açısından İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Kazanımları: Bir İçerik Analizi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12/2: 105-119. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/daad/issue/4489/61850>

- Çömlekçi, M. F. & Başol, O. (2019). Gençlerin sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4); 173-188. doi: 10.18026/cbayarsos.525652
- Demir Çetin, G. *Genç Yetişkinlerde Teknoloji Bağımlılığı Ve Dürtüselliğin Siber Zorbalık Üzerindeki Yordayıcı Etkisinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 877979).
- Doğruyol, S. (2024). *Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlık, İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 889758).
- Duan, H., Li, J., Fan, S., Lin, Z., Wu, X. & Cai, W. (2021). Metaverse for social good: A university campus prototype. In Proceedings of the 29th ACM International Conference on Multimedia (MM '21), October 20–24, 2021, Virtual Event, China.
- Emiroğlu, S. (2019). *Asr-ı Saâdet'te Değerler Eğitimi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 582289).
- Erden, İ. O. (2015). *Lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 419269).
- Erdur- Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools, *New Media & Society*, 12(1), 109-125. doi: 10.1177/1461444809341260
- Ergül Özkul, Z. (2019). *Haldun Taner'in öykülerinde tespit edilen değerlerin Türkçe Öğretim Programında (1-8. Sınıf) yer alan kök değerlerle uyumu* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 543190).
- Ertürk, S. (1975). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını.
- Fischer, E. ve Reuber, A.B. 2011. Social interaction via new social media: (How) can interactions on Twitter affect effectual thinking and behavior? *Journal of Business Venturing*, 26 (2011): 1-18. doi: 10.1016/j.jbusvent.2010.09.002
- Genç, S. Z. (2019). “Değerler: Temel kavramlar”. S. Z. Genç ve A. Beldağ (eds.). içinde *Karakter ve Değer Eğitimi: Farklı Bakışlar - Örnek Etkinlikler*. (s. 3-15). Pegem Akademi.

- Gökalp, N. & Günör, R. (2022). *Değer Çalışmaları II*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Değer Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi: TODAİE Yayınevi
- Gönen, M. (2024). *Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlıkları, Dijital Ortamda Ahlaki Değerlerine Dönük Algıları Ve Siber Zorbalık Düzeyleri* (Yüksek Lisans Tezi), YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 856172).
- Güçüyeter, B. & İskender, M. E. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe yazma öğretiminde anlık mesajlaşma programlarının kullanımı: WhatsApp uygulaması örneği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 571-590. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gopsbad/issue/51614/622095>
- Gülbahar, Yasemin, Filiz Kalelioğlu, Orçun Madran. 2010. Sosyal Ağların Eğitim Amaçlı Kullanımı. XV. Türkiye’de İnternet Konferansı, 7-9 Kasım 2010. İstanbul.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. 41-42. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Günüş, S., Odabaşı, H. F. & Kuzu. A. (2013). 21. Yüzyıl öğrenci özelliklerinin öğretmen adayları tarafından tanımlanması: bir Twitter aracı. *Journal of Theory and Practice in Education*, 9(4), 436-455. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eku/issue/5458/73999>
- Halstead, J.M. & Taylor, M. (2000). Learnin And Teaching About Values. A Review Of Recent Research, *Cambrige Journal Of Education*, 30(2), 169–173. doi: 10.1080/713657146
- Harrison, T., &Polizzi, G. (2022). (In) civility and adolescents’ moral decision making online: drawing on moral theory to advance digital citizenship education. *Education and Information Technologies*, 27(3), 3277-3297. <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10710-0>
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2015). *Bullying beyond the schoolyard preventing and responding to cyberbullying*. The United States of America: Corwin.
- İçerli, L. (2020). Dijital Dönüşümle Değişen Liderlik Anlayışı: Dijital Liderlik Üzerine Bir Değerlendirme. 2020 *International CEO Communication, Economics, Organization ve Social Sciences Congress*, 665-675.

- İşcan Demirhan, Canan (2021). Değerler Eğitiminde Temel Yaklaşımlar,(Ed: A. Figen Ersoy, Pınar Ünüvar), *Karakter ve Değerler Eğitimi* (s. 31-50). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kana, Ö. Ü. F. (2023). *Türkçe Eğitiminde Güncel Araştırmalar*. Holistence Publications.
- Karl, K., Peluchette, J., ve Schlaegel, C. (2010). Who's Posting Facebook Faux Pas? A Cross Cultural Examintaion of Personality Differences. *International Journal of Selection and Assessment*, Cilt 18, Sayı 2, 174-186. doi: 10.1111/j.1468-2389.2010.00499.
- Karacaoğlu, H. (2018) *Dijital hikâyelerin Türkçe dersi değerler eğitime yönelik etkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 524777).
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı. *Turkish Studies*, 6(19), 1439-1454. doi: 10.7827/TurkishStudies.2191
- Kavuk M, Keser H. İlköğretim okullarında siber zorbalık. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2015, 31(3): 520-535. doi: 10.16986/HUJE.2015014222
- Kaymakcan, Recep (2010). Değer Kavramı ve Gençlerin Dini Değerleri. *Eğitime Bakış Dergisi* (18), 10-16. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/302458>
- Metin, K. E. (2017). *Ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin siber zorbalık yaşama düzeyleri ve siber zorbalıkla başa çıkma stratejilerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:485920).
- Keskin, Y. (2008). Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması. (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 226374).
- Keskin, Y. (2016). Değerlere genel bir bakış: tanımı, özellikleri, işlevi ve sınıflandırılması. Mustafa Köylü (Ed.) *Değerler eğitimi içinde* (ss.19-52). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Keskin, Y. (2016). Değer Sınıflaması Üzerine Aksiyonel Bir Deneme. *Electronic Turkish Studies*, 11(3). doi: 10.7827/TurkishStudies.9467

- Kılıçer, K., Özeke, V., & Çoklar, A. N. (2018). Sosyal Medya Kullanıcılarına Ait Siber Davranışların İnsani Değerler Bağlamında İncelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (56), 19-39. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/36761/309560>
- Kırcaburun, K. 2017. Üniversite Öğrencilerinde Instagram Bağımlılığı, Kişilik Özellikleri ve Kendini Sevme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 462312).
- Korkmaz, S. (2014). Din Psikolojisinde Değerler ve Erol Güngör'ün Değerler Hakkındaki Görüşleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 177 – 199. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksuifd/issue/22619/243249>
- Kouzes, J. M., & Posner, B. Z. (2007). The leadership challenge (4th ed.). Jossey-Bass.
- Kovancı, Ö. (2021) *Ortaokul öğrencilerinin dijital ve evrensel ahlaki değerler algısı: Bir ilişkisel çalışma* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 666000).
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agatston P. W. (2008). *Cyberbullying*. The UK: Blackwell.
- Kozan, M. ve Bulut Özek, M. (2019). BÖTE Bölümü Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Düzeyleri ve Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılıklarının İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 107-120. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.538657>
- Köksal, Z. (2024) *Genç yetişkin bireylerde siber zorbalık ve siber mağduriyetin yordanmasında sosyo- demografik faktörler, aile uyumu, ailede koruyucu faktörler ve ebeveynin duygusal erişilebilirliği*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 893804).
- Köse, O. (2024) *Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile aleksitimi ve empati becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 860279).
- Kumar, V. L., ve Goldstein, A. M. (2020). Cyberbullying and Adolescents. *Current Pediatrics Reports*, 8(3), 86- 92. <https://doi.org/10.1007/s40124-020-00217-6>

- Lerner, D. (2013). The structure of cyber and traditional aggression: An integrated conceptualization. Arizona State University.
- Llorent, V. J., Diaz-Chaves, A., Zych, I., Twardowska-Staszek, E., & Marín-López, I. (2021). Bullying and cyberbullying in Spain and Poland, and their relation to social, emotional and moral competencies. *School Mental Health: A Multidisciplinary Research and Practice Journal*, 13(3), 535–547. <https://doi.org/10.1007/s12310-021-09473-3>
- Lipson, L. (2003). “Uygarlığın Ahlaki Bunalmaları: Manevi Bir Erime mi Yoksa İlerleme mi?” (J. Ç. Yeşiltaş Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Malita, L., & Martin, C. (2010). Digital storytelling as web passport to success in the 21st century. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 3060–3064. doi: 10.1016/j.sbspro.2010.03.465
- Menteşe, M. (2013). Sosyal Medya Ortam ve Araçlarının Eğitimde Kullanımına İlişkin Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Görüşleri. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Metli, G., & Şirin, T. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve İnsani Değerleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*(77), 179-200. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosekev/issue/71512/1150410>
- Musk, E. (2023, Ekim 23). *Twitter is now X*. X Corporation.
- Ocak, G., & Karakuş, G. (2019). Öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz-yeterlilik becerilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Journal of Social Sciences*, 21(1), 129-147. doi: 10.32709/akusosbil.466549
- Olweus, D. (1993). *Bullying at School*. UK: Blackwell.
- Olweus, D. (1999). Sweden. P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger- Tas, D. Olweus, R. Catalano,& P. Slee (Ed.), *The nature of school bullying* (s.7-27). London: Routledge. doi: 10.1017/CBO9780511584466.003
- Olweus D. (1994). Bullying at school: Long-term outcomes for the victims and an effective school-based intervention program. *In Aggressive behavior: Current perspectives*. Ed: R. Huesmann. New York: Plenum Press. P.: 97–130. doi: 10.1007/978-1-4757-9116-7_5

- O'Reilly, M., Levine, D., & Law, E. (2020). Applying a 'digital ethics of care' philosophy to understand adolescents' sense of responsibility on social media. *Pastoral Care in Education*, 39(2), 91-107. doi: 10.1080/02643944.2020.1774635
- Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchan, J. A., Calmaestra, J., ve Vega, E. (2009). The emotional impact on victims of traditional bullying and cyberbullying. *Zeitschrift fur Psychologie. Journal of Psychology*, 217(4), 197–204. doi: 10.1027/0044-3409.217.4.197
- Öğülmüş, S. (2020). Karakter ve Değer Eğitimi. 11.07.2024 tarihinde https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/134136/mod_resource/content/1/%2802%29%20Karakter%20ve%20De%20C4%9Fer%20E%20C4%9Fitimi%20%28S%20C4%B1n%20C4%B1fland%20C4%B1rmalar%29%29.pdf adresinden alındı.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-240. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29198/312597>
- Özer, G. (2016). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık yaşama düzeyleri ile siber zorbalığın öğrenciler üzerindeki etkileri ve öğrencilerin siber zorbalıkla baş etme stratejileri (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 429521).
- Öztürk, D. (2023). Student Perceptions of Moral Values in a Digital Environment. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, 7(Special Issue), 298-319. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tayjournal/issue/80719/1226281>
- Parlak, G. (2024) *Orta öğretim öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri ile siber zorbalık durumlarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 890698).
- Pişkin M (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(2): 531-562. Erişim adresi: <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/2142/okul-zorbaligi-tanimi-turleri-iliskili-oldugu-faktorler-ve-alinabilecek-onlemler>
- Pozzoli, T., Gini, G. ve Thornberg, R. (2016). Zorbalık ve savunma davranışı: Açık ve örtük ahlaki bilişin rolü. *Okul Psikolojisi Dergisi*, 59, 67–81. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2016.09.005>
- Rigby, K. (2002). *New Perspectives on bullying*. London: Jessica Kingsley.

- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. The Free Press.
- Roy, A. (2003). Factor analysis and initial validation of the personal values inventory. Tennessee State University, Tennessee.
- Sagiv, L., & Roccas, S. (2021). How do values affect behavior? Let me count the ways. *Personality and Social Psychology Review*, 25(4), 295-316. doi: 10.1177/10888683211015975
- Sakallı, H., ve Çiftci, S. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Adnan Menderes Üniversitesi örneği. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 6(2), 100-128. doi: 10.17943/etku.97311
- Salmeron P.A, Christian B. J. Evaluation of an educational program to improve school nursing staff perceptions of bullying in pinellas county, Florida. *Pediatric Nursing*. 2016,42(6): 283-292. doi: 10.15452/cejnm.2022.13.0027
- Sarı, E. (2005). Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(10), 75-90. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29191/312548>
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 317225).
- Schwartz, S. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (pp. 1-65). Academic Press. doi: 10.1016/S0065-2601(08)60281-6
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45. doi: 10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x
- Shao, T., Wang, R., ve Hao, J.-X. (2019). Visual Destination Images in User-generated Short Videos: An Exploratory Study on Douyin. In *2019 16th International Conference on Service Systems and Service Management (ICSSSM)*.
- Siegle, D. (2010). Cyberbullying and sexting: technology abuses of the 21st century. *Gifted Child Today*, 33(2), 14-65. doi: 10.1177/107621751003300206

- Sineren, M. A. (2018). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Bireysel Değer Algılarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 528298).
- Slonje, R. ve Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: another main type of bullying. *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154. doi: 10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x
- Smith Pk, Ananiadou K (2003). *The nature of school bullying and the effectiveness of school-based interventions. Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 5(2): 189-209. doi: 10.1023/A:1022991804210
- Smith, P. K. Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. CatalanoveP. Slee (1999). *The Nature of Scholl Bullying: A Cross National Perspective*, London and New York: Routledge.
- Sönmezoğlu, S. (2019). *Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Eğitim Ortamlarında Sosyal Ağları Kullanma Durumlarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 588614).
- Subrahmanyam, K. and Greenfiel, P. (2008). Online communication and adolescent relationship. *The Future of Children*, 18(1), 119–146. doi:10.1353/foc.0.0006
- Şimşek, H., & Kara, T. (2021). Ortaokul Öğrencilerinin Evrensel Ahlâki Değerlere Uyma Düzeylerinin Sınıf ve Cinsiyet Değişkinleri Açısından İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 69-83. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhar/issue/60372/833836>
- Şimşir, Z. ve Dilmaç, B. (2016). "Değerler bilançosu: Sosyoloji, felsefe, ekonomi, eğitim, iletişim, müzik, tıp". H. H. Bircan ve B. Dilmaç (ed). *Okullarda değerler eğitimi*. (185- 207). Konya: Çizgi kitabevi.
- Taşkıran, A. (2017). Açık ve uzaktan öğrenmede dijital. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(4),108-124. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/321062255_Acık_ve_Uzaktan_Oğrenme_de_Dijital_Bolunme
- TDK. (2024). <https://sozluk.gov.tr/>. E.T. 06.07.2024

- Tekin, H. (2016). *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı İle Algılanan İnsani Değerlerin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 441259).
- Tezcan, Ö. E. (2017). *Ortaokullarda finansman ve finansman yönetiminin incelenmesi (Gaziantep ili örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 488657).
- Tihinen, M., Kääriäinen, J., Ailisto, H., Komi, M., Parviainen, P., Tanner, H., Tuikka, T., Valtanen, K., Iivari, M., Ahokangas, P., Koivumäki, T., Seppänen, V., & Sohlo, S. (2016). The Industrial Internet in Finland: on route to success?
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26(3), 277–287. doi:10.1016/j.chb.2009.11.014
- Topal, Y. (2019). *Değerler eğitimi ve on kök değer*. Mavi Atlas, 7(1), 245-254.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö., & Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *Cyber Psychology & Behavior*, 11(6), 643-648. doi: 10.1089/cpb.2007.0161
- Toprak, Y. (2018). *Ortaokulda görev yapan öğretmenlerin siber zorbalık algılarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 536004).
- Tufan-Yeniçiktı, Nagihan. 2016. Halkla İlişkiler Aracı Olarak Instagram: Sosyal Medya Kullanan 50 Şirket Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim Dergisi*. c. 9. s. 2: 92-115. doi: 10.18094/si.84410
- Turgut, T. (1998). Örgütsel davranışta değerlerin yeri. S. Tevrüz (Ed.), *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi II içinde*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Türkmenoğlu, Harun. 2014. Teknoloji ile Sanat İlişkisi ve Bir Dijital Sanat Örneği Olarak Instagram. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*. c. 2. s. 4: 87-100 Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ulakbilge/article/162263>
- Türkoğlu, T. (2010). *Dijital kültür*. İstanbul: Beyaz Yayınları.

- Ulusoy, K. (2007). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarih ve Ahlâk Eğitimi İlişkisi Üzerine Görüşleri (Sakarya İl Örneği). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5(13), 155-177. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29188/312527>
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2020). *Değerler eğitimi*. Pegem Akademi.
- UNICEF (2022). Siber zorbalık: Nedir ve nasıl önlenir, 10 Kasım 2024 tarihinde UNICEF: <https://www.unicef.org/turkiye/siber-zorbal%C4%B1k-nedir-ve-nas%C4%B1l-%C3%B6nlenir> adresinden alındı.
- Ümmetler İlhan, A. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık ve internet saldırganlık düzeyleri ile sosyal medyaya ilişkin tutumlarının incelenmesi: Çekmeköy örneği* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 440773).
- Ünlü, D., Kuş O. ve Göksu O. (2020). “Videolarda Gerçek Hayattaki Gibi Değilim, Rol Yapmaktayım” : TikTok Kullanıcılarının Benlik Performansları Üzerine Bir İnceleme”, *Intermedia International E-journal*, 7 (12), 115-128. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/intermedia/issue/55160/735923>
- Walker, J. L. (2009). *The contextualized rapid resolution cycle intervention model for cyberbullying*. (Doktora Tezi). Arizona State University Institute of Educational Sciences, Arizona.
- Wang, X., Lei, L., Liu, D., & Hu, H. (2016). Moderating effects of moral reasoning and gender on the relation between moral disengagement and cyberbullying in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 98, 244–249. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.04.056>
- Willard, N. (2006). *Cyber bullying and cyberthreats: responding to the challenge of online social cruelty, threats, and distress*. Eugene, OR: Center for Safe and Responsible Internet Use.
- Willard, N. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. The United States of America: Research Press.

- Yaman, H. & Dağtaş, A. (2013a). Ekrandan okumanın Türkçe dersine yönelik tutuma etkisi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(7), 1233-1250. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/63360>
- Yaman, E., Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). *Başa çıkma stratejileri ile okul zorbalığı ve siber zorbalık*. İstanbul: Kaknüs yayınları.
- Yazıcı, K. (2006). *Değerler Eğitime Genel Bir Bakış*. Türklük Bilimi Araştırmaları, 19: 499-522.
- Yıldırım, A. F., & Yazgan, Ç. Ü. (2022). Saldırganlığın dijital ortamda yeniden üretimi: Üniversite öğrencilerinin saldırganlık ve siber zorbalık/mağduriyet deneyimlerinin incelenmesi. *TRT Akademi*, 7(15), 648-675. doi: doi.org/10.37679/trta.1110739
- Yıldız, F., (2019). Akran İlişkilerinde Yaygın Bir Sorun: Sosyal Medya Aracılığıyla Siber Zorbalık, *Sosyal Medya Çalışmaları*. 155-180. Literatürk Yayınları. Erişim adresi: <https://avesis.cu.edu.tr/yayin/897302a1-7e6f-405d-9afa-0597bad01b1c/akran-iliskilerinde-yaygin-bir-sorun-sosyal-medya-araciligiyla-siber-zorbalik>

EKLER

EK 1.

Evrak Tarih ve Sayısı: 14.11.2022-188820

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-188820
Konu : 12/13 Gökçe YAMAN ER

14.11.2022

Sayın Gökçe YAMAN ER

İlgi : 27.10.2022 tarihli ve E--000-0 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik Kurulu'nun 09.11.2022 tarihli ve 12 sayılı toplantısında alınan "13" nolu karar ile Gökçe YAMAN ER'in başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Murat İSKENDER
Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik
Kurulu Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BSFK41JZKE Pin Kodu :94182

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ehd7ek-5783&eD=BSFK41JZKE&eS=188820>

Adres:Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:
sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr
Telefon No:0264 295 50 00 Faks No:0264 295 50 31
e-Posta:ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ:www.sakarya.edu.tr

Bilgi için: Hanife Babacan
Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

EK 2.

T.C.
SAKARYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-29065503-44-70045389
Konu : Anket Uygulama İzin Talebi
(Gökçe YAMAN ER)

07/02/2023

VALİLİK MAKAMINA

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi EABD Değerler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gökçe YAMAN ER'in "Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları ile Siber Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişki" konulu çalışma yapma talebi Sakarya Üniversitesi Rektörlüğünün 13.01.2023 tarihli ve 68326502 sayılı yazıları ile bildirilmiştir.

Söz konusu çalışmanın ekteki değerlendirme formunda belirtilen okullarda eğitim öğretimin aksamamasına mahal vermeden gönüllülük esasına dayalı olarak, okul yönetiminin belirleyeceği zaman ve şartlarda 2022-2023 eğitim öğretim yılında uygulanması, çalışmada sadece ekteki mühürlü soruların kullanılması ve yasal gerekliliğin ilgili okul müdürlüğünce yerine getirilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Ebubekir Sıddık SAVAŞCI
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
Murat KARASU
Vali a.
Vali Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Resmî Daireler Kampüsü B Blok 54290 Adapazarı/SAKARYA

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (264) 251 36 14

E-Posta : isaretik54@meb.gov.tr

Kapı Adresi : meb@hu01.kep.tr

Bilgi için: Volkan AKGÜL

Uyvan : Programcı

İnternet Adresi: sakarya.meb.gov.tr

Faks: 2642513611

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. İmza bilgileri: Arif - Arda - 32e8-R571-47b9

EK 3.

Değerli Öğrenciler;

Bu araştırma, “Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları İle Siber Zorbalık Davranışı Arasındaki İlişki” adlı çalışma amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmada kimliğinizle ilgili bilgi kullanılmayacağı için isim yazmanıza gerek yoktur. Anketimize göstereceğiniz dikkat, ilgi, sabır ve sorulara vereceğiniz samimi cevaplar araştırmamızın objektif olmasını sağlayacaktır. Kıymetli vaktinizi ayırdığınız ve ilginiz için teşekkür ederim.

1. Cinsiyetiniz: Erkek () Kız ()
2. Yaşınız.....
3. Sınıfınız: 5 () 6 () 7 () 8 ()
4. Okulunuzun bulunduğu yerleşim yeri: İlçe Merkezi () Köy ()
5. Annenizin eğitim durumu (en son bitirdiği okul): () Okuma-yazma bilmiyor () İlkokul mezunu () Ortaokul mezunu () Lise mezunu () Üniversite mezunu () Yüksek lisans / Doktora
6. Babanızın eğitim durumu (en son bitirdiği okul): () Okuma-yazma bilmiyor () İlkokul mezunu () Ortaokul mezunu () Lise mezunu () Üniversite mezunu () Yüksek lisans / Doktora
7. Bir gündeki internet kullanım süreniz? (Cep telefonu, tablet, bilgisayar hepsi dâhil)
8. Kendinize ait akıllı telefonunuz var mı Evet () Hayır ()
9. Kendinize ait bilgisayarınız var mı ? Evet () Hayır ()
10. Sosyal Medya hesabınız var mı ? Evet () Hayır ()
11. Anne babanız interneti kullanma sürenizi/ sosyal medya hesaplarınızı kontrol ediyor mu? Evet () Hayır ()
12. İnternette kimliğinizi gizler misiniz? Evet () Hayır ()
13. Güvenli internet kullanımı hakkında bilginiz var mı? Evet () Hayır ()
14. Sosyal ağları daha çok hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.) 1.() Arkadaş edinme 2.() Başkaları tarafından tanınma 3.() Sosyal ilişkileri sürdürme 4.() İletişim kurma 5.() Araştırma / Eğitim 6.() İçerik, video, fotoğraf vb. paylaşma 7.() Oyun oynama 8.() Zaman geçirme 9.() Başkalarının neler yaptığını izleme 10.() İlgi çeken gruplara katılma
15. Siber Zorbalık Yaptınız mı? Yapmadıysanız “Siber Zorbalık Yapmadım” şıkkını işaretleyiniz. Eğer yaptıysanız neden yaptığınızla ilgili seçenekleri işaretleyiniz. Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz. 1.() Canım sıkıldığı için 2.() O kişiden hoşlanmadığım için 3.() O kişiyi kıskandığım için 4.() Bana da yapıldığı için 5.() Eğlenceli olacağını düşündüğüm için 6.() Siber Zorbalık Yapmadım
16. Aşağıdaki sosyal medya ağlarından kullandıklarınızı işaretleyiniz? (birden fazla şık işaretleyebilirsiniz) Facebook (1) twitter (2) LinkedIn (3) YouTube (4) Reddit (5) VK(6) Bip (7) Instagram (8) WhatsApp (9) Swarm (10) Tumblr (11) Weibo (12) Signal (13) Snapchat (14) Pinterest (15) Telegram (16) Clubhouse (17) Wechat (18) TikTok (19)
17. Sizin izniniz olmadan video ve fotoğraflarınız arkadaşlarınız tarafından kullanıldı mı? Evet () Hayır ()
18. Siber zorbalığın kötü olduğunu düşünüyor musunuz? Evet () Hayır ()
19. Daha önce sosyal medya üzerinden siber zorbalığa maruz kaldınız mı? Evet () Hayır ()
20. Arkadaşlarınızla ilişkilerini nasıl yorumluyorsun? İyi () Orta () Kötü ()

EK 4.

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL ORTAMDA AHLAKİ DEĞERLEREDÖNÜK ALGILARI ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadelerden her birini okuduktan sonra bu ifadeye ne ölçüde katıldığınızı gösteren sütuna ait olan ve ifadenin hizasında bulunan kutunun içine (X) işareti koyunuz.

1	Dijital ortamdaki insanları tanımazsam da onların görüşlerine saygı duyarım.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
2	Dijital ortamda gerçek dünyaya göre daha fazla yalansöylediğim olur.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
3	Dijital ortamda insanlara kötü davrandığımda vicdanımda az rahatsız olur.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
4	Dijital ortamda insanlar ile yüz yüze olmadığım için bazenkaba ve kıcı olabiliyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
5	Dijital ortamda başkalarına saygısız davrandığım olabiliyor.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
6	Dijital ortamdaki gizlilik kurallarına uyarım.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
7	Dijital ortamda arkadaşlık ilişkilerine önem veririm.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
8	Dijital ortamda olaylara iyi gözle bakmaya çalışırım.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
9	Dijital ortamda kalp kırmamaya özen gösteririm.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
10	Dijital ortamda büyüklerimin öğütlerini uygulamaya çalışırım.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
11	Dijital ortamda davranışlarımda tutarlı ve dengeli olmayacağım.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
12	Dijital ortamda çevremdekilere kötü lakap takmam.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
13	Dijital ortamda başkalarının gizliliğine saygı gösteririm.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
14	Dijital ortamda her şeyi söylemenin doğru olmadığını bilirim.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
15	Dijital ortamda her insanın eşit olduğuna inanırım.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
16	Dijital ortamda yaptıklarımın sorumluluğunu alırım.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
17	Dijital ortamda başkalarını suçlayıcı davranışlarda bulunmam.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum

EK 5.

SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ

Sevgili öğrenciler,

Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz. Okuduğunuz davranışı “hiçbir zaman yapmam” diyorsanız “**Hiçbir Zaman**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “bazen yaparım” diyorsanız “**Bazen**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “çoğu zaman yaparım” diyorsanız “**Çoğu Zaman**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “her zaman yaparım” diyorsanız “**Her Zaman**” yazısını işaretleyin. Araştırmamıza destek olduğunuz için teşekkür ederim.

1	İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
2	Sitelerde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
3	İnternette arkadaşlarımın ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
4	İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
5	Arkadaşlarımın şifrelerini onların haberi olmadan internette kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
6	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice e-mail adreslerine girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
7	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice onların oyunlarına girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
8	İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
9	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
10	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını izinlerini almadan farklı sitelerde yayımlarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
11	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını onların iznini almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
12	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili onların hoşlanamayacağı haberler yayımlarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
13	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
14	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
15	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarımla alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
16	İnternette arkadaşlarıma ve başkalarına hoşlanmayacakları kötü isim ya da lakap takarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
17	Bir insanın asla yüzüne söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
18	Cep telefonundan başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
19	Cep telefonundan başka kişilerin fotoğraflarını onların iznini almadan diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
20	Cep telefonundan başka kişilere onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
21	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
22	Cep telefonundan başka kişilere hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
23	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
24	Telefonla başkalarını arayarak onları rahatsız ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman